

**ANUARUL ACADEMIEI
TEOLOGICE ANDREIANE**

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANA”
ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SIBIU

ANUARUL

V

1928—1929

PUBLICAT DE

NICOLAE COLAN
RECTOR

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE
SIBIU, 1929.

Nr Inv 12165/V

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Scurtă privire istorică asupra bisericii răsăritene și celei apusene.¹

„Partea cea bună și-a ales, carea nu se va lua dela ea”.

Ev. după sf. Luca cap. 10 v. 42.

CAPITOLUL I.

Punct de vedere general pentru a studia duhul celor două biserici.

Dumnezeu-Omul prezise ucenicilor Săi prigoniri și moartea. El declara că împărăția Sa nu este din lumea aceasta și vesti întregii corporații a credincioșilor, certe, supărări, sfășieri de tot felul, un lung șir de încercări și de nenorociri. Cu toate acestea ucenicii lui Isus Hristos n'au stat la îndoială să întâmpine păharul durerilor care li era oferit, și biserica înaintează cu calmitate și cu adâncă resemnare spre sorocul acestor necazuri, purtând totuși sabia cuvântului în inimă.

Această arcă a alegerii plutitoare pe oceanul nestatorniciei omenești, aceasta fiică a Celui-Prea-Înalt, aceasta mamă, atât de des renegată și nerecunoscută de proprii ei fii, a văzut sânul ei sfășiat de o despărțire deplorabilă.

Asemenea împărțirii antice între Israel și Iuda, întră și aceasta desbinare a creștinătății în planul providenței dumnezeiești cu privire la neamul omenesc. Unitatea nu este din lumea aceasta, și marea cugetare a Aceluia, care este, constituie singura legătură a tot ceea ce există.

S'a spus în introducerea și în continuarea acestei lucrări, că Isus Hristos a fost răstignit prin cea dintâi călcare de datorie a omului: Această suferință continuă a iubirii dumnezeiești, caracterizată prin semnul văzut al

¹ Fragment dintr-o lucrare, care se va publica mai târziu.

crucii, a început așadară înainte de chinurile sale aparente și ea trebuie să se reproducă fără încetare, până la consumația lucrurilor și până la îndeplinirea tuturor hotărârilor celor veșnice. Schismele, ereziile, rășboaiele religioase, triumfurile necredinței, în sfârșit desbinarea bisericii răsăritene și apusene nu trebuiesc considerate, după acest principiu, decât ca prelungirea acestei răstigniri veșnice a Răscumpărătorului, inerente mai mult sau mai puțin pronunțatei stări de înjosire a omului și a firii [naturii]. Acesta este izvorul resemnării creștinului, la privirea nenorocirilor, cari întristează corpul întreg al credincioșilor. Aceste rele nu sunt în stare să clatine credința noastră; ele sunt menite dimpotrivă a o întări, a o curăți, de vreme ce ele ne impun tuturor datoria meditațiunii, a reculegerii și a speranței. Intr'adevăr oricari ar fi furtunile cari întunecă orizontul creștinismului, omul găsește întotdeauna în aceasta învățătură sfântă caracterul neșters al universalității.

În toate timpurile, religiunile cari au atras la ele succesiv neamul omenesc, s'au contopit statornic cu soarta, cu destinul imperiilor. Cultul misterios al Egiptenilor zace înmormântat sub piramide. Învățătura coborâtă de pe muntele Sinai nu se păstrează decât printre coborâtorii lui Israil. China și-a modificat de mai multe ori religiunea, după plăcerea popoarelor, cari au subjugat-o. Înțelepciunea Bramanilor pare a se fi fixat numai pe țărmurii Gangelui. Tainele mitologiei Grecilor au încetat să existe cu libertatea grecească. Toate oracolele au devenit mute într'o anumită epocă, și focul sacru al Vestei s'a stins în Roma deodată cu cele din urmă raze ale gloriei și strălucirii sale.

Numai religiunea creștină nu este legată de nici o lățime, de nici o limbă, de nici un veac. Ea a văzut trecând imperiul roman și evul mediu; ea a supraviețuit corupțiunii celor din urmă secole; ea admite fără deosebire pe Greci și pe Iudeu, pe păgân ca și pe fiul făgăduințelor; o vedem lățindu-se și răspândindu-se pe țărmurii râului La Plata și pe țărmurii Gangelui, la Capul Bunei-Speranțe, în deșerturi și în orașe, între sălbaticii și înțelepții Răsăritului.

Această universalitate este numai efectul nemărginirii principiului. Căci toate religiunile temporale, pregătitoare

sau naționale poartă pecetea egoismului, legat de natura omenească. Intotdeauna și pretutindeni un popor care se declară privilegiat, care răspinge și disprețuiește pe celelalte popoare, care vede soarele adevărului în lampa învătărilor și preoților săi, se silește să lege duhul lui Dumnezeu, care prefăce munții în pulvere și apasă asupra inimilor revoltate, de o localitate, de un munte, de un râu, de un templu oarecare.

Religiunea creștină nu putea fi decât universală, din momentul, în care ea a desmoștenit pe poporul ales, în loc să lingusească nădejile și mândria lui. De atunci începând, religiunea a încetat a fi legată de o localitate oarecare; cultul cu duhul și cu adevărul a fost restabilit în deplinătatea lui, și vai acelora, cari caută să determine pe pământul mormintelor locul de odihnă al Dumnezeului celui viu.

Dar aceeași putere conservatoare și aceeași tendință către universalitate, care deosebesc religiunea creștină și o ridică mai presus de toate celelalte religii, a devenit cu necesitate principiul vicisitudinilor, cari i-au schimbat unitatea. Ura națională, patimile individuale, interesele momentului au fost înfricoșate de acea înălțime neajunsă, care pune creștinismul atât de mult deasupra concepțiilor lor vanitose. Fiecare națiune a voit mai bine să-și împrăzieze cultul Domnului, decât să i se supună, și deși imperiul roman n'a putut trage după sine în căderea sa acel edificiu întemeiat pe piatră care este Isus Hristos; se pare totuși, că sforțările acestui colos spre a rezista hotărârii reprobarii sale le-a succes să sfășie în două bucăți aceasta moștenire a omului și cea a Cesarilor. Fiindcă spiritul care conduce destinele Bisericii, este în afară de orice vătămare, trupul ei a fost victima celor mai îngrozitoare sguiduri, cari cutremurată atât de puternic neamul omenesc, dela căderea imperiului răsăritean.

Dar când studiem împrejurările cari au premers, au însoțit și au urmat acestei schisme vrednice de plâns, n'am putea ascunde că n'a fost nici de cum o despărțire de bună voie a două părți, deopotrivă de sănătoase și neschimbate, ci mai curând o desfacere a părții bolnave, care s'a despărțit de centrul ei, după ce s'a înstrăinat de el în

mod treptat. Cele dintâi două cărți ale acestei lucrări au dovedit deajuns, că Biserica răsăriteană, stăruind pe temeliile satorite în cele dintâi veacuri, nu putea și nici nu trebuia să pacteze cu eroarea, cu patimile și cu pretențiile, cari, favorizate de turburări și anarhie, au apărut de curând în Apus. Chiar când s'ar admite cu oarecare verosimilitate, că greșelile individuale au fost de ambele părți, și că ambiția episcopilor din Constantinopole a contribuit la înveninarea celei a episcopului din Roma, nu este mai puțin adevărat că deviația dogmatică și rituală se găsea toată de partea Apusenilor. Biserica romană, în urma inovațiilor, pe care le tolera sau favoriza de mai mult de un veac și jumătate, se găsea de vreme îndelungată de fapt despărțită de leagănul creștinătății primitive, înainte de a fi nominal și într'un mod declarat. S'a întâmplat în acest timp nenorocit, ceea ce în decomun se întâmplă cu prilejul tuturor marilor revoluțiuni: Lucrul este de obicei totdeauna mult mai înainte decât numele, și răul se dezvoltă și se întărește în tăcere, până în momentul fatal, când răsună strigătul durerii.

Slăbirea puterii supreme în Apus, furiile teologice ale împăraților din imperiul răsăritean, titlurile ambițioase cu care se împodobiră începând din veacul al șaselea prelații diferitelor scaune, trebuiesc considerate ca tot atâtea premise și ca tot atâtea înaintemergători ai frecărilor următoare.

Cauzele generale se urcă poate încă mult mai departe.

Amestecul tuturor popoarelor în prăpastia dominatoare a Romei, a nimicit, ca să zicem așa, toate obiceiurile vechi ale neamului omenesc. Când însă această legătură apăsătoare a început a se mina și a se disolva, marile blesteme primiră iarăși toată influența lor.

Descendenții lui Assaracus și cei ai lui Hercules par a fi hotărâți de mai înainte la o rivalitate veșnică. Roma și Grecia, pe rând cuceritoare și cucerite, emulând în glorie, în putere și în lumină, au fost, pentru epoca venirii Mântuitorului, cu sila unite și contopite. Dar în curând ele luară din nou tendința lor naturală și brațul de mare, pe care natura l-a săpat între cele două puncte luminoase ale glo-

bului pământesc, a ajuns din nou o prăpastie, pe care numai mâna lui Dumnezeu o poate umplea.

Impărțirea imperiului între Arcadie și Honorie deșteaptă aceste vechi prevențiuni naționale, cari crescură tot mai mult, și Apusenii umiliți de căderea imperiului lor și de preponderanța celui din Răsărit, nutriau o animozitate înversunată împotriva a tot ceea ce eșia din Constantinopol. Mândria lor ecumenică, care a fost adânc rănită încă prin strămutarea tronului imperial, s'a simțit mai amarnic vătămată când Iustinian, cu ajutorul lui Belisar și Narses, cuceri din nou Africa și Italia, preamări imperiul său prin promulgarea legilor sale, prin zidirea bisericii Sfintei Sofii: evenimente cari păreau a profeti lumii învierea marei împărății și cari totuși nu erau decât semnul unui spirit de viață reînsuflețită, mai înainte de a se stinge cu totul.

Papii nu puteau privi indiferenți această reînsuflețire a puterii imperiale, în niște ținuturi, în cari anarhia și invaziile barbarilor favorizau atât de puternic răspândirea autorității lor. Mai mult decât odată au fost invitați episcopii Romei să se înfățișeze înaintea Curții din Constantinopol și siliți să facă acest drum, episcopii Romei nu puteau decât să dorească scuturarea jugului acestei dependențe. Născuți ei înșiși într'o țară decăzută, umilită, sguduită de revoluții de tot felul, acest lanț de indivizi, căroră lumea li adaogă titlul de papi, pare a nu fi cunoscut sau ignorat respectul și credința cuvenite puterii supreme. Spiritul de rivalitate adânc înrădăcinat în întreg Apusul, ajută planul lor, și anul 800 înfățișa lumii o privesc rămasă până atunci fără exemplu în analele creștinismului. În mijlocul întunecului neștiinții, a văzut descendentul major-domului din Mérovée lucind o coroană strălucitoare, pe care i-o oferă un preot strein, așezat la poalele Capitoliului. El s'apropie de ea peste ruinele împărăției lombardice și o primește din mâinile unui arhiereu uzurpator. Dacă vr'odată s'au umilit puterea și gloria pe față înaintea fraudei și a înșelăciunei, desigur s'a întâmplat aceasta în acea epocă memorabilă. Din acea zi orice spirit luminat, ar fi putut prezice atentatele, turburările, întreprinderile papalității, până în veacul al nouăsprezecelea.

Fără greutate s'a putut prevedea ceea ce s'a întâmplat: că puterea sa va crește statornic în raport invers cu progresul culturii; că acest scaun profanat va da lumii tirani și monstri; că Papii vor zidi temple, în paguba aceleia, pe care nu l'au zidit mâni omenești, și vor provoca noi desbinări, prin grămădire de abuzuri, de scandale și fărădelegi. În sfârșit era ușor de prevăzut, că prin mulțimea de interdicte aruncate asupra unor întregi popoare, prin deasa excomunicare și deslegare, ei vor uza armele lor himerice și le vor nimici înșiși de durere. Dar ceea ce trebuia să puie pecetea pe toate aceste nerânduiele, era cel din urmă pact cu norocul, pe care papalitatea n'a stat la îndoială să-l încheie spre a mântui așa zisul patrimoniu al Sf. Petru, dar de care ea se căia în curând, când văzû răpindu-i-se cetățile, palatele și mormintele sale. Cu toate acestea papii nemulțumiți a-și asigura cu orice preț posesia Statului Roman, fără de care ei n'ar fi putut nici odată să-și valorifice cu succes pretențiile lor la vicariatul pământesc, nu stătură la îndoială, să fabrice chiar documente, spre a-și dovedi dreptul lor de proprietate. Spre acest scop ei produsera și acreditară un falș act de donațiune atribuit lui Constantin cel Mare și nu se sfiiră să facă întrebuințare de o ficțiune demnă de timpurile barbare. Prea renumita colecțiune [rudis indigestaque moles], care este cunoscută sub numele de Decretale, a fost compilată de către un fanatic în 1140, apoi iarăși în anul 1234; și aceasta dădu naștere labirintului dreptului canonic apusean. Episcopii Romei departe de a demasca sau de a tăgădui înșelăciunea, profitară de ea cu lăcomie, și anume Grigorie IX, care i-a împărtășit sancțiunea sa prin bulla *Rex pacificus*.¹

Cucerirea Constantinopolului de către Latini desvăli această veche animozitate, despre care am vorbit mai sus, și care acum primi o nouă tărie prin sălbătăcia popoarelor barbare, care s'au înarmat spre a servi intențiunile comerciale ale Venețianilor și planurile de răsbunare ale Pon-

¹ Vezi despre acest obiect admirabila istorie a dreptului civil, de renumitul Heineccius, unde aceasta țesătură de minciuni este dezvoltată cu o pătrundere de spirit cu o erudițiune și o rezervă puțin obicinuită.

tificilor din Roma, înverșunați contra Romei celei nouă. Și stăpânirea Latinilor în Răsărit prezintă o priveliște mult mai deplorabilă și mult mai dureroasă încă decât cea a pustiirilor săvârșite de cruciate.

Sinodul dela Florența, care a fost cea din urmă greșală a domnitorilor din Bizanț și semnul reprobării finale, dovedește deopotrivă reaua credință a acelor, cari conduceau atunci biserica Apusului. Mihail Paleologul, redus în cel mai mare pericol, îmbrățișă acest proiect de reunire, ca pe unicul mijloc pentru a scăpa de o pieire sigură.¹ Fără a ținea seamă de ceea ce datora religiunii părinților săi și posterității, în nădejdea de a dobândi prin aceasta ajutorul, de care avea trebuință, acest principe își dădă consimțământul pentru convocarea unui Sinod, în care disproporția în numărul episcopilor respectivi, locul chiar al adunării, alegerea delegaților bisericii ortodoxe, mersul grabnic al deliberărilor, totul într'un cuvânt prevestea o profanare învederată a adevărului și batjocorirea creștinismului. De aceea acest simulacru de reunire a fost respins cu groază de biserica grecească și rusă; și numele acelor cari au tradat cu această ocaziune cauza religiunii pentru a dobândi demnități, ca Visarion, Izidor din Kiew și alții, a fost vestejit într'o înțelegere comună. Ceea ce caracterizează nulitatea acestui conciliabul într'un mod izbitor este faptul, că însuși acel Eszen IV. care urzia intrigile și se prefăcea ca și când ar voi să cheme înapoi pe schismatici în staulul oilor, era el însuși obiectul sentințelor de condamnare ale Sinodului lui Basel² convocat în acelaș timp și care fulgera fără frică, împotriva acestui vicar al lui Isus Hristos. El a fost depus, anatematizat, declarat schismatic, dușman al păcii și al unității bisericii, vinovat de simonie, de jurământ fals, eretic, incorigibil, încăpățânat, risipitor al averii bisericii.³

În felul acesta se juca lumea în Apus cu interesele cele mai scumpe neamului omenesc și se profana fără rușine darurile nestrămutabile ale Duhului lui Dumnezeu !...

¹ Vezi istoria uniaților de domnul de Bantisch-Kamensky.

² Împăratul Sigismund și 700 Episcopi apuseni luă parte la el.

³ Vezi volumul 12 din actele sinoadelor publicate de Labbe, pag. 590, 606. Vezi și istoria bisericească de Fleury tom. XXII.

Puțin timp după aceasta din urmă încercare, tronul domnitorilor din Bizanț, care de mai multe secole se clătina și nu se ținea decât pe o grămadă de ruine, s'a surpat sub sabia pustiitoare a lui Mahomet II. Acest imperiu se asemena de vreme îndelungată unui corp atins de o boală incurabilă, pe care atacuri exterioare au agravat-o neîncetat. Spiritul de viață se retrăsese din părțile din afară și nu se mai găsea încă decât în inimă. Constantin Paleologul s'a înmormântat cu glorie sub ruinele capitalei sale.

Biserica răsăriteană fusese cârmuită de oameni. Decadența imperiului a trebuit să influențeze cu necesitate asupra stării de perfecțiune a bisericii. Luminile și virtuțile nu mai erau la aceeași înălțime ca odinioară, când ele ilustrau primele veacuri. Dar depozitul de credință rămăsese neatins. Dogma și disciplina nu înduraseră nici o schimbare. Acum trebuia biserica să treacă și prin cea mai îngrozitoare din toate încercările, dar și cea mai mântuitoare dintre toate, anume cea a captivității și cea a umilirilor. Biserica ieșise curată și strălucitoare din topitoarea păgânismului; îi era încă rezervată cea a Mahometismului. În timp ce biserica apuseană se îmbăta de roadele pământului și gusta cu lăcomie amăgitoarele dulceți ale puterii temporale, sora ei primea din mâna lui Dumnezeu haina de doliu și de sclavaj; ea se vedea încărcată cu lanțuri, spre a fi ferită de cursele duhului de mândrie, care a subjugat Europa în decurs de trei veacuri. Intr'adevăr brațul celui Atotputernic apăsând greu asupra ei i-a dăruit cele mai neprețuite binefaceri.

O mare și roditoare învățătură trebuia dată neamului omenesc. Inzadar părăsiră Grecia după catastrofa din Constantinopol depozitarii științelor. Religiuinea rămase aceeași și dovedi lumii că, dacă făclia cunoștințelor omenești servește la împodobirea templelor sale, totuși revelația Dumnezeu-Omului nu împrumută dumnezeiasca ei claritate din lumina lor palidă și nesigură.

Zilele de prigonire, de fericire și de căință par a urma întotdeauna alternativ unele după altele în analele creștinismului, și vin din nou, după hotărârile înțelepciunii celei

veşnice, la anumite timpuri hotărâte pentru a disciplina, a încerca, şi a naşte din nou neamul omenesc. Veacurile decăinţă sunt o pregătire către cele de strălucire şi fericire, întocmai cum descompunerea şi reproducerea seminţelor în sânul pământului duc către secerişurile vesele. Veacurile de prigonire se aseamănă cu coasa şi cu maşina de îmblătit, cari despart sămânţa cea bună de neghină.

Spicul este smuls din pământ şi aparţine numai stăpânului său. Rezervoarele veşniciei se deschid şi înghit generaţiunile rătacite, şi icoana lui Dumnezeu cel nestrămutat îşi reflectează cu mărire strălucirea ei din torent.

Să cuprindem pe scurt încă odată cele zise: 1. că biserica apuseană s'a despărţit de leagănul bisericii primitive, din cauze aparţinătoare stării de deviaţiune în care era cufundată, 2. că a fost o desfacere a părţii bolnave şi nu o despărţire a două părţi deopotrivă de sănătoase, 3. că starea de nimicire şi de descompunere a imperiului apusean a contribuit în măsură mare la denaturarea acestei părţi a creştinătăţii, 4. că autoritatea scaunului din Roma, vehiculul principal al acestei desbinări, n'a putut creşte decât în urma turburărilor, a neştiinţei şi a anarhiei, 5. că o mulţime de cauze omeneşti şi germenii duşmăniei dintre Grecia şi Italia au contribuit la izbucnirea schismei, care de fapt exista cu mult înainte de ce s'a declarat în gura mare, 6. că ambiţia mai multor papi a otrăvit de ambele părţi aceşti germeni de ceartă, 7. în sfârşit că prevedinţa dumnezeiască a voit să încerce biserica ortodoxă şi să o scutească de orice complicitate, la ereziile următoare, lăsând-o în puterea sceptrului de fier al Ottomanilor.

Prin acţiunea aceleiaşi prevedinţe nepătrunse Rusia a fost scutită de judecata persecuţiunii, deşi lăsată în sama unor grele încercări, pe care invazia Tartarilor a făcut-o să le îndure vreme mai mult de două veacuri.

Dupăce acum am sosit până la epoca nenorocită a căderii Constantinopolului, vom înfăţişa cetitorilor noştri o privelişte, care nu se asemănă cu nici unul din fenomenele istoriei globului. Noi vom contempla cea mai înfricoşată înfrângere şi triumful cel mai sublim, cea mai mare binefacere ca şi cea mai îngrozitoare încercare a religiunii.

lui Hristos. În treisuteșasezeci de ani de nenorociri vedem noi înnoindu-se o minune statornică. Creștinismul, până acum pentru noi un principiu de regenerare, ajunge acum un principiu de existență. Opt milioane de oameni n'au alt steag decât cel al crucii, n'au alt titlu în afară de cel al unui creștin, altă moștenire decât cea a altarului. Toiagul lui Moise nu se mărginește la aceea, să facă minuni: el poartă ramuri și frunze. Înzadar au purtat asupra lor popoare întregi o mână omorătoare; ele au supraviețuit lor-și. Însă credința locuiește încă printre ele; ea petrece bucuros în mijlocul mormintelor; și religiunea creștină constată prin fapte acel cuvânt dumnezeesc al Evangheliei: că Isus Hristos nu este Dumnezeu al celor morți, ci al celor vii.

CAPITOLUL II.

Despre influința bisericii ortodoxe asupra popoarelor aparținătoare comuniunii sale și mai ales asupra națiunii grecești.

Scriitori din toate națiunile și din toate veacurile s'au străduit să facă apologia Creștinismului, înșirând binefacerile acestuia. Analele acestor învățături cerești, dela întâia epocă a răspândirii lor, prezintă un lanț de învingeri câștigate asupra perversității omenești. Recunoști la fiecare pas acțiunea unei mâni nevăzute, care oprește neîncetat furia unei ființe omorătoare de sine și vindecă rătăcirile ei. S'a făcut nu odată lauda religiunii creștine. S'au preamărit cu drept efectele mântuitoare ale misiunilor, vieța agricolă a diferitelor ordine călugărești, virtuțile lor ospitaliere, puterea lor împăciuitoare: s'a admirat neschimbarea lor în sânul schimbării lucrurilor acestui pământ. S'a zis: religiunea s'a împotrivit stricăciunii imperiului roman, ea n'a cedat în fața invaziilor popoarelor barbare, a triumfat asupra sectelor celor mai stricăcioase și n'a fost clătinată de sguduiturile anarhice ale feudalității.

Templul lui Dumnezeu cel viu a ajuns asilul cunoștințelor omenești îngropate sub sfărâmurile imperiilor.

Făclia artelor s'a aprins din nou la focul sacru al religiunii ; milostenia și-a înmulțit mijloacele sale de ajutorare, în măsura creșterii mizeriei omenești și învățătura lui Hristos a păstrat împreună cu visteria credinții, și comorile științii și sămânța tuturor adevărilor.

La cea dintâi privire s'ar părea, că nu poate omul adăoge nimic la acest tablou. Toți scriitorii cari au tratat până în zilele noastre acest obiect, au reprodus statornic aceleași idei sub diferite forme. Dar ultima trăsătură la aceasta apologie măreată, unii n'au știut, alții s'au ferit să o alăture. Și totuși, câți nu sunt printre ei, cari au străbătut cu mult zel acel pământ clasic, odinioară atât de bogat în minuni, și acum ajuns trista cavernă a barbariei și teatrul binefacerilor fără număr ale religiunii ! Da, acolo, sub cerul încântător al Greciei, pe acel pământ, întinsă închisoare a unui popor desmoștenit, vast mormânt al geniului strămoșilor săi, pe acel pământ îndrăgit de cugetare și de grație, îndeplinește creștinismul o minune continuă!..

Imperiul răsăritean părea că trebuie să tragă totul după sine în căderea sa. Constantinopolul, acest punct de unire a celor mai frumoase două părți ale lumii, căzu în puterea Musulmanilor. Cel din urmă rest al marelui imperiu dispăru. Învățații, oamenii de litere îl părăsesc ; ultimele nădejdi se sting ; oamenii strigă în gura mare : Grecia a încetat să existe ! În acest potop al relelor care este deci acea putere nevăzută care se opune tuturor atacurilor, înfruntă persecuțiile și păstrează o națiune nenorocită, caracterul ei, limba ei și amintirile ei ? Care ar și putea fi alta decât cea a religiunii ? Ea e acel Dumnezeu necunoscut, pe care îl vesti Sf. Pavel Areopagului, care conservă și astăzi printre descendenții acestei auguste adunări trăsăturile distinctive ale renumitei lor obârșii.

Mahometismul, care se lățise până la șesurile dela Tours, părea că vrea să înghită întreg rotogolul pământului ; violența și înșelăciunea răspândiseră departe învățătura acelui Arab rătăcitor, și sectatorii lui fanatici lăsară, la lumina nenorocitului foc al bibliotecii din Alexandria, neamului omenesc numai trista alegere între apostazie și sclavaj. Câte națiuni au căzut sub povara acestei grele

încercări! Națiunea grecească i s'a opus și nu datorește mântuirea ei decât religiunii creștine. Înzadar apăsau Osmanii brațul lor asupra tributarilor lor; înzadar încercară ei să otrăvească generațiile din leagăn, insuflându-le eroarea împreună cu laptele mamei. Biserica ortodoxă veghea asupra fiilor ei; ea ținu chiar în Bizanț semnul glorios, prin care triumfă Constantin cel Mare, pe lângă semilună, care detronase pe succesorii acestuia. În sânul captivității altarul ținea locul tronului, și Regele cerului care dispune după voia sa de națiuni și de imperii, vestește și astăzi puterea Sa asupra mormintelor acestor regi, cari de mult au intrat în țărâna, din care ieșiseră.

Instituțiile civile ale Grecilor, cu toată starea lor de supunere, dovedesc uimitoarea activitate a principiului religios care le dă viață și le ține loc de patrie, de libertate, de mărire, de siguranță, de bogăție, de cultură și chiar de nădejde. Turcii arată oarecari considerații numai ordinului monahal, pentru că întemeietorul cultului lor, din cauza ideilor orientale despre superioritatea vieții călugărești, îl lua în apărare. Altcum preoții greci sunt necăjiți nedrept și trebuesc să plătească bani de răscumpărare, pentru a dobândi dreptul de a săvârși slujbele lor. Permisivitatea de a repara și de a întreține în afară bisericile trebuie cântărită cu aur. Ori de câteori li s'a dat voie creștinilor să zidească o biserică nouă, zelul și căldura lor au lăsat-o să iasă, oare cum, din pământ cu o grabă de necrezut.

Supunerea absolută, la care Răsăritul este condamnat de mai multe veacuri, a reprodus acolo toate minunile bisericii primitive. Episcopii exercită acolo, în diecezele lor respective, afară de puterea lor spirituală, încă și o foarte întinsă iurisdicție civilă. Ei administrează dreptatea după codicele lui Justinian, după cel al lui Teodosie și după legile lui Vasilie din Macedonia. Toate cauzele de ceartă între Greci sunt de căderea tribunalului lor. O putere a opiniei, căreia nu i se poate rezista, duce în fața lui, partidele certate, fără ca această autoritate liniștită să aibă vr'odată alt sprijin decât cel al religiunii și al onoarei naționale. Orice Grec, care își ia refugiul mai bucuros la tribunalele turcești, atrage asupra-și infamia. Această iuris-

dicție indestructibilă este atât de puternică, încât ea triumfă chiar asupra interesului personal; căci deși legile turcești sunt mult mai favorabile rudeniilor colaterale decât sunt cele romane, totuși nu există aproape nici un exemplu, ca un Grec să fi încercat, să valideze un atare drept asupra unei moșteniri. Aceasta este puterea cu adevărat extraordinară, pe care o exercită religiunea asupra tuturor popoarelor, cărora numai ea le-a rămas drept moștenire. Insași limba grecească nu s'a conservat decât sub auspiciile ei; ea n'a rămas o limbă vie decât fiindcă a fost consfințită laudelor lui Dumnezeu celui viu, și înzadar s'au străduit Turcii de o parte și Italienii de alta, a o nimici și a o face să dispară. Cu toate schimbările, pe care ea le-a suferit în graiul poporului de rând, totuși ființa ei este mereu aceeași; cunoașterea ei a fost transmisă prin mijlocirea ierarhiei, și în zilele noastre generația tânără se silește să curețe treptat acest idiom dumnezeiesc, care se mărginește, e drept, în niște granițe mai înguste, dar pentru aceea natura lui nu s'a schimbat. Din sânul acestei biserici ortodoxe așa de necunoscute și așa de calomniate în Europa, s'au ridicat în zilele noastre trei oameni de geniu, vrednici a se naște în cele mai fericite timpuri ale creștinismului: Arhiepiscopul Miniatis, care a făcut să răsunе cuvântul lui Dumnezeu cu toată puterea elocinții omenești, în templele Greciei. Nichifor Theotokis, arhiepiscop de Astrahan, un vrednic următor al apostolilor, care oferi lumii un model desăvârșit al tuturor virtuților unui păstor, care a convertit la religiune un mare număr de Musulmani și de idolatri, și a fost folositor compatrioților săi prin opere pline de rațiune, de erudiție și de adevăr. Eugen Bulgaris, arhiepiscop de Poltava, decedat la St. Petersburg, care întemeie pe muntele Atos o școală renumită. Exemplul său și învățăturile sale înflăcărară tinerimea c'un zel cald pentru studiu. Silît să emigreze din cauza prigonirilor îndreptate împotriva-i, găsi el în Rusia un adăpost și isprăvi acolo lucrările sale strălucite, cari îi câștigară admirația tuturor învățaților din Europa. Eugen și-a dedicat întreagă viața sa cercetărilor celor mai profunde, și umilința sa liniștită a influențat, ca lumea să-i ierte gloria sa.

Mai multe insule din Arhipelag, unde unor călugări apuseni le-a reușit, să se introducă, oferă în sânul lor contrastul cel mai isbitor între cele două culte. Puținele familii, cari au îmbrățișat eterodoxia, sunt frământate de cel mai deplorabil fanatism. Supuse de către misionari, ele se opun a se împreuna prin legăturile de înrudire cu creștinii ortodocși. În caz că se întâmplă atari căsătorii, toate amăgelile înșelăciunii sunt folosite pentru a desuni rudeniile cele mai apropiate, a opera prin surprindere renunțări la credință, a săvârși de bună voie sau cu sila botezul prin stropire și pentru a autoriza printre popor prejudiții, cari sunt incompatibile cu societatea.

De aceea acești sateliți ai papalității sunt urgisiți în toată Grecia și se pare, că un duh de amețală și de pierzanie inspiră acestor învățători toate mijloacele cele mai eficace pentru a otrăvi și mai mult rana adâncă, de care este vătămată creștinătatea.

Acestea sunt roadele deplorabile ale schismei, prin care moștenirea Domnului a fost împărțită. Creștinii răsăriteni, în loc ca ei să aștepte un sprijin în cei apuseni, precum ar avea dreptul să aștepte din partea lor, ei încearcă numai prigoniri din parte-le, și nu află mângăiere și scăpare, decât în puterea lui Dumnezeu, căruia I se închină așa, cum I s'au închinat strămoșii lor. În Italia se refuză Grecilor cinstea din urmă a înmormântării; în Nord au suferit creștinii ortodocși în diferitele epoci tot felul de necazuri, de amăgiri și de violențe, spre a-i sili să consimțească la unire. Și după toate acestea se mai poate aștepta, ca ura să nu dăinuiască din timp în timp, și ca să fie cu puțință, să faci să domnească unitatea pretutindeni, prin niște mijloace așa de condamnabile!

Acum vom vedea, în ce mod se produc din nou aceleași rezultate ale unei religii conservatoare și tolerante în Rusia sub un aspect cu totul diferit. Acest imperiu mare încă a avut perioada sa de desnădejde și de sclăvie. E de însemnătate să apreciem drept contragreutatea, pe care religiunea a reușit s'o pună în balanța destinelor sale. Din totalitatea acestor observațiuni ne vom sili să deducem, oarecari consecințe pozitive cu privire la duhul, care carac-

terizează ambele biserici despărțite, cu privire la principiul toleranței în genere, și cu privire la combinațiunile care ar putea rezulta odată pentru mântuirea și pentru unirea neamului omenesc în numele dumnezeescului său Răscumpărător.

CAPITOLUL III.

Despre influența învățăturilor ortodoxe asupra destinelor Rusiei.

Rusia sudică, locul de petrecere primitiv al popoarelor slavice, a fost convertită la creștinism prin influința salutară, pe care a exercitat-o asupra ei vecinătatea imperiului de Răsărit. Cu mult înainte de botezul lui Vladimir primiseră religiunea creștină o mulțime de Ruși singuratici. Relațiile dușmănoase și comerciale între Constantinopol și Kiev, între peninsula Tauridei și continentul Greciei contribuind la pregătirea, încetul cu încetul, a acestui mare eveniment. Vederile politice întăriră și grăbiră aceasta tendință naturală, și n'a fost nici decum, cum afirmă unii istorici mai noi,¹ numai pompa externă a cultului răsăritean cea care determină pe Vladimir să-l îmbrățișeze cu preferință față cu cel apusean, ci dimpotrivă au fost motive curat religioase, cari provocară aceasta mare prefacere. Vladimir observase în Kiev chiar efectele binefăcătoare ale religiunii creștine.²

Dumnezeu atinse inima lui în mod neașteptat și pe căi cu totul minunate. Indată abzise acest principe dat idolatriei de plăcerile sale și de deșertăciunile sale, el se smeri înaintea crucii, și Rusia fu chemată. De altă parte, domnitorii imperiului răsăritean, având conștiința slăbiciunii lor, și văzându-se expuși neîncetatelor pericole, cari îi amenințau prin înfricoșatele năvăliri ale popoarelor slavice, concepură planul de a-și alătura pe cel mai puternic principe al Nordului, în nădejdea de a găsi într'ânsul un aliat rășboinic și credincios. De atunci ajunse convertirea Rusiei

¹ Levesque, Leclerc și alții.

² Vezi: Cronica lui Nestor.

obiectul griiei lor, din cauza stării de decadență, în care căzuse imperiul lor. Ei nu stătură la îndoială ce e mai mult a se uni prin legătura sângelui cu un principe încă barbar, socotind, că ei nu cumpără prea scump prietenia acestuia printr'o astfel de jertfă. - Această combinațiune înțeleaptă a politicei bizantine ar fi adus probabil cele mai frumoase roade, dacă invazia Tatarilor n'ar fi smuls tocmai Rusia pentru mai mult de două veacuri din toate raporturile ei anterioare cu restul lumii.¹

Însă această tristă catastrofă răsturnă toate calculele omenеști: și plaiurile Donului văzură spărgându-se torentul, care era menit să înghită Europa, așa cum văzuseră odinioară șesurile dela Tours cel din urmă avânt al Islamismului în Apus. Totuși aceste masse nimicitoare și mișcătoare rămaseră stăpânii mai multor provincii frumoase și națiunea rusă, departe de a putea abate sau întârzia căderea imperiului răsăritean, a trebuit să se mărginească să lupte pentru propria sa existență. Dar ori și ce ar vrea cineva să cugete despre aceste mari întâmplări, pe cari le-am putea asemana cutelor undulatoare ale aceluia vâl nemărginit, cu care celui mai înalt judecător al destinelor noastre i-a plăcut să acopere adâncimea scopurilor sale, totuși văzu Rusia ridicându-se, spre orizontul ei, din regiunile, cari fuseseră leagănul creștinismului, soarele adevărului; și epoca de barbarie și de sclăvie, pe care era destinată s'o străbată, a fost temperată de raza dătătoare de viață a Evangheliei. Cultul ortodox mai puțin despotice, prin ființa sa, decât cel apusean, mai tolerant și mai conform cu învățătura celor dintâi secole ale bisericii, împărtăși clerului rusesc același duh de patriotism și de toleranță, care l-a împiedecat, în decursul îndelungatelor nenorociri, cari întristară Rusia sub jugul Tătarilor și sub cel al Polonilor, de a-și separa cauza sa de cea a poporului. Într'adevăr, se găsesc pe fiecare pagină a istoriei aceluia timp dovezi strălucite și multiple despre devotamentul slujitorilor altarului pentru patria lor; ei n'au încetat niciodată de a

¹ Genealogia principilor ruși de Lomonossow. Vezi și Schloetzer, Stritter.

fi supuși autorității celei mai înalte și buni cetățeni. Cu totul altcum ar fi fost, și mai ales în epocile critice ale istoriei rusești, ca bunăoară în epoca luptei dela Don, luării Cazanului, venirii la tron a dinastiei Romanoff, dacă principiile antisociale ale vicariatului pământesc ar fi pătruns în aceste ținuturi nemărginite, și le-ar fi supus, ca pe Germania, Franța, Spania și Italia, poruncilor despotice ale unui arhieru strein. Este ușor de calculat ceea ce ar fi putut aduce pentru Rusia aceasta dependență, și care ar fi fost, în aceasta presupunere, natura raporturilor ei cu națiunile vecine. Noi lăsăm în seama cititorilor noștri acest vast domeniu de meditații instructive. Dar afară de aceste mari rezultate, cari se datoresc numai introducerii cultului ortodox în Rusia, mai sunt altele nu mai puțin însemnate, cari au avut o influință puternică asupra destinelor acestei părți a pământului atât de bogate în nădejdi. Limba slavonă pare a fi fost până în veacul al zecelea numai o grămadă de dialecte de natură diferite și fără legătură între ele. Traducerea Bibliei grecești creă unitatea acestei limbi majestuoase și sublime, ea deșteptă geniul ei, asociând-o cu spiritul antichității.

De aci a urmat, că limba slavonă a fost din toate dialectele moderne¹ cea dintâi păstrătoare a adevărilor descoperite. Căci, cum observă istoricul Levesque cu rațiune, Rusia posedă din veacul al unsprezecelea o traducere admirabilă a Bibliei, în timp ce în restul Europei traduceri începute în veacul al șasesprezecelea nu erau decât niște încercări foarte imperfecte. Fără năvălirea Tatarilor, acest prim pas al limbii slavone ar fi avut urmări și mai grabnice și mai salutare. Dar ori cât de mare ar fi fost nenorocirea timpurilor, acea epocă vrednică de amintire făcu națiunea rusească creștină, și religiunea națională; și aceasta binefacere nu trebuia a fi atribuită decât unui cult, care împrumută fără deosebire limbile tuturor popoarelor, spre a cânta laudele Domnului, și nu dorește să pună unitatea sunetului în locul unității spiritului, care este cea mai esențială și singura adevărată.

¹ Dacă exceptăm traducerea Bibliei în limba gotică de Ulfila, care nu aparține aci.

O astfel de identitate de cult, statornicită între Rusia și leagănul creștinismului, n'a lipsit de a atrage asupra-și atențiunea mărturisitorilor învățăturii romane și de a atâta gelozia lor. Aceste patimi haine și neliniștite se ascunseră după masca înșelătoare a spiritului de proselitism. Deja în anul 1204 Papa Inocențiu III trimise un Nunțiu la Roman Mstislawici, principele de Halici, ca să-l îndemne pe acesta să lapede credința părinților săi; însă el n'a reușit în încercarea sa.

În 1438 Isidor, Metropolitul din Kiew, a fost invitat să se ducă la conciliabulul din Florența; acolo el s'a lăsat orbit de amăgelile curții din Roma și își atrase reprobarea întregii biserici rusești, care îl alungă din sânul ei, ca pe un mandatar necredincios. În 1576 Papa Grigorie XIII repetă aceeași încercare pe lângă Țarul Ivan Vassilievici prin teologul Rudolf Klenchen, însă tot cu așa de puțin succes. În anul 1581 Iezuitul Antoniu Possevin a fost însărcinat cu o misiune de aceeași natură, care era în legătură totodată cu toate vederile politice ale puterilor învecinate ale Rusiei.

Papa Clement VIII crezu că poate dobândi oarecare succese prin aceleași mijloace, lingușindu-se pe lângă Țarul Teodor Iwanowici.

În 1668 aceleași stăruințe, de a primi ritul roman, sprijinite pe argumentele cele mai puțin conforme cu spiritul creștinismului, au fost înnoite pe lângă Țarul Alexie prin mijlocirea lui Ioan Casimir, regele Poloniei.

Iezuiții și alți călugări de ritul roman până pe timpul domniei lui Petru I nu încetară a se introduce în Rusia sub o miie de pretexte specioase.

Când au fost alungați din Moscva, pentru că turburaseră ordinea publică prin corespondență păgubitoare și prin declamațiuni îndrăznețe, ei s'au sprijinit statornic pe mijlocirea puterilor împrietinite cu Rusia. Petru cel Mare porunci Iezuiților, printr'o declarație dată în 17 Aprilie 1719 și afișată la Moscva, să părăsească statele sale.

Totuși aceste încercări repetite nu schimbă câtuși de puțin spiritul de toleranță inerent învățăturii și instituțiilor bisericii ortodoxe. În Rusia mai ales s'au tran-

sformat aceste maxime în legi de stat, cari în decursul timpului au ajuns neschimbate. Lor le datorește acest imperiu în parte avantajile civilizațiunii și ale siguranței interne, și ceea ce n'ar putea omul întrelăsa să admire, este, că o cârmuire, despre care în de comun se obicinuește a se crede, că în cariera cunoștințelor și a ideilor zise *liberale* a rămas îndărăt, a realizat prin fapte principii, pe cari celelalte națiuni ale Europei s'au mulțumit numai a le preconiza. Într'adevăr de un veac încoace toleranța a fost mult lăudată. După ce a fost vreme îndelungată combătută, s'a încheiat prin a se face din ea o paradă pompoasă; numai cât realitatea n'a corespuns decât slab laudelor exagerate. Ar fi un lucru vrednic de un observator cu judecată și nepărtinitor, să stabilească o paralelă între maximele și instituțiunile celorlalte state cu privire la diferitele culte și cele, cari sunt de lung timp în vigoare sub sceptrul rusesc. Aceasta comparațiune ar înfățișa drept rezultat, că numai în Rusia a luat toleranța pasivă caracterul unei protecțiuni eficace și statornice. Mai mult: legea atribue fără deosebire tuturor cetățenilor, ori care ar fi credința, ori care ar fi cultul, pe care îl mărturisesc, o paritate deplină a drepturilor civile, în puterea căreia ei pot aspira la toate funcțiunile publice și a se bucura de aceleași prerogative. Și aceasta libertate, pentru care cu greu ar putea omul afla aiurea un model, n'a fost cauzată nici de lipsa de religione, nici de frica de împotriviri și de reacțiune. Acest sistem poartă caracterul vrednic de respect al unei prevederi înțelepte împreunate cu o nobilă siguranță.

Poate că ar fi cineva aplicat, să atribuie această toleranță unor rațiuni de stat particulare Rusiei, sau și caracterului locuitorilor ei, mai curând decât spiritului bisericii ortodoxe; însă s'ar înșela, dacă ar refuza bisericii de Răsărit aceasta tendință pronunțată de a respecta celelalte culte. Căci, deși este adevărat, că maximele înțelepte ale cârmuirii și anumite însușiri naționale au contribuit în mod puternic, la introducerea în Rusia a acestui sistem de toleranță nemărginită; cu toate acestea este necontestat, că biserica răsăriteană, ori cât de mândră este ea, că n'a alterat câtuși de puțin temeliile primelor veacuri, totuși ea

este mult mai puțin geloasă de autoritatea ei decât cea apuseană.

Inițierea patriarhatului în Rusia este despre aceasta o dovadă, ce nu poate fi respinsă, și arată până la evidență, că episcopii răsăriteni nu se tem de loc să zibă egali, pentru că ei recunosc numai un singur cap văzut și nevăzut, anume pe Domnul Nostru Isus Hristos. Fiu vecinic al Celui, a cărui răbdare și îndelungă răbdare numai nemărginirea le măsoară, Dumnezeu-omul n'a încetat să dea neamului omenesc învățături despre toleranță. Să fie oare mireasa mai puțin iubitoare sau mai nemiloasă decât mirele? Să voiască ea oare a stinge și a nimici acea libertate lăuntrică a creaturii cugetătoare, singura arvună a asemănării sale cu creatorul? Acea sabie cu două tăișuri, pe care Cel Atot-Puternic Insuși o păstrează cu iubire ca pe o rămășiță a chipului său, deși această libertate este vecinic o călcare a legilor, cari conduc opera mânilor sale.

Nu, fără îndoială! Căci aceasta ar însemna să nimești porunca iubirii, care este singurul simbol văzut al curățeniei misterului credinței. După ce ar mai putea omul recunoaște aceasta credință vie și dumnezeiască? În ce mod s'ar deosebi ea de credința groazei și a durerii? Fiindcă *demonii încă cred și se cutremură*.

Ne mai rămâne încă să cercetăm acum acel principiu conservator al toleranței, despre care noi am recunoscut în biserica ortodoxă mai multe caractere distinctive; și cu această multcuprinzătoare și mângăietoare teorie voim noi acum să ne îndeletnicim în capitolul următor.

CAPITOLUL IV.

Despre toleranță în general și despre aplicarea acestui principiu în biserica răsăriteană.

S'a zis în decursul acestei lucrări, că adevărul în cel mai larg înțeles nu poate fi privit altcum decât ca un reprezentant al realității ființelor. Numai în sânul lui Dumnezeu este adevărul absolut, pentru că El este principiul întregii existențe. Cu referire la om, adevărul, ca și toate

însușirile abstracte, rămâne statornic relativ, atât din cauza dimensiunilor nemărginite ale realității, pe care o reprezintă, cât și în urma granițelor hotărâte, în cari sunt închise facultățile observatorului. Prin degradarea dintru început a neamului omenesc au devenit aceste granițe încă și mai strâmte; și sunt mai mult sau mai puțin întinse, după măsura gradului perfecțiunii morale a fiecărui individ în particular. Un ochiu stricat dela natură sau slăbit prin abuzul săvârșit cu el, sau întunecat prin umezeli opace și stricăcioase nu poate privi puternica lumină a soarelui, nici baremi a o suporta. Raza lucrează prin urmare asupra unui astfel de organ numai într'un mod curat relativ, și palidele licăriri ale unei lampe sunt de ajuns pentru a orbi ochi obicinuiți cu întunecul unei închisori. Mai mult: omul nu se poate decât atunci linguși, că cunoaște adevărul, când lucrează conform *dreptății*, tocmai precum în împrejurările cele mai comune ale vieții numai atunci își însușește cineva o teorie oarecare, dacă se pricepe, dacă voiește și dacă se silește a o pune în lucrare. Natural pot și mai mulți indivizi prin muncă încordată să ajungă până acolo, încât să cunoască și să adâncească o mulțime de adevăruri izolate, dar atunci acestea sunt adevăruri, și nu adevărul, pe care le cunosc; căci adevărul este unul, precum principiul întregii existențe este unul, și prin urmare nu poate să se oglindească în inteligența unei ființe, care, fiindcă este o ființă mixtă, multiplă și sfâșiată prin căderea ei, privește adevărul numai prin prisma simțurilor sale înșelătoare, a patimilor sale și a erorilor sale. Adevărul condamnat a ne înfățișa o realitate, pe care răul a stricat-o, găsește în om numai o oglindă refractoare de raze, umbrită prin suflare necurată. El nu poate așa dar să se desfacă de principiul răului, a cărui imagine el este silit a o reproduce, și trebuie cu necesitate, pentru a afla intrare în spiritul omului, să se împărțească pe sine și să se lipsească de unitatea sa. De aci se nasc amăgirile și minciuna. E raza cea curată, care trecând printr'o atmosferă încărcată cu aburi se schimbă și se decolorează și care venind să se refracteze într'o oglindă lustruită, se rupe într'o miie de chipuri diferite, după ce s'a denaturat.

Aceste considerațiuni explică pentru ce adevărul nu este aci jos decât statuia coperită cu văl din Templul din Sais; pentru ce el se transformă atât de adesea în otravă, în fulger, în ceartă, în delir; pentru ce el se aseamănă totdeauna unui nor furtunos, atras de parafulgerile noastre electrice, și care vine să lovească în capetele noastre, fără a putea potoli inimile noastre. Dar aceeași tempestate, când ea este purtată pe aripile duhului lui Dumnezeu, se anunță printr'o suflare liniștită și plăcută; ea se tradează prin simbolul prietenos al unui porumb, se descopere prin organul cuvântului omenesc, și subjugă toată puterea intelectuală și simțială fără a o strivi sau a o nimici.¹ Această învățătură mare servește la arătarea unui adevăr sublim și anume: că cel dintâi simptom, ca și cel dintâi rod al inițierii noastre în adevăr trebuie să fie virtutea toleranței. Căci adevărul naște dreptate, dreptatea conduce la iubire, și iubirea — este ea oare compatibilă cu intoleranța?...

De aceea dumnezeescul Mântuitor al oamenilor s'a născut cu orice ocaziune să insuflă duhul de blândețe, de toleranță și de îndelungă răbdare. Evangheliile sunt pline de poruncile cele mai sublime și cele mai mișcătoare, care ne recomandă această virtute cu expresia solitudinii și a dragostei. Toleranța vestește liniștea și siguranța puterii și nu poate fi schimbată cu acea indiferență vinovată, care nu este decât simptomul inerției, al orbirei sau al groazei. Isus Hristos predica toleranța prin exemplul său, căci El se ruga pentru aceia cari îl răstigneau și dojenia pe ucenicii Săi, când plini de mânie voiau să coboare focul din cer asupra unui oraș samaritan. El o predică prin argumente raționale; căci El ne-a învățat să ne coborâm în conștiințele noastre proprii, înainte de ce voim să judecăm pe semenii noștri. El predica toleranța prin intențiune, căci El a învățat, în ce mod trebuie omul să caute contactul cu ființele perverse cu unicul scop, spre a le aduce înapoi la cărarea adevărului. În sfârșit El ne-a dovedit consecințele salutare ale acestei virtuți în practică, de vreme ce ne lăsa să privim progresele repezi ale apostolilor Săi smeriți în

¹ Vezi: Faptele Apostolilor.

convertirea neamului omenesc, comparate cu sguduirile, cu măcelurile, cu pustiirile, pe cari le-a produs intoleranța veacurilor posterioare. Istoria apostolilor cuprinde mai multe fapte însemnate cari caracterizează acea admirabilă toleranță, de care au fost totdeauna însuflețiți acești slujitori ai cuvântului, ori și cât de mari puteau fi persecuțiile, cari se împotriveau răspândirii adevărurilor celor veșnice. Apollos nu cunoștea decât botezul Sfântului Ioan și îl făcù bază a învățaturii sale, pe care o propoveduia păgânilor cu deadinsul.¹ Sfântul Pavel, departe de a-l combate, sau de a-l opri dela împlinirea slujbei sale, n'avea de gând decât să-i procure noțiunile cari îi lipsiau cu privire la întruparea dumnezeirii. În veacul al zecelea, Apollos ar fi fost probabil victima buneii sale credințe și a zelului său. O mulțime de exemple de aceeași natură, dovedesc până la evidență, că orice păzitor al darului dumnezeesc se cade să fie tolerant, plin de răbdare, de umilință și de dragoste. Toleranța, am zis noi mai sus, este odihna puterii: și religiunii, victimei celei veșnice i se cuvine a constata originea ei cerească, de vremece ea împreună puterea, pe care nimic nu o poate nimici, cu iubirea, pe care nici un fel de ură nu o poate slei. Dacă o biserică oarecare singuratică s'a abătut dela acest principiu nestrămutat, dacă sabia exterminatoare a fost pusă adesea în locul sabiei cu două ascuțisuri a cuvântului, pentru aceea credința noastră nici când să nu se clatine. Căci să ne aducem aminte, că nici pe muntele Sionului, nici pe muntele Garizim nu se adoră exclusiv Tatăl milelor, și că, dacă noi plecăm trupește genunchii noștri în valea lacrimilor, aceasta se întâmplă numai pentru a-l aduce închinăciune în regiunile duhului și în sanctuarul adevărului.

Toleranța este o virtute creștină, politică și socială. Adeacă există esențial trei feluri de toleranță: cea a bisericii, cea a statului și cea a individului.² Sub aceste trei puncte de vedere diferite voim să ne silim a o examina,

¹ Vezi: Istoria Apostolilor.

² Vezi: Încercarea asupra toleranței în limba grecească de arhiepiscopul Eugen Bulgaris.

spre a-i determina atributele distinctive și consecințele necesare.

Toleranța bisericii. Duhul lui Dumnezeu a întemeiat biserica și acțiunea Sa continuă o nutrește și o susține. Prin urmare, numai lucrând potrivit acestui duh, poate ea dăinui, a se răspândi și a se pune mai presus de orice atac. Dar duhul lui Dumnezeu este un duh al puterii, al iubirii și al înțelepciunii nemărginite. Noi putem lua aceste trei atribute separat sau contopi într-una, ele produc deopotrivă toleranța. Puterea este tolerantă, pentru că ea poate toate și nu se teme de nimic. Iubirea este tolerantă, pentru că ea, ca principiu al binelui, este gata mai curând a suferi toate decât a face răul. Înțelepciunea este tolerantă, pentru că ea știe prea bine, că adevărul nu se găsește întreg niciodată în părerile oamenilor, și pentru că ea nu consideră eroarea decât ca o reacțiune necesară pentru a strecura prin topitoarea timpului, adevărul împărțit în mulțimea ființelor. Dumnezeu este așadar după ființă tolerant, și slujitorii cuvântului Său, păzitorii descoperirilor Sale, trebuiesc să fie asemenea Lui pe pământ; căci acesta este unicul mijloc de a învăța pe oameni, în ce mod (li se cade lor) să preamărească pe Tatăl lor cel ceresc și cum să se apropie de El.

Toleranța bisericească se întemeiază așadar pe cunoștința intimă a însușirilor dumnezeiești, pe urmarea lui Isus Hristos și pe făgăduințele Sale pozitive.

Într'adevăr, viața pământească a Domnului Nostru este un model de toleranță și de zel, minunat combinate, și pentru ca biserica să nu stea la îndoială a urma exemplul Lui, și ca ea să nu se teamă de urmările unei toleranțe nemărginite, în mijlocul luptelor și al persecuțiilor, pe care ar avea să le îndure, Dumnezeu-Omul vesti ucenicilor Săi, ca ei să îndrăznească, pentru că El a biruit lumea; și întregei biserici, că porțile iadului nu o vor birui.

Zelul împreunat cu toleranța este care a răspândit religiunea crucii; aceleași mobile trebuiesc să mențină și să îndeplinească opera lor.

Dacă cele mai multe din cultele păgânești fură intolerante, cu excepția poate că a celui al vechei Rome, care

respecta totdeauna ceea ce Românii numeau Dii minorum gentium; dacă religiunea pregătitoare a Evreilor mărturisea în esență maxime intolerante: nu trebuie a atribui aceasta tendință exclusivă decât circumscripției domeniului lor intelectual, care era legat de materie, de forme și de localități hotărâte. Însă nu este tot astfel cu religiunea creștină, care trebuie să fie tolerantă după măsura universalității sale. Cum ar putea biserica să se lingusească, că va aduce înapoi la cultul Dumnezeului mântuitor națiunile vecine cu polul înghețat, și pe cele cari locuiesc zona arzătoare, dacă nu se întâmplă aceasta prin puterea toleranței și a zelului? În ce mod elemente așa de eterogene ar putea fi însuflețite de același duh, dacă slujitorii cuvântului, imitând pe sf. Pavel nu s'ar strădui să se facă tuturor toate, ca să câștige toate conștiințele și toate inimile? N'ar fi oare extrem de păgubitor adevărului, să lași nelegiuirilor credința, că creștinismul n'a fost tolerant decât din neputință? Și cine nu s'ar indigna, văzând resfrângându-se asupra învățăturii despre iubire și despre nădejde tot ceea ce un fanatism impur a săvârșit inuman în numele Dumnezeului milelor? Biserica este soată și mamă de familie; ea nu poartă altă sabie decât cea a cuvântului, și condamnă orice jertfă sângeroasă. Ea trebuie să lupte împotriva abuzurilor, cari rezultă din libertatea de conștiință, întocmai cum întemeietorul ei dumnezeesc s'a dat pe sine jertfă de bunăvoie pentru abaterile voinței noastre libere. Departe de a reclama fără încetare sprijinul puterii laice pentru reprimarea erorilor cugetării, biserica trebuie să lucreze a o desarma și să nu sufere nicicând, ca, făcându-și un drept din cauza ei, să sature patimi haine, sau să realizeze planuri ambițioase. Poliția bisericească nu este folositoare și dreaptă decât în măsura în care se mărginește să reprime abuzurile faptice, scandalele și abaterile moravurilor publice. Îndată ce însă încearcă să întipărească în suflete adevăruri abstracte altcum decât prin autoritatea cuvântului, biserica nu numai se depărtează de scopul îngrijirilor sale, ci și înjosește demnitatea omului, materializează inteligența și detronează dumnezeirea. Ce delir periculos este acela de a aspira, ca adevărul să triumfeze

prin minciună, iubirea prin constrângere, credința prin fățarnicie și nădejdea prin groază!

Biserica nu trebuie să se lase a fi condusă de patimi cari stăpânesc pe indivizi. Este natural, ca un om pătruns intim de o părere oarecare, să fie supus mișcărilor intoleranței. Judecător în propria sa cauză, el nu poate rosti decât judecăți suspecte și lipsa de corector și de regulator în el însuși, e de ajuns pentru a explica mândria sa în adevăr, ca și obstinția sa în eroare. Însă nu așa stă lucrul cu tribunalul bisericii, care nu trebuie să judece decât cu inimă de mamă, cu imparțialitatea unui judecător împăciuitor, care aparține unei alte ordine de lucruri, cu siguranța unei puteri, care nu se teme de nici o prăpastie, scurt cu toată eficacitatea duhului lui Dumnezeu, care conduce povețele Sale.

Și nu cumva să creadă cineva, că biserica, pe care noi am descris-o aci cititorilor noștri, este o curată himeră. Inzadar ni s'ar cita furiile bisericii spaniole în contra Priscilianismului, acest cel dintâi exemplu de intoleranță în analele religiunii,¹ interdictele Romei, depunerile, turburările, resvrătirile cauzate de Arianism și de Iconoclaști, războaiele religioase ale evului mediu, omorârea Albigenzilor, cea a Peruvienilor, atacul dela Magdeburg, persecuțiile împotriva Hussiților, Auto-da-fé-ele, cruzimile inchizitoriale de tot felul, noaptea Sf. Bartolomeu, revocarea edictului de Nantes, și o mulțime de alte nenorociri publice. Bisericile singuratiche nu sunt biserica. Motivele curat omenești nu trebuiesc confundate cu energia nedestructibilă a ideilor religioase, cari sunt moștenirea omului. Soarele este oare numai o torță aprinsă, pentru că uneori usucă suprafața pământului? Profetii mincinoși preziși de Dumnezeu-Omul sunt ei oare în stare să nimicească darul prorociei? Dacă filosofistăria demagogilor moderni n'are nici în clin nici în mână cu adevărata filosofie, pentru ce s'ar îndărătnici cineva să identifice fanatismul cel mai sângeros cu religiunea iubirii? Există un adevăr recunoscut în toate veacurile, că cu cât un principiu este mai activ și mai salutar

¹ Vezi: L'histoire du Bas-Empire, par Lebeau.

în el însuși, cu atât mai mult rămâne el supus abuzului și înjosirii. Omul luat în totalitate este o dovadă despre aceasta, și înălțimea, de unde a căzut, îi dă măsura prăpastiei, în care pot să-l prăvălească rătăcirile sale. Să aplice cineva acest adevăr religiunii crucii; să-și amintească cineva, că ea este arena de luptă, pe care binele și răul duc lupta pe viață și pe moarte; și nu se va mai mira, că aceasta mare pârghie, care a avut atât de des cea mai binefăcătoare influință asupra destinelor neamului omenesc, s'a transformat de atâtea ori în urgie. Nu este cu prevențiunile noastre împotriva religiunii Mântuitorului dumnezeesc, ca și cu nerecunoștința noastră față de natură? Noi numărăm cu îngrijire furtunile, fenomenele luminoase ce apar în atmosferă, și loviturile de trăsnet; dar nu băgăm de seamă influința binefăcătoare a zefirului, a cerului senin, a răbdătoarei rodire a pământului, farmecul inclinațiilor noastre naturale, regularitatea plăcerilor noastre fizice, simțămîntul magic al existenței noastre, și beția reparatoare de puteri a odihnei. Ah! dacă cimitirele noastre ar avea glas, dacă cavitățile pământului ar putea rupe misterioasa lor tăcere, dacă rezervoarele veșniciei ar putea să se deschidă: atunci crucea ar apărea justificată și oamenii de astăzi și-ar recunoaște fără îndoială neștiința lor și ar condamna murmurul lor mândru.

Din toate cele zise încheiem: 1. Că biserica creștină trebuie să fie tolerantă, pentru că ea, potrivit făgăduinții celui Atotputernic, n'are să se teamă de nimic; pentru că ea este păzitoarea cuvântului, domnia cuvântului, însă este cea a iubirii, și respinge idea de silă; în sfârșit pentru că ea posedă comoara descoperirilor înțelepciunii celei mai înalte, și că prin urmare ea trebuie să aibă zelul și nu nerăbdarea după împărăția adevărului. 2. Biserica a fost întemeiată și răspândită prin toleranță, și numai prin toleranță poate și trebuie să se susțină. 3. Biserica este martorul vecinic al legăturii, pe care a încheiat-o Creatorul cu creatura și a pecetluit-o Dumnezeu-omul cu sângele Său. Dar între două părți contractante, dintre care una este desăvârșirea nemărginită, și cealaltă nimic altceva decât înjosire, orbire, neputință și mizerie, infracțiunile acesteia din urmă

nu obligă, ca în contractele omenești, la reacțiune și apăsare. 4. Biserica trebuie să fie tolerantă, pentru că ea se închină dumnezeescului simbol al crucii. Dar crucea nu este decât simbolul material al puterii împreunate cu rezistența. Ea presupune așadar această rezistență și a pretinde să strivești aci jos tot ceea ce se împotrivește puterii de atracțiune a răscumpărării, ar însemna să nimicești înțelesul misterios al crucii și a imita pe Israeliti, cari căutau în victima cea vecinică un despot irezistibil și un triumfător plin de mândrie. 5. Biserica nu poate fi altcum decât tolerantă, pentru că experiența veacurilor a arătat că, în cele morale, ca și în cele fizice, binele nu se face decât cu încetul; și că a-l voi iute și cu sila înșamnă a face răul. Intr'adevăr, binele pare a fi un principiu strein de orice calcul de timp; el nu se supune mersului foarte repede al timpului; și asemenea unei raze de lumină, care nu se scurge împreună cu păraul, în care își oglindește imaginea, binele, credincios pururea originii sale cerești, pășește lent înainte, ca și vecinicia.

Toleranța cârmuirii. Orice cârmuire trebuie să privească religiunea din două puncte de vedere diferite: 1. Ca baza, pe care a fost întemeiată existența ei. 2. Ca mijlocul cel mai eficace pentru a asigura conservarea ei; acela este punctul de vedere religios și abstract, acesta este punctul de vedere politic. Pe aceste două chipuri de a considera lucrurile sfinte sunt datoare cârmuirile să-și întemeieze sistemul lor de toleranță.

Punctul de vedere religios. Unitatea cultului este fără îndoială principiul cel mai activ de coheziune și cel mai de dorit pentru întreaga societate; dar acest avantaj atât de important în el însuși, este în acelaș timp de o natură așa de înaltă, încât nu s'ar putea cineva lăuda că-l obține prin mijloace comune. Consecințele unității cultului sunt învederate, duhul religiunii nu este. Dar nu trebuie să sacrificăm în nici un caz spiritul față de literă, teoria față de aplicare și ordinea intelectuală față de ordinea temporală. Urmează din aceste considerațiuni, că orice cârmuire trebuie să fie tolerantă din respect pentru religiune. Măsuri constrângătoare isteț, combinate și susținute prin amăgire pot pro-

duce unitatea cultului; însă unitatea cultului nu este încă unitatea religiunii.

S'a zis în introducerea la această lucrare, că omul stă sub stăpânirea alor patru legi fundamentale: legea trebuințelor, legea naturală, legea civilă pozitivă, și legea revelată. Din aceste patru legi sau mobile sociale, numai cea civilă atârână cu totul de cârmuire, pentrucă ea presupune existența acesteia. Trebuințele dimpotrivă, sentimentele naturale și ideile religioase, privitoare la adevărurile revelate, sunt anterioare oricărei cârmuiri, care nu se poate nici de cum concepe, fără de a admite înainte de toate aceste principii generale și constitutive. Acestea sunt elementele date, asupra cărora trebuie să se exercite activitatea cârmuirii, pentru a face să se nască din combinația lor o lege civilă pozitivă. Căci cum și-ar face omul o noțiune despre o cârmuire, fără preexistența trebuințelor, roade ale climatului și ale situațiunii geografice a unui popor; fără noțiunile generale de drept și nedrept și sentimentele naturii; în sfârșit fără oarecari opinii religioase preexistente în națiune?

Din acestea urmează, că activitatea cârmuirii, cu privire la aceste legi, cari sunt mai vechi decât ea, este mărginită în anumite granițe, și că, dacă ea poate decreta sau abroga după plac un regulament legislativ, administrativ sau judiciar, n'ar putea tot așa să proscrie un obiect de prima necesitate, să schimbe ideile generale de dreptate, să dea o mai mare întindere simțământului naturii, sau să impună o idee religioasă. Prin urmare o cârmuire numai atunci poate să-și permită intoleranța, când ea se înșală asupra propriei sale ființe. Fiecă vrea cineva să considere autoritatea supremă ca rezultatul unui pact încheiat din timpuri imemorabile sau mai nouă, tacit sau explicit; fiecă o consideră cu mai mult drept ca pe o emanațiune a puterii dumnezeiești și a autorității părintești a primelor veacuri ale lumii, totuși nu rămâne mai puțin sigur, că jurisdicțiunea puterii suverane în nici un caz nu poate reacționa asupra bazelor, pe cari se razimă. Să luăm cea dintâi ipoteză, adecă cea a unui pact oarecare; este clar, că omul, în timpce consimte cu ordinea socială, n'a înțeles să-i sub-

ordoneze decât ființa sa exterioară, pentrucă el nu trage decât avantajii exterioare din zisa asociație, care nu mai este o societate familiară involuntară. În a doua ipoteză, care ni se pare mai admisibilă, nu se poate nega, că deoarece un cap de familie, acest tip originar al puterii suverane, n'are dreptul absolut de a porunci conștiinței posterității sale, cu atât mai mult capul unui stat, fie el individual sau consta din mai mulți indivizi, nu trebuie să-și însușiască dreptul de a dicta poruncitor o credință sau un cult, membrilor societății, pe care providența a pus-o sub legile sale.

Prin urmare orice cârmuire, ori care ar putea fi altcum ipotezele, pe cari le admite cineva cu privire la originea ei, trebuie să fie toleranță. 1. Din respect pentru ființa intelectuală a religiunii. 2. Pentru a nu vătăma principii, cari sunt mai vechi decât ea însași. 3. Spre a nu vătăma elementele constitutive ale existenței sale. Acesta este punctul de vedere religios și curat abstract al toleranței, pe care sunt datorare s'o practice statele.

Punctul de vedere politic. Dar mai există încă o mulțime de considerațiuni politice și de utilitate temporală, cari impun în acelaș mod toleranța ca o datorie. Formele cârmuirii sunt cu necesitate nemărginit de diferite, fiindcă nimic nu se aseamănă. Scopul rămâne totdeauna acelaș: Siguranță, bunăstare, încredere și stabilitate a edificiului social.

Dar toate aceste rezultate ale ordinii sociale sunt incompatibile cu intoleranța. Nu există nici o siguranță acolo, unde secretul conștiințelor este expus falselor interpretări ale denunțătorilor. Nu există nici o bunăstare acolo, unde exercițiul liniștit al cultului, legăturile de rudenie între familii, raporturile comerciale și obiectele de emulație sunt incomodate, desorganizate, oprite și disputate de intoleranță. Nu există nici o încredere într'un stat, unde nu domnește nici indulgență, nici siguranță și unde fățarnicia a ajuns necesară. Nu există nici o stabilitate de nădăjduit pentru edificiul social, acolo, unde interesele sunt împărțite, unde partea este în pază împotriva întregului, unde intenții servile și înjositoare conspiră contra independenței și contra bunei credințe a cetățenilor. Starea de războiu există și afară de aceea între indivizi, trebuie oare agravată prin ac-

țiunile dușmănoase ale cârmuirii față de cei guvernați? Aceasta este, cu toate acestea, atitudinea puterii supreme, când ea stăruie cu încăpăținare să mărturisească maxime intolerante și să le pună în practică. Ajunge să întrebăm analele pământului; faptele predică toleranța mai mult decât raționamentul însuși. Însă se cade ca aceasta toleranță să nu fie lipsită de zel.

Rusia, Prusia, Anglia, America-de-Nord, Olanda și în timpurile cele mai îndepărtate Roma, Atena, dovedesc acest adevăr însemnat: că o toleranță uniformă combinată cu un zel luminat întărește bazele existenței sociale, favorizează progresele și desăvârșirea popoarelor, desarmează rezistența cea mai îndărătnică, neutralizează germenele stricăciunii inerent tuturor instituțiunilor omenești și cimentează, unde unitatea lipsește, legăturile unei coeziuni liniștite și salutare între națiuni și indivizi. Spania, Portugalia, Italia, Turcia, Persia, Japonia au simțit vreme îndelungată efectele stricăcioase ale fanatismului prigonitor, care, asemenea marilor uscăciuni ale zonei arzătoare, transformă o lumină binefăcătoare într'un foc consumător și lovește cu nerodnicie solul cel mai îmbelșugat și cel mai încărcat de preferințele naturii.

Dacă este adevărat, cum am observat în introducerea acestei lucrări, că știința cârmuirii este intim împreunată cu cea a educației, și că una nu poate lucra decât cu mijloacele, pe care i le-a pregătit cealaltă, este clar, că numai printr'o educație într'adevăr națională și esențial religioasă câștigă puterea cea mai înaltă dreptul de a strădui, a aduce din nou unanimitatea conștiințelor printre popoarele încredințate grijilor sale. Cauza unui veac de mărire și de fericire, este de cele mai multeori ascunsă în inventarul unei școale necunoscute, și numai întrucât adevărul se face *viu* în aceia, cari sunt așezați ca păzitori ai lui, se cade cuiva a se nizu, să-l facă să triumfe fără silă, ca și fără opintire.

O cârmuire puțin îngrijorată sau incapabilă de educația generațiilor și care cu toate acestea stăruie a le opri orice învățătură străină și orice părere, se asemănă unui agricultor, care, fără a-și da osteneala să lucreze țarina

sa, ar pretinde a o face să aducă cutare rod cu preferință față de cutare altul, și ar încerca să-l silească să nu producă de loc neghină, plivind o aceasta neîncetat, cu supărare.

Toleranța individului. Nu judecați, ca să nu fiți judecați. Aceasta este porunca evanghelică pe care se întemeiază toleranța individuală. Dacă biserica și cârmuirea, deși ambele investite cu autoritate represivă, totuși n'au dreptul de a pedepsi pe omul din afară pentru opiniunile profesate de omul interior, cu atât mai puțin poate individul să-și atribue dreptul de a condamna sau de a persecuta pe deaproapele său, pentru că el cugetă altfel, în fapte de credință religioasă. Poate fi oare înțeles, ca un particular, care ar fi pedepsit, dacă ar cuteza să amestece autoritatea sa în prevaricațiile de fapt, și-ar permite în mod arbitrar să tune sau să se încrunte împotriva unui cult sau opinii, numai pentru că nu sunt ale sale? O face aceasta din setea de domnie, el este vinovat; dacă face aceasta pentru a întipări o învățătură, pe care o ține mai bună, atunci el este nebun. În primul caz își atribue un drept care nu-i aparține, în al doilea alege mijlocul cel mai puțin eficace, cel care îl depărtează de scop, și care este cel mai vrednic de osândă. Violența și convingerea din partea individului sunt deopotrivă de criticat, dacă el nu are (ceea ce este extraordinar de rar) o vocațiune de sus, sau nu administrează o slujbă autorizată prin lege. De altcum individul, în timp ce vrea să censureze pe aproapele său, pierde un timp, pe care l-ar putea folosi la propria sa perfecționare. Creștinul adevărat este după ființă tolerant, pentru că este umilit și pentru că spiritul său, format după dumnezeieștile precepte ale Evangheliei, cunoaște toată fragilitatea omului și toată demnitatea lui. El deduce din această cunoaștere profundă obligația de a tolera greșelile semenilor săi, și de a nu lua nici odată atitudinea temerară de a face violență convingerii lor. Căci patimile omenești au în ochii săi însușirea de a fi neînțelese prin mijloace mecanice, asemenea apei; care este simbolul lor material, precum am observat așa ceva în a doua carte a acestei lucrări, unde noi am tratat despre botez. Unul din mijloacele cele mai eficace pentru a insufla o toleranță creștină și a scuti individul de

erorile unui zel plin de mândrie și necugetat, este clasificarea adevărurilor. Numai pentru că s'a pierdut din vedere aceasta regulă însemnată, s'au găsit în toate timpurile capete înflăcărate și spirite slabe, cari s'au dat fanatismului și intoleranței. Intr'adevăr nu sunt toate adevărurile de o egală însemnatate pentru om. Pentru a le cunoaște, trebuie să știe cineva să hotărască pentru fiecare din ele rangul, care i se cuvine să-l ocupe în regiunile inteligenței, altcum nu va putea omul ocoli de a cădea în erorile cele mai grave. Căci dacă adevărul este unul, cum am arătat mai sus, adevărurile singurate sunt numai părți ale acestei unități. Acum spre a forma un întreg oarecare, este necesar, ca părțile, din cari se compune, să se înșire într'o ordine organică anumită, care subordonă pe unele altora, și hotărește prin combinația lor armonia și deplinătatea întregului. Din această teoremă urmează, că în religiune, ca și în orice știință abstractă și bogată în aplicațiuni, nimic nu este mai periculos decât a se înșela asupra conținutului și asupra însemnătății adevărurilor. Lipsa de discernământ în acest soi de cercetări duce direct la intoleranță. Omul întoarce ochii dela înrudirile esențiale, care există între diferitele culte, și îi ațintește cu căldură spre deosebiri de a doua mână. Spiritele se concentrează, se întăresc, se înarmează cu mândrie și cu încăpăținare, și încheie, cu toate că mărturisind același Dumnezeu răscumpărător, aceleași dogme morale și religioase, prin a se sugruma pentru o formulă, pentru forma unui altar, pentru înainte ședere sau pompă. În loc de a-și dori noroc la bine, omul vede numai răul; și patimile odată puse în joc prin această eroare a spiritului, ajungem acolo, încât urâm pe de aproape pele nostru, cu disprețul rațiunii, al datoriei și al evidenței.

Asfel se înstăpânește peste indivizi spiritul de proselitism și de perzekuție. Demonul mândriei împrumută atunci masca cea mai înșelătoare și se preface, cum spune Evanghelia, într'un înger de lumină, spre a înșela, a turbura și a face să sufere pe nefericiții muritori. Dacă prorocii mincinoși au făcut minuni, dacă semnele cele mai hotărâte sunt necesare pentru a recunoaște în noi înșine o simplă chemare lăuntrică și pasivă, câtă înțelepciune, umilință,

reculegere și cercări nu sunt oare de lipsă pentru a constata sfântul caracter al unui adevărat propagator al credinții; spre a îndrăzni să începi a conduce conștiințele, a întipări în suflete adevăruri abstracte, a împrăstia peste o țarină, pe care providenței dumnezeiești îi place să o cultive cu propriile sale mâni, gemeni, cari prea adeseori lucrează în mod pustiitor!

Iată pentruce printre amenințările înfricoșătoare, pe care Dumnezeu-Omul le îndreaptă către slujitorii mincinoși ai cuvântului, există una către aceia, cari străbat pământul și marea, ca să facă prozeliți, cari printr'ânșii ajung mai răi, decât sunt înșiși. Prin aceasta însă nu s'a zis, că omul trebuie să se abțină, de a răspândi cuvântul Mântuitorului printre atari națiuni, cari nu-l cunosc încă, sau îl apreciază rău, sau îl așteaptă. Dumnezeu să ne ferească: noi nu voim a face aci pe apologetul acelei vinovate indiferențe, care se închină lui Dumnezeu numai din obicei și care prin urmare nu se cugetă a-L propovădui cu iubire.

Dar tocmai această iubire este singura garanție admisibilă pentru curățenia credinții. Ea este care suferă toate, nădăjduiește fără încetare și care împreună toleranța cea mai neschimbătoare, puterea de judecată cea mai sigură, cu acel zel înflăcărat, pe care nimic n'ar putea să-l stingă, nici să-l descurajeze. Individul însuflețit de un asemenea duh, nu-și va îngădui niciodată, sub pretextul că face să triumfe legea dumnezească, să profaneze legile sociale; și asemenea unui medic isteț și devotat, nu se va aplica, să îmbunătățească unele diformități, cari lui îi displac, în loc să se ocupe cu ranele adânci, de cari suferă omenirea. În sfârșit el nu va uita nicicând, că el este o ființă, care numai într'atâta poate cuprinde și împărtăși adevărul, întru cât practică dreptatea și că acțiunile sale cele mai laudabile în aparință sunt totuși întunecate de patimă și de eroare.

Aceste sunt considerațiile, pe cari aveam să le oferim cititorilor nostri asupra principiului toleranței atât de intim legat cu bazele constitutive ale sfintei noastre religii. Acum compare cineva analele ambelor biserici dela desbinarea lor, spre a se asigura, care din amândouă s'a abătut mai rar dela acele regiuni locuite de duhul păcii,

al toleranței, al înțelegerii și al iubirii. Dacă marea mulțime a darurilor Duhului Sfânt paré în genere a se fi împușinat în sânul bisericii văzute; dacă măduva virtuților pare a nu mai fi așa de puternică, cum a fost în cele trei veacuri primare; nu este de mirat, că adevărata toleranță, aceasta liniște și blândețe a forței, nu mai este aceeași, ca în timpurile apostolilor. Totuși este demn de considerat, de care parte inclină balanța. Faptele vorbesc, măriuria lor nu poate fi respinsă. Intoleranța a produs în Apus o mulțime nenumărată de rele și chiar falsa filozofie mai nouă, care a răsturnat toate. Dar, va zice cineva, biserica răsăriteană a fost mai tolerantă, pentru că a fost slabă și subjugată. Acest lucru se poate. Timpurile de ispășire a păcatelor sunt triumful creștinului. Cu toate acestea să ni se dea voie să observăm, că aceasta obiecțiune nu se poate aplica la Rusia. Și de altă parte este evident, că singura învățătură a vicariatului pământesc, pe care o afirmă biserica apuseană, a trebuit s'o facă mult mai intolerantă și mult mai exclusivă. Puterea represivă încredințată unui singur om trebuia cu necesitate să înmulțească actele de rigoare arbitrară și nenorocirile publice. Oricine n'ar găsi convingătoare dovezile faptice și raționale, pe care noi i le oferim cu încredere, n'are decât să răsfoiască analele inchiziției, la lumina rugurilor sale nemiloase.

Alexandru de Sturdza, August de Kotzebue,

I. I. Beleuță.

Cartea Sf. Apostol Pavel către Efeseni.¹

1. Efesul.

Puține din părțile lumii antice au fost încinse cu un brâu de cetăți atât de înfloritoare, ca partea apuseană a Asiei Mici. Limanul dantelat al Mării Egee, clima plăcută și așezarea geografică deosebit de potrivită a acestui petec de pământ au favorizat deopotrivă zidirea acelor strălucite orașe, ale căror nume le întâlnim așa de des pe paginile istoriei antice.

Cinci șiruri de munți, ca cinci degete ale unei mâni uriașe îndreptate spre mare, scobiau alvia celor patru râuri — Caicus, Hermus, Caystros și Meander — la gura cărora erau așezate patru cetăți puternice, cari își disputau pe vremuri întâietatea: Pergamul, trufașa cetate a Atalilor, Smirna, „gloria și podoaba Asiei“, Efesul, cu vestita sa capişte idolească, socotită între cele șapte minuni ale lumii și Miletul, cu bogatele sale colonii.

Pe vremea Apostolului Pavel Efesul era necontestată metropolă a Asiei Mici.

Intemeiat de Fenicienii harnici și îndrăsneți, în mijlocul unei livezi frumoase, cântată încă de Omer, la gura râului Caystros, în ale cărui ape se scăldau stolurile de lebede albe ca zăpada, în apropierea Mării, la poalele unei cununi de munți, Efesul era predestinat să devină un centru însemnat al lumii celei vechi. Din inima lui porniau drumurile spre nord la Sardes și Troada, spre sud la Magnezia și Antiohia, înlesnindu-i în felul acesta, prin văile Meander și Hermus, contactul cu întregul continent răsăritean.

¹ Introducere la comentarul care va apărea în curând.

Portul său Panormus atrăgea numeroase corăbii din toate părțile lumii, iar târgurile mari ce se'ncingeau aici îngrămădeau bogății fabuloase între zidurile lui. La aceste bogății, văzute de bună seamă, trebuie să se fi gândit Sf. Evanghelist Ioan, când, exilat pe insula Patmos, scria despre comorile pe care neguțătorii le adună spre vânzare în marile orașe (Roma) ale împărăției romane: „Povară de aur și de argint, și de peatră scumpă și de mărgăritar și de vison și de porfiră și de mătase și de tot felul de lemn binemirositor și tot felul de vas de fildeș și de lemn scump și de aramă și de fier și de marmoră și scorțișoară și balsam și mir și tămâie și vin și untdelemn și făină de grâu și grâu și dobitoace și oi și cai și căruțe și robi și slobozi”.¹

Un oraș cu o asemenea viață economică era firesc să zămislească și o „cultură” dintre cele mai înfloritoare. Într'adevăr capitala Ioniei și'n această privință sta în fruntea celorlalte cetăți ale Asiei Mici.

Aici a preamărit beția ușuraticul poet Anacreon, cu cântecele sale ștregărești, croite parecă anume după gustul Grecilor porniți spre viața ușuratică, a simțurilor din afară; aici a trăit filosoful Zenon, întemeietorul stoicismului și Democrit, părintele atomismului. Tot efeseni erau și filozofii Parmenide și Pitagora.

Importanța economică și culturală a Efesului a determinat cârmuirea romană să facă din acest oraș centrul administrației provinciale și reședința proconsulului roman. Desvoltarea Efesului a fost promovată și de împrejurarea că Romanii i-au acordat o destul de largă autonomie. În schimbul acestei autonomii, Efesenii datorau supunere politică. Incolo puteau să-și vadă în dragă voie de neguțătoria lor, de filosofia lor, de magia lor, de idolii lor, de circuli lor, de procesiunile lor desmățate și de orice manifestație care nu putea fi interpretată ca o atingere a suveranității romane. Ba mai mult, autoritatea romană nu era de loc percimonioasă nici în acordarea titlurilor de noblețe pe seama senatorilor provinciali supuși până la lingușire. Și Efesenii erau — până la „entuziasta” divinizare a chesa-

¹ Apoc. XVIII, 12—13.

rului, căruia-i ridicau capiști. Dar oricâtă importanță și-a câștigat Efesul prin traficul imens, al cărui teatru era, oricât prestigiu i-a împrumutat întreaga viață intelectuală care pulsa în cuprinsul lui și oricâtă însemnătate i-a adăugat proconsulul și suita sa de funcționari dela centrul împărăției — adevărata splendoare și celebritate a acestui oraș trebuie căutată aiurea; și anume în faptul, că el adăpostea templul zeiței Artemida (Diana). Așezat în afară de oraș, la poalele dealului numit astăzi Aïa-Soluk,¹ acest templu întrecea în monumentalitate orice închipuire a vremii. Nu înzadar trecea drept una din cele șapte minuni ale lumii.

Incepută în veacul al șaptelea înainte de Hristos, ridicarea templului Artemidei a fost terminată abia după 200 de ani, și este opera lui Metagene, fiul lui Hersifront. Un fanatic efesean însă, Herostrat, vrând prin fapta lui nebunească să treacă în istorie, i-a dat foc în ziua în care s'a născut Alexandru cel Mare-Machedon. Templul a ars până în temelii. În locul lui însă meșterul Dinocrate a ridicat unul și mai strălucit, din contribuția colectivă a întregii Asii. Se spune că femeile și-au dat giuvaerele lor, numai pentruca templul să poată fi ridicat în toată splendoarea.

Nici nu i-a lipsit nimic din această splendoare. Stâlpii pridvoarelor erau ciopliți din marmoră de Paros, ușile din lemn de chiparos, iar pereții interiori erau împodobiți cu capodopere datorite celebrităților artistice grecești.

Amintim între acestea portretul lui Alexandru cel Mare — opera lui Apelle și basoreliefurile de pe altar, datorite lui Praxitel. Capiștea era de patruori mai mare decât Partenonul din Atena și odată și jumătate cât domul din Colonia.²

Idolul adăpostit în această capiște nu avea nimic deosebit de atrăgător — necum artistic. Până la brâu, zeița era o bucată massivă de lemn, îmbrăcată în reliefuri de ani-

¹ Situația templului a fost reconstruită de învățatul Wood. Și informațiile acestui învățat verifică în cea mai mare parte descrierea lui Pliniu din *Historia naturalis*, XXXVI, 31. Wood, *Ephesus*, p. 267 ss.

² Wetzer und Weltes, *Kirchenlexikon*, Freiburg i. Br. 1886, pag. 667.

male înaripate : lei, tauri, câini, berbeci, albine etc. Pieptul — un ciorchine de mamèle, simbol al fecundității îmbelșugate. Pe brațe i se târau, lingușitori, o ceată de lei, iar pe cap purta o coroană cu turnuri. Efesenii o credeau picată din cer.¹ În realitate nu era decât un monstru chip cioplit, din cele de cari întâlneai în orice sanctuar din Asia Mică.

Preoții [Megabyzii] templului erau niște eunuci mizerabili, cărora le dedeau târcoale impudicele și leneșele vestale, destul de numeroase și ele.

Cultul acestui idol era de-o bogăție și de o splendoare pe care nu o egala decât doar imoralitatea care era împreună cu manifestările acestui cult. Două luni de zile țineau [primăvara] serbările numite *Artemisia*.

Ele constau în procesiuni zgomotoase, împreunate cu orgii, în jocuri desfășurate în stadion, în reprezentații de teatru și circ, și în tot ceea ce putea mulțumi slăbiciunile publicului de o bizară promiscuitate.

Numărul mare al acestor robi ai desmățului religios din Efes sporea cu imensa mulțime a haimanalelor și criminalilor din toate regiunile, atrași de dreptul de azil pe care-l îmbia templul Dianei din Efes, pe o rază de 600 de picioare.

În asemenea condiții de viață nu e de mirare că Efesul a ajuns orașul luxului, al lenei și al destrăbălărei, despre care dacă nu s'a scris atâta ca despre cea din Corint, nu însemnează că era mai mică decât aceasta.

Ionia a fost pecinginea Greciei, iar Efesul duhul cel rău al Ioniei.²

Într-o asemenea atmosferă intelectuală și morală, de frenezie a misticismului frigian, era firesc să găsească terenul cel mai prielnic de înflorire și superstițiile cele mai grosolane. Într'adevăr Efesul bătea recordul și'n această privință. El era, mai mult decât oricare altă parte a orientului, patria cea mai autentică a științelor oculte : a magiei, a descântecelor, a farmecelor, a gâcitorilor și a tuturor superstițiilor. — Formulele magice se bucurau aici de un prestigiu ireductibil. Spiritele cari umpleau văzduhul sau mă-

¹ Fapte, XIX, 35.

² D. F. W. Farrar, Sanct Paulus, Frankfurt a. M. 1908, pag. 357.

runtaiele pământului erau constrânse prin aceste formule să cedeze o parte din prezumtiva lor putere, să vindece boalele trupești și sufletești și să satisfacă dorințele oamenilor.¹ În special „formulele efesene”² erau celebre. Reproduse depe statua Diane, pe care erau gravate, aceste semne cabalistice erau scrise pe amulete, păstrate în casă sau purtate în sin ca niște lucruri cu puteri miraculoase, în stare să ferească pe om de primejdii sau să-i aducă noroc.

Iată, în expunere sumară, fizionomia spirituală a Efesului de pe vremea sfântului Pavel.

2. Apostolatul Sfântului Pavel în Efes.

Prin nașterea și educația sa, marele convertit depe drumul Damascului era predestinat să devină apostolul orașelor. Putea oare să nu împlânte el steagul lui Hristos și'n metropola sodomizată a Asiei mici, în vârtoarea de viață a Efesului? Putea oare să nu intre el și pe aceasă „poartă mare și puternică”³ ce i se deschidea nestăpânitului său entuziasm apostolesc?

În cea dintâi călătorie misionară străbătuse Antiohia Siriei, insula Cipru, Perghe, (Pamfilia) Antiochia Pisidei, Iconiu (Licaonia) Listra și Derbe, zidind în fiecare cetate un început de viață creștină. Planul misionar se mărește. În a doua călătorie străbate cu acelaș mesaj drumul cu popasurile: Antiochia Siriei, Tars, Iconiu, Antiochia Pisidiei, cetățile Galatiei, Troada, Filipi, Tesalonic, Berea, Atena, Corint. După un popas de vr'o trei luni în puternicul oraș al Ahaiei, apostolul, îndemnat de Duhul sfânt, s'a îndreptat împreună cu Acvila și Priscilla, doi prietini, tovarăși de apostolie și de meserie, spre Asia mică — oprindu-se în Efes. Dar numai pentru scurtă vreme, căci se grăbea s'a-

¹ Așa de pildă, unul dintre remediile populare pentru înlăturarea „frigurilor” era acesta: bolnavul culegea, înainte de răsăritul soarelui, o frunză de maslin, scria pe ea trei silabe — *ca roi a* — și și-o atârna de grumaz. — F. Prat, *Saint Paul*, Paris, 1922, p. 112.

² Plutarc spune [în *Symposiaca* I, VII chest. V.] că prin ele pot fi alungate duhurile necurate. E. Baumann, *Saint Paul*, Paris, 1923, Pag. 225.

³ I Cor. XVI, 9.

jungă la Ierusalim. Luând corabia deci a părăsit Efesul, unde scurtul popas îl întrebuințase pentru a se „întreba cu Iudeii” în sinagogă,¹ cu gândul de a se întoarce aici mai cu răgaz „de va vrea Dumnezeu”.²

Și Dumnezeu a voit. Căci în a treia călătorie misionară Sf. Pavel „trecând prin ținuturile Galatiei și prin Frighia”³ a coborât în Efesul care avea să-i fie cartierul general al misionarismului său timp de aproape trei ani de zile.

Sosind în Efes Pavel trebuie să se fi așezat, împreună cu tovarășii săi Acvila și Priscilla, în cartierul meseriașilor, undeva în apropierea portului și a pieței, unde și azi se mai văd temelile marelui biserici creștine care a adăpostit între zidurile sale al treilea sinod ecumenic, în mijlocul lumii necăjite din care și-a recrutat el și în Corint primii săi ucenici. Acest lucru pare cu atât mai verosimil, cu cât Sf. Pavel își va fi continuat și aici meseria sa de țesător de corturi, pentru a nu fi în sarcina nimănui și pentru ca Evanghelia propovăduită „în dar”, chiar peste drepturile ce i le acorda legea apostolatului, să străbată cu atât mai liber, mai nestânjenit de nimic.

Ca de obicei, lucrul Domnului l-a început în sinagogă. Împrejurările îi îngăduiau, pentru că marele oraș de afaceri a atras aici și un considerabil număr de Evrei. Datorită sobrietății lor morale și aptitudinilor lor comerciale, ei își câștigaseră, în acest oraș al decadenței păgâne o situație destul de bună. La adăpostul legii romane ei duceau o viață liberă și plină de spor.

La sosirea Sf. Pavel, Efesenii nu erau cu totul străini de învățătura nouă. O auziseră din gura lui Apollo, un evreu convertit din Alexandria. Propovăduirea acestui măestru al cuvântului și al dialecticei trebuia să-și facă efectul.⁴ Faptele Apostolilor ne spun, că noii convertiți erau

¹ Fapte XVIII, 19.

² Ibid XVIII, 21.

³ Ibid XVIII, 23.

⁴ Fiindcă ea și l-a făcut și în Corint. Elocvența și entuziasmul cu care vestia Apollo pe Hristos a cucerit de-a dreptul inimile unora dintre Corinteni. Ei se numeau chiar ai lui Apollo, după cum alții se numeau ai lui Petru, sau ai lui Pavel, [I Cor. 1].

vr'o doispezece la număr. Învățătura ce-o primiseră însă aceștia pare a fi fost foarte sumară. Fiindcă întrebați de Sf. Pavel dacă au luat Duh sfânt, ei au răspuns, că nici n'au știut că este Duh sfânt. Ei primiseră numai botezul lui Ioan, botezul pocăinței.

Pavel i-a botezat în numele lui Isus Hristos și, prin punerea mânilor le-a împărtășit darul Duhului Sfânt, așa încât ei „grăiau în limbi și prorociau”.¹

Sinagoga însă nu i-a stat la dispoziție multă vreme. Ca și aiurea, iudovimea și-a ieșit din fire și și-a bătut joc de învățătura creștină și de Apostolul ei „nebun”. După trei luni de zile Pavel n'a mai putut suporta ostilitatea, dusă uneori până la violențe, a iudovilor. Și-a căutat deci alt adăpost, altă tribună. Și-a mutat amvonul în școala lui Tirannus, un dascăl de gramatică și retorică.

Pentru celce cunoaște măcar sumar viața omului din antichitate, cu obicinuitele lui ocupații de peste zi, nu este prea greu să reconstruiască nici viața zilnică a Sf. Apostol Pavel în Efes.

Datorită zădufului de peste zi, lumea greco-romană din jurul Mării Mediterane era foarte matinală. Neguțătorii și meșteșugarii își deschideau dughenele și atelierelor dela revărsatul zorilor. Tot așa de timpuriu umpleau piața zarzavagii și pescarii. Iar despre retori se spune că-și începeau perorațiile lor încă înainte de cântatul cocoșului.

Firește, o zdroabă începută așa de dimineață, trebuia să se și termine de vreme. După ciasurile unsprezece din zi toată lumea se ducea la masă, iar restul zilei era destinat siestei, preumblării, gimnasticei, lecturii, taifasului sau altor distracții, până la masa principală care era cina.

Tot așa de matinal trebuie să fi fost și Sf. Pavel. Des de dimineață se va fi așezat la lucrul meseriei sale, pentruca pe la ameză să schimbe acest lucru cu apostolatul de pe catedra lui Tirannus, care-și isprăvea tocmai lecțiile sale de retorică.

Iată cum a fost cu puțință ca marele Apostol al neamurilor să propoveduiască „taina mântuirii” de sub acelaș

¹ Fapte XIX, 6.

acoperiș, de sub care un dascăl păgân (?) laudându-se întru iscusința cuvântului, își învăța ucenicii săi „înțelepciunea pieritoare” a lumii acesteia.

Adevărul se confirmă printr'o curioasă variantă a unui text al Faptelor Apostolilor. În el se spune, că „Pavel predica în școala lui Tirannus zilnic dela ciasurile cinci până la zece”. Asta înseamnă după orariul nostru, dela unsprezece dimineața până la patru după masă.¹

Casa misiunii pauline din Efes trebuie să fi fost un foarte accesibil lăcaș pentru lume: o sală care nu era despărțită de stradă decât printr'o balustradă și printr'o perdea. Trecătorii vrând-nevrând se opriau auzind glasul celui care propoveduia învățătură nouă, viață nouă. Așa se perindau pe la amvonul Sf. Pavel catehumenii de tot felul — credincioși și necredincioși, jidovi și păgâni — unii pentru a-și astâmpăra setea duhovnicească, alții din simplă curiozitate, alții pentru a-și ucide vremea, sau pentru a-și potoli pasiunea de a discuta.

Spre seară, când soarele se săruta cu orizontul, sala se golia de oameni, iar dascălul, în lipsă de ucenici, se ducea și el întru ale sale.

După cină începeau vizitele pe la locuințele catehumenilor. Era unul dintre cele mai efective mijloace de păstorie ale marelui Apostol. Numai astfel ne putem explica legăturile intime ce le-a încheiat Pavel pretutindeni cu credincioșii săi.

Doi ani de zile a durat în Efes. lucrul apostolicesc al lui Pavel. Faptele Apostolilor³ ne spun, că „toți ceice lăcuiau în Asia [proconsulară] au auzit cuvântul Domnului Isus — și Iudeii și Elinii.” De bună seamă nu numai deadreptul din gura Apostolului, ci și din a ucenicilor lui. Căci situația geografică, portul, templul și autoritățile politice așezate în Efes atrăgeau aici lume din toate părțile Asiei mici. Pela amvonul din școala lui Tirannus au trecut — convertindu-se — și Epafrodit și Filimon din Colose. Ei, ca și alții, trimiși de Pavel în localitățile din jurul Efesului, au purtat solia

¹ Prat, o. c. pag. 109.

³ XIX, 10.

mântuirii mai departe, și acolo unde învățătorul neamurilor nu răzbia s'ajungă, fie din pricina neputințelor sale, fie pentru că era convins că printre Iudei nu putea să facă mare treabă. Din Efes Sf. Pavel conducea misionarismul cum conduce un general lupta dela postul de comandă.

Firește, nu se mulțumea cu propoveduirea prin graiu. Faptele lui erau tot așa de cuceritoare. Căci „puteri nu mici făcea Dumnezeu prin mâinile lui Pavel.”¹

Înțelepciunea lui schimba scepticismul păgânilor în credință, iar „semnele” lui înmuiau inimile împietrite ale Jidovilor. Unde nu răzbia cuvântul profetului și pilduitoarea viață a sfântului, minunile taumaturgului își vădiau puterea lor cuceritoare. Entusiasmul pentru Pavel a crescut în așa măsură, încât credincioșii bolnavi erau bucuroși să poată atinge măcar veșmintele lui, pentru a se face sănătoși.

Cu minunile sale Sf. Pavel puna în uimire mai ales pe măieștrii magiei. Inclusiv pe fiii lui Izrail, cari trăiau împreună printre păgâni. Căci arta magiei nu era o specialitate exclusivă a păgânilor. Cu ea se ocupau și Jidovii. Ei practicau îndeosebi exorcismele, alungarea duhurilor necurate din oameni, cu ajutorul unor formule bizare, ca *shabribri* sau *abracadabra*.

Acești șarlatani aflând că Pavel vindecă pe oameni de boalele lor sufletești și trupești fără asemenea formule, invocând numai numele și puterea lui Hristos, s'au gândit că n'ar fi de loc rău să-și încerce meseria cu ajutorul unei formule nouă. Doi din cei șapte fii ai marelui preot, iudeul Scheva, au pățit-o însă. Vrând să scoată duhul necurat dintr'un îndrăcit, invocând numele „Domnului Isus, pe care-l propoveduește Pavel”,² demonizatul s'a năpustit asupra celorce se'ncumetaseră să facă simonie și sfășiindu-le hainele și bătându-i cumplit i-a silit să fugă din casă „goli și răniți”.³

Iar „aceasta s'a vestit la toți Iudeii și Elinii cari lăcuiau în Efes”.⁴ Fapta a făcut senzație. În toată cetatea s'a

¹ Fapte XIX, 11.

² Fapte XIX, 13.

³ Fapte XIX, 16.

⁴ Fapte XIX, 17.

svonit, că în cuprinsul ei se află un făcător de minuni, care eclipsează pe toți măiestri magiei. Mulți dintre aceștia s'au convertit; alții înfricoșându-se și-au ars cărțile lor de vrăjitorie în văzul tuturor. Evanghelistul Luca spune în „Faptele” sale¹ că prețul cărților mistuite de flacări cu acest prilej se ridica la considerabila sumă de cincizeci de mii de dinari. Iată cum sporia lucrul Domnului prin râvna apostolească a neodihnitului Pavel.

Izbânda lui Isus însă însemna moartea zeilor. Pentru care pricină, mai curând sau mai târziu trebuiau să se tulbure păgânii. Și s'au tulburat.

Zarva a pornit din tabăra celor direct interesați. Dupăcum era și firesc.

Cultul Artemidei dedea pâine unei mari mulțimi de oameni din Efes. El creiase în special o puternică breaslă de meseriași, cari se îndeletniceau cu fabricarea de statuete ale zeiței, de temple în miniatură, de talismane, de amulete și alte obiecte cărora li se atribuiau puteri miraculoase. Păgânii săraci se mulțumeau cu asemenea obiecte făcute din lemn sau din lut. Cei bogați însă țineau să le aibă de aur sau de argint.

Era tocmai *artemision*-ul anului — luna de sărbări închinată Artemidei, — cu jocuri publice, cu reprezentații teatrale, cu concursuri literare, cu curse de cai, cu lupte de arenă și alte spectacole; dar mai ales cu tradiționalele procesiuni, în fruntea cărora tinerele preotese îmbrăcate în alb purtau statua zeiței Diana. Era deci adevăratul timp de afaceri pentru argintari. Ceeace au avut prilejul să constate însă aceștia a fost, că numărul mușteriiilor scăzuse considerabil. Predica lui Pavel micșorase ceata celorce credeau în puterea zeilor făcuți de mână omenească. Breasla argintarilor era amenințată. Și cel dintâi care a observat acest lucru a fost căpetenia lor, Dimitrie.

Drept aceea, acesta și-a adunat tovarășii de meserie și pe toți ceice trăiau din cultul zeiței Diana și le-a vorbit cam așa: „Oameni buni, băgați de seamă că blăstămatul acela de Pavel a sucit mintea credincioșilor zeiței

¹ XIX, 19.

noastre. Noi trăim de pe urma ei. Iar dacă toată lumea va fi amăgită să nu mai creadă în ea, lucrurile mânilor noastre nu se vor mai trece. Luați seama, căci izbânda celui amăgitor însemnează ruina noastră“.

Aceste cuvinte au atins cea mai sensibilă coardă a sufletului ascultătorilor: coarda interesului. Auzind unele ca acestea tovarășii de suferință ai oratorului s'au tulburat foarte și „umplându-se de mânie au pornit toți într'un suflet“¹ umblând pe uliți și strigând: „Mare este Artemida Efesenilor!“ Oastea tumultuoasă crescuse repede, așa cum crește de obicei o manifestație populară, spontan, fără ca participanții, în cea mai mare parte a lor, să știe măcar de ce este vorba. Gloata nu se opri decât în marele teatru care putea cuprinde ca la cincizeci de mii de oameni. Pavel însuși voi să se amestece în gloata tulburată. De bună seamă voia să lămurească lumea și să curme astfel tulburarea. Temerar, ca totdeauna, nu se gândea la riscurile unei asemenea întreprinderi. Din fericire s'au gândit prietenii lui și unii din „mai marii Asiei“ [asiarhii] cari l-au sfătuit să dispară, pentru a scăpa de furia norodului.

Un evreu nenorocit, cu numele Alexandru, împins de conaționalii săi, a pătruns în teatru, vrând să scoată pe aceștia din buclucul creștinilor. A fost de ajuns ca poporul să afle că e jidov: un zgomot infernal se iscă. Vacarmul dură două ciasuri, timp în care nu se auzia decât strigătul tumultuos: „Mare este Artemida Efesenilor!“

Iar când urletele plebei sălbătăcite, de oboseală au mai pierdut din intensitate, interveni logofătul cetății.² „Bărbați Efeseni — zise el — cine este omul acela care să nu știe, că cetatea Efesenilor este purtătoarea de grijă a templului marei zeițe Artemida și al lui Diopet? Deci acestea fiind afară de orice îndoială, se cuvine să vă astâmpărați și nimic cu obrăsnicie să nu faceți. Că ați adus pe bărbații aceștia nici furi de cele sfinte [fiind] nici hulind

¹ Fapte XIX, 29.

² Un înalt slujbaş care făcea legătura între administrația romană și autoritatea cetății grecești [cu o oarecare autonomie]. Între altele el avea și sarcina de a menține ordinea publică.

pe zeita voastră. Deci dacă Dimitrie și meșterii cari sunt împreună cu el are vr'o plângere împotriva cuiva, pentru treaba asta sânt judecători și diregători: părăscă-se unul pe altul. Iar dacă aveți vr'o altă treabă, ea se va lămuri în adunarea legiuită. [Altfel] suntem în primejdia de a fi socotiți ca niște turburători pentru zarva de astăzi, neputând găsi nici un temeiul tulburării acesteia".¹

După aceste cuvinte, diregătorul împrăștie mulțimea cu un semn autoritar.

Datorită grijei prietenilor săi, în deosebi a Acvilei și Priscilei, și purtării de grijă a lui Dumnezeu, Pavel a scăpat teafăr din tumultul îngrozitor. În Efes însă nu mai putea să rămână. Spiritele erau agitate din cale afară. Rămânând aici mai departe a fi sporit numai această agitație și ar fi stârnit o și mai aprigă persecuție împotriva creștinilor. Suferise destul: „Peste măsură am fost îngreuiat și peste puțină, încât n'aveam nădejde nici de viață” — spune el în epistola a doua către Corinteni.² De atâta suferință îi slăbiseră și puterile trupești. Cu atât mai nebiruit îi era însă sufletul. „De s'ar și strica omul nostru cel dinafară, cel din lăuntru se înnoiește din zi în zi” — mărturisește eroic în aceeaș epistolă.³ Fiindcă el nu se răzima pe puterile sale, ci cu smerenie își punea toată nădejdea „în Dumnezeu, care învie morții”.⁴ De aceea și putea să strige victorios paradoxalul adevăr: „Când slăbesc, atunci sunt tare!”⁵

După o luptă îndelungată, de aproape trei ani de zile, cu bestii⁶ din Efes, Pavel trebuia să ia din nou toașgul pribegiei apostolești. Adunându-și deci ucenicii în jurul său, mângâindu-i și îndemnându-i să stea tari în credință până la moarte, o luă cu corabia spre Troada. De aici trecu prin Macedonia și Elada, poposind prin locuri cunoscute și prin locuri neumblate de el până acuma.

¹ Fapte, XIX, 35—40.

² II Cor. I, 8.

³ II Cor. IV, 16.

⁴ II Cor. I, 8.

⁵ II Cor. XII, 10.

⁶ I Cor. XVI, 9.

La întoarcere spre Ierusalim, corabia se oprî la Milet. Apostolul s'ar fi dus bucuros în Efes să-și revadă credincioșii — orașul nu era decât la o depărtare de cinci-șase leghe — dar se temea să nu scape corabia, căci voia să sosiască de Rusalii la Ierusalim. Pritr'un trimis al său Pavel chemă deci la sine pe bătrânii bisericii din Efes și le vorbi așa:

„Voi știți cum m'am purtat cu voi, în toată vremea, din ziua cea dintâi când am călcat în Asia. Cum am slujit Domnului cu toată smerenia și câte lacrimi și ispite m'au întâmpinat din uneltirile Iudeilor. Voi știți cum n'am ascuns nimic din cele folositoare, ca să nu vi le vestesc și să vă învăț, fie cu toți de față, fie din casă în casă. Mărturisind și Iudeilor și Elinilor pocăința cea întru Dumnezeu și credința în Domnul nostru Isus Hristos. Iar acum iată că legat cu duhul mă duc la Ierusalim, fără să știu cele ce mi se vor întâmpla acolo. Fără numai că Duhul sfânt, din oraș în oraș, mă încredințează și îmi spune, că mă așteaptă lanțuri și necazuri. Dar nu bag seamă la nimic și nu pun nici un preț pe viața mea, numai să împlinesc calea mea și slujba pe care am luat-o dela Domnul Isus, de a mărturisi evanghelia darului lui Dumnezeu. Și acum, iată, eu știu că voi toți, printre cari am petrecut, propoveduind împărăția lui Dumnezeu, nu veți mai vedea fața mea. Pentru aceea, în această zi, adevăr vă spun că sunt curat de sângele ori și cui. Căci nu m'am ferit să vă vestesc tot sfatul lui Dumnezeu. Luați dară aminte de voi și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v'a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți biserica Domnului, pe care a câștigat-o cu însuși sângele său. Că eu știu aceasta, că după ducerea mea vor intra, între voi, lupi crânceni, cari nu vor cruța turma. Și dintre voi înșivă se vor scula bărbați, învățând învățători sucite, ca să atragă pe ucenici după ei. Drept aceea priveghiați, aducându-vă aminte că, timp de 3 ani, n'am conținut noaptea și ziua, să vă îndemn, cu lacrimi, pe fiecare dintre voi. Și acum fraților vă încredințez pe voi lui Dumnezeu și cuvântului darului său celce poate să vă clădească desăvârșit și să vă dea moștenirea între toți cei sfințiți. Argint, sau aur, sau haină, n'am poftit dela nimeni. Singuri știți cum

măinile acestea au lucrat pentru nevoile mele și ale tovarășilor mei. Intru toate v'am dat vouă pildă că, ostenindu-vă astfel, cade-se să ajutați pe cei neputincioși și să țineți minte cuvintele Domnului Isus, căci El a zis: Ești mai fericit când dai, decât când ieși".¹

Scena a fost deosebit de emoționantă. Toată obștea plângea. Au îngenunchiat cu toții și s'au rugat fierbinte. Indurerați mai ales pentru cuvântul, că nu vor mai vedea fața lui, bătrânii au îmbrățișat pe părintele lor duhovnicesc și l-au acoperit cu sărutări.

O noapte de o duioșie fără seamăn.

Iar în preajma revărsării zorilor toată ceata credincioșilor a petrecut pe Pavel la corabia care avea să-l ducă spre Ierusalimul ucigător de profeți...

3. Epistola către Efeseni.

Sfântul Pavel nu avea obiceiul să-și uite de fiii săi duhovnicești. Își aducea aminte de ei în vremi de bucurie rară și vremi de cumplită răstriaște deopotrivă. Dragostea lui părintească îi îmbrățișa pe toți în toată bună vremea și grija lui nu-i părăsia nici odată. Unde n'ajungea să-i mângâie și să-i povățuiască față la față, își trimitea solia ziditoare de suflet în epistolii.

Iată pentruce, o carte scrisă de Sfântul Pavel Efesenilor ar fi lucrul cel mai firesc din lume. Și totuși epistola cuprinsă în canonul Noului Testament sub numele de „către Efeseni” nu pare a fi fost adresată creștinilor din Efes, sau în orice caz, nu numai lor. Este constatarea care se desprinde și din cuprinsul epistolei, ne mai vorbind de informațiile ce ni le servește în sprijinul acestei constatări critica textului și Sf. Tradiție.

1. *Cuprinsul epistolei.* După obicinuita adresă și salutare [I, 1—2] Pavel închină un inspirat psalm de mulțumire lui Dumnezeu, pentru duhovniceștile binecuvântări de care i-a învrednicit pe ceice prin jertfa lui Hristos i-a scos din robia păcatului făcându-i fii ai săi și moștenitori ai îm-

¹ Fapte XX, 18—35.

părăției sale [3—14]. Apostolul se roagă, ca Dumnezeu să dea credincioșilor „duhul înțelepciunii și al descoperirii” și să lumineze ochii inimei lor, ca să înțeleagă slava pregătită de Hristos pe seama celorce i se închină Lui, care s'a sculat din morți, care este „mai presus de toată domnia și stăpânirea și puterea și diregătoria” și care e capul Bisericii.

El a dat viață nouă celorce [fiind păgâni] au trăit în umbra morții. Nu pe urma vr'unor vrednicii ale lor, ci din dragostea Sa fără de margini. „In dar sunteți mântuiți”. Toți deopotrivă: Iudei și Elini. Prin moartea Sa pe cruce Hristos a surpat zidul care despărția pe oameni în două tabere mari — Iudei și păgâni — pe toți împăcându-i cu Dumnezeu și împreunându-i într'un singur trup, Biserica, zidită pe temelia apostolilor [nu numai a lui Petru!] și a prorocilor, piatra din capul unghiului fiind însuși Isus Hristos [I, 14—II, 22].

Pentru Hristos și pentru Biserica Lui, în care Iudeii și păgânii s'au înfrățit, suferă acum Pavel temniță și lanțuri. Căci lui i s'a încredințat o slujbă mare: să vestească neamurilor „iconomia tainei celei de veci ascunse în Dumnezeu”, a mântuirii, „bogația lui Hristos”, penruca toți să se împărtășească din darurile jertfei sale celei preacurate. El își poartă slujba cu eroism. Nu se rușinează de Evanghelie. In acelaș timp roagă pe Tatăl cel din ceruri, să dea tărie sufletească și „Efesenilor”, ca să nu se rușineze nici ei de lanțurile apostolului întemnițat, „să nu-și piardă cum-pătul”, ci „în rădăcinați și întemeiați fiind în iubire”, să suferă cu bărbăție toată hula și prigonirea venită din partea lumii. [III, 1—21].

Apostolul își îndeamnă cititorii să păzească mai ales „unirea duhului întru legătura păcii”. Nu au decât un Domn, o credință și un botez. In unire cu Domnul a toate să viețuiască deci, în pace și iubire frățească — oricât de diferite ar fi darurile și slujbele de care i-a învrednicit Hristos. Căci dupăcum trupul nu se simte bine decât atunci când toate măduarele lui lucrează potrivit chemării fiecăruia, așa și Biserica vie a lui Hristos se zidește numai cu râvna înțeleaptă și jertfelnică a fiecărui credincios. Să se desbrace

deci fiecare de omul cel vechiu de mai nainte, care se strică prin poftetele amăgitoare ale trupului și să se primească întru Duhul, îmbrăcând pe omul cel nou, zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Indesebi să se ferească de minciună, de mânia, de furt, de sudalme, de desfrânare, de lene, de zavistie, de beție și de toate deprinderile vieții păgânești, cu care nu mai are nimic. [IV, 1—V, 21].

Femeile să se supună bărbaților lor, cum se supune Biserica, lui Hristos. Iar bărbații să-și iubească soțiile, cum și a iubit Hristos Biserica, pentru care și-a dat viața. [V, 22—V, 33].

Fiii să asculte de părinți, iar aceștia să-și crească fiii întru învățătura și înțelepciunea Domnului [VI, 1—4].

Robii să se supună stăpânilor din dragoste, nu de frică. Iar stăpânii să se poarte cu blândețe față de robi, ca unii cari știu că Hristos este domn și al robilor și al stăpânilor [VI, 5—9].

Toată făptura creștină să se pregătească de lupta cea mare împotriva uneltirilor diavolului, înarmându-se cu toate armele lui Dumnezeu [VI, 10—18].

Câteva informații personale și binecuvântări alcătuiesc sfârșitul epistolei [VI, 19—24].

2. *Destinatarii epistolei.* Cea mai grea problemă de deslegat în legătură cu istoria epistolei către Efeseni este cea a destinatarilor ei. Adevărat că după textul consacrat al canonului Noului Testament epistola e adresată „sfinților celorce sânt în Efes și credincioșilor întru Hristos Isus.”¹ Numai cât din punctul de vedere al criticei textului cuvintele „în Efes” sunt vii controversate. Critica textului neagă aproape unanim autenticitatea acestor cuvinte. Și — pare-se — cu temei. Căci aceste cuvinte lipsesc din textul celor mai vechi manuscrise: *codicele sinaitic* și *codicele Vatican*. În *codicele minuscul 424* [67] copistul a transcris expresia, dar corectorul a șters-o. Problema nu se desleagă prin faptul, că aceste cuvinte se găsesc în toate traduceri vechi, precum și în Canonul Muratori,

¹ Efeseni I, 1.

căci ele lipsesc din textul comentat de Sf. Vasile cel Mare,¹ Origen,² Fer. Ieronim³ și alții. Nici Tertulian⁴ nu le amintește susținând, împotriva lui Marcion, că epistola e adresată către Efesenii. Căci Marcion și alți eretici o credeau trimisă creștinilor din Laodichea, de bună seamă pe baza Col. IV, 16, ceea ce nu se poate explica decât prin împrejurarea că nici exemplarul lui nu cuprindea cuvintele controversate.

Iată motivele pentru cari astăzi e aproape generală convingerea, că expresia „în Efes” nu este a lui Pavel, ci a unui copist de mai târziu. Firește, nu este mai puțin adevărat, că textul, fără aceste cuvinte, fiind incomplet, se pretează la o mulțime de interpretări, mai mult sau mai puțin verosimile.⁵ Origen și Sf. Vasile cel Mare credeau, că „celor ce sânt” înseamnă ceie au într’adevăr parte de împreună viețuirea cu Hristos, care *există prin sine* Asta-i platonism. Bengel și Stier le interpretează așa: „sfinților, cari sunt în acelaș timp și credincioși”. Dar termenul sfânt implică noțiunea de credincios. Weiss explică: „sfinților [Vechiului Legământ] cari sunt și credincioși întru Isus Hristos”. Dar această explicație presupune că cetitorii ar fi în majoritatea lor iudeo-creștini, ceea ce nu se confirmă de loc prin epistolă. Credner e de părerea că interpretarea corectă este: „sfinților cari sunt în acelaș timp și credincioși adevărați”, adică paulini. Ceea ce e puțin probabil, pentru că într’o epistolă menită să facă apologia unității credincioșilor, Pavel nu putea să înceapă prin a-i osebi pe aceștia.

Și așa mai departe: Câți comentatori, atâtea păreri.

Concluzia care se desprinde în chip firesc din aproape sigura neautenticitate a cuvintelor „în Efes” este, că epistola nu a fost adresată creștinilor din metropola Asiei Mici. Această concluzie se întărește prin rezultatele pe cari

¹ Adv. Eunom. II, 19, Migne, Patr. Gr. t. XXXIX, col. 612.

² Catena Graeca VI, 102. [Ed. Cramer, Oxonii 1842].

³ In Eph. I, 1, Migne, Patr. Lat. t. XXVI, col. 471.

⁴ Adv. Marc. V, 11, 17, Migne, Patr. Lat. t. II, col. 532.

⁵ F. Godet, Introduction au Nouveau Testament, Neuchatel 1893, Pag. 549.

ni le dau cercetările asupra fondului, structurii și tonului epistolei.

Să ne reamintim legăturile Sf. Apostol Pavel cu Efesul. El a întemeiat aici prima obște creștină, petrecând în mijlocul credincioșilor săi aproape trei ani de zile. În timpul acesta i-a învățat, i-a povățuit, a suferit cu ei năcazuri și prigoniri vecine cu moartea, legându-i în felul acesta de sine, încât la dureroasa despărțire din Milet bătrânii bisericii din Efes au izbucnit în lacrimi, plângând cu amar, îmbrățișându-l și sărutându-l mai ales pentru că le spusese, că n'o să-i mai vadă fața.

Și-atunci — este oare cu puțință, ca Pavel, care și-a statornicit asemenea raporturi cu Efesenii, să le scrie o epistolă așa de rece, așa de didactică, așa de generală în învățăturile cari îi alcătuiesc cuprinsul, fără nici o solie personală, fără reminiscențe din timpul petrecut între ei?

Într'adevăr tema centrală a epistolei către Efesenii este unitatea Bisericii, o problemă generală, care ar putea forma obiectul unei epistole trimise oricărei comunități. Apostolul nu ține apoi să amintească în introducerea epistolei numele nici unui tovarăș de apostolie, nici chiar al lui Timoteiu, care nu e uitat în nici una din epistolele [Coloseni, Filipeni și Filimon] trimise din captivitatea sa romană.

Lipsesc la sfârșitul epistolei de asemenea și salutările pe cari dintr'o firească delicatețe le trimetea de obicei și singuraticelor persoane din obștea creștină căreia i se adresa, salutări cari nu lipsesc nici chiar din epistola către Coloseni, cari numai indirect i-au fost fii duhovnicești; ba mai mult, el nu-și uită [în epistolă către Coloseni] nici de creștinii din Laodichea, pe cari nu i-a văzut niciodată.

Se putea oare să dea dovada unei indelicatețe tocmai față de Efesenii pe cari i-a convertit la creștinism și i-a întărit în credință timp de aproape trei ani de zile? Cu greu am putea-o crede.

Iată împrejurări, cari au dus în chip firesc la credința aproape generală, că această epistolă nu a fost trimisă Efesenilor, ori, în orice caz nu numai lor, ci a fost un fel de circulară adresată mai multor comunități din Asia Mică,

comunități răsărite și închegate pe urma strădaniei celorce au avut prilejul să asculte propoveduirea lui Pavel în Efes.

O asemenea deslegare a problemei are darul de a înlătura în mare parte greutățile pe cari le-am înșirat mai sus în legătură cu problema noastră: lipsa expresiei „în Efes” din adresă, ideologia generală a epistolei și lipsa elementelor de caracter mai personal (ca salutări, reminiscențe, evocări legate de persoane și fapte din Efes).

Ea nu ne ușurează însă, ci dimpotrivă, înțelegerea versului 1 din epistolă: „sfinților celorce sânt” etc. Pentru că ori decâteori Sf. Pavel întrebuințează această formulă, după cuvintele citate urmează indicarea unei localități. Unii critici caută să iasă și din încurcătura aceasta, presupunând că Pavel, scriindu-și circulara, a lăsat în adresă anume loc gol pentru indicarea comunității. Acest loc gol era completat apoi în copie cu numele localității în care era citită epistola. Ipoteza e cât se poate de ispititoare; totuși procedeul e „prea modern”¹ pentru a i-l atribui lui Pavel.

Nu lipsesc nici exegeții cari cred, că epistola a fost trimisă Laodichenilor. Ei se întemeiează pe faptul că, autorul nu știe de credința cetitorilor săi decât din auzite². La aceeaș soluție ajungem — spun ei mai departe — și având în vedere Coloseni 4, 16, unde se spune: „Dupăce scrisoarea aceasta se va ceti de către voi, puneți la cale să se citească și în Biserica Laodichenilor, iar pe cea din Laodicheia să o cetiți și voi”. Lipsa expresiei „în Efes” din cele mai vechi manuscrise și inexistența unei alte epistole către Laodicheni ar fi motive, cari ne duc natural la ipoteza lectorilor din Laodicheia.

Am amintit că această părere a fost reprezentată încă de către Marcion. Dar ea are adepți și printre teologii noi. Amintim între aceștia din urmă pe Fr. Tillmann³ [cat.] și Ad. v. Harnack⁴ [prot.] Decanul teologiei protestante crede chiar, că Marcion a avut în textul său și cuvintele: „sfin-

¹ Iülicher, Einleitung in das N. T., Tübingen, 1906, pag. 123.

² Efeseni I, 15.

³ Theol. Revue 1915, 255.

⁴ Die Adresse des Eph des Paulus, în „Sitzungsberichte der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften” 1910, 696—709.

ților celorce sânt în *Laodicheia*». În orice caz, el [Marcion] trebuia să se sprijinească pe tradiție. Cum au dispărut aceste cuvinte din text? În privința aceasta Harnack dă o explicație ingenioasă. El ne trimite la scrisoarea către Laodicheni din Apocalipsa Sf. Ioan¹ unde acești credincioși sunt certați din cale afară de crunt. Autorul îi amenință chiar, că pentru păcatele lor Dumnezeu o să-i verse din gura sa. — Osânda aceasta publică, venită dela un apostol de mărimea lui Ioan își va fi făcut efectul: Biserica [în special cea din Efes] ne mai socotind pe Laodicheni vrednici să fie amintiți cu numele într'o epistolă paulină, a ras din manuscris cuvintele „în Laodicheia”. Procedul acesta [erasio nominis], de a înlătura de pe monumente numele celor nevrednici, nu era de loc neobicinuit în antichitate.² Iată deci, cum tradiția a putut elimina mai întâi expresia „în Laodicheia”, înlocuind-o mai târziu cu expresia „în Efes”.

Oricât de ispititoare ar fi lămurirea lui Harnack, ea nu este decât o ipoteză. Împotriva ei se pot face aproape aceleași obiecțiuni, ca și împotriva ipotezei după care destinatarii epistolei de care ne ocupăm ar fi credincioșii din Efes: lipsa salutarilor personale și caracterul prea general al ideilor din epistolă. Căci prin Epafras Sf. Pavel putea să aibă cunoștință despre situația concretă din Laodicheia ca și despre situația din Colose, unde încă nu a propovedit personal.³

După toate acestea cea mai verosimilă ipoteză, în stare să deslege mai mulțumitor problema destinatarilor epistolei către Efeseni, rămâne tot ipoteza epistolei circulare. Ea are și cei mai numeroși aderenți. Și cu drept cuvânt.

Cel puțin cu aceeași certitudine se poate spune, că cetitorii epistolei au fost, în covârșitoarea lor majoritate, păgâno-creștini. Această constatare rezultă din cuprinsul epistolei. Caracteristice sunt în această privință în special

¹ Apoc. III, 14.

² M. Meinertz, *Der Epheser Brief* [în *Die Gefangenschaftsbriege des hl. Paulus, übers. und erkl. von Dr. M. Meinertz und Dr. Fr. Tillmann*], Bonn, 1923, pag. 46.

³ Schmiedel, *Theol. Literaturzeitung* XXXVI [1919] 329 ss. [cit. după Meinertz, *Der Epheser Brief*].

cuvintele: „Dreptaceea, aduceți-vă aminte, că odinioară, voi păgânii cu trupul, voi cari erați numiți netăiere împrejur de către așa numiții tăiere împrejur, făcută în carne, cu mâna, aduceți-vă aminte că erați în vremea aceea în afară de Hristos, osebiți de cetățenia lui Izrail și străini de așezămintele făgăduinței, lipsiți de nădejde și fără de Dumnezeu în lume. Acum însă, fiind întru Hristos Isus, voi cari altădată erați departe, aproape v-ați făcut prin sângele lui Hristos...” etc.¹ Firește nimeni n'are dreptul să conchidă de aici, că nucleele creștine din orașele Asiei Mici nu cuprindeau și credincioși de origină iudaică. Această concluzie ar fi în contradicție și cu faptul, că Sf. Pavel cu toate că a fost „apostolul neamurilor” și-a început predica aproape pretutindeni în sinagogă, adresându-se deci mai întâi celor de un neam cu el, Jidovilor din împrejurări.

4. *Autenticitatea epistolei.* Vechii scriitori creștini recunosc, cu o strălucită unanimitate, originea paulină a epistolei către Efeseni. În literatura patristică găsim o mulțime de ecouri și citații din această epistolă. Cel dintâi părinte apostolic în ale cărei scrieri găsim astfel de ecouri este Clement Romanul. Asemănarea dintre epistola sa către Corinteni XLVI, 6 și Efeseni IV, 4—6 este sigură. Sfaturile date în Didahia,² stăpânilor și slugilor, încă par a fi sugestii din Efeseni VI, 5, 9. Cea mai prețioasă mărturie, dela începutul veacului al doilea, este însă a lui Ignatie de Antiohia, care în epistola sa către Efeseni³ spune: „Voi sunteți cointăiații lui Pavel, sfințitul... care în fiecare epistolă își aduce aminte de voi”.⁴ Ideia nu e străină de „taina cea din veci ascunsă”, de care vorbește Sf. Pavel în capitolul al treilea din epistola sa către Efeseni.

¹ Efes. II, 11—13.

² Migne, Patr. Gr. t. I, col. 304.

³ Migne, Patr. Gr. t. II, col. 65.

⁴ O interpretare literală a textului acestuia ne dă un neadevăr; căci Sf. Pavel nu amintește pe Efeseni în fiecare epistolă a sa. De aceea inexactitatea textului grecesc pare mai probabilă. O recenzie amplificată îl și schimbă așa: „în toate rugăciunile lui” în loc de „în fiecare epistolă a lui”. Godet, o. c. pag. 566.

Iar în epistola către Policarp [V.]¹ acelaș Ignatie zice: „Indeamnă pe frați, în numele Domnului Isus, să-și iubească soțiile lor, precum Domnul își iubește Biserica”, ceea ce aduce aminte de cuvintele lui Pavel din Efeseni V, 25—29. Ceva mai târziu Policarp scrie în epistola sa către Filipeni:² „Știind că sunteți mântuiți din dar, nu din fapte, ci prin voia lui Dumnezeu, întru Isus Hristos”. Evident ideia aceasta este împrumutată din Efeseni II, 8—9. Iar când acelaș părinte în aceeaș epistolă, XII, 1³ citează din Psalmul IV, 4 cuvintele: „La mânia să nu păcătuieți” adăogând sfatul: „Soarele să nu apună peste mânia voastră”, de bună seamă, dovedește că cunoaște Efeseni IV, 26.

Iustin Martirul în Dial. c. Tryph XXXIV⁴ citează Psalmul LXVIII, 19 în acelaș fel ca Sf. Pavel în Efeseni IV, 8: „S'a suit în înălțime, a robii gloată de robi, a dat oamenilor daruri”. Iar Sf. Irineu⁵ [Adv. Haer. V, 2, 3], împrumutând idei din epistola către Efeseni adaugă: „Dupăcum le spune Apostolul, Efesenilor”.

Aceleași mărturii sigure pentru autenticitatea epistolei către Efeseni le găsim la Clement Alexandrinul [Strom. IV, 8],⁶ la Origen [De princip. III, 4]⁷ la Tertulian [Adv. Marc. V, 11, 17].⁸ Ba ce e mai mult epistola e citată și de erețici, ca Naasenii,⁹ Vasilide,¹⁰ Valentin,¹¹ Teodot¹² ș. a. cunoscută fiind, dupăcum am amintit, și de Marcion, care, o credea adresată Laodichenilor. Canonul Muratori o cuprinde și vechile traduceri ale Noului Testament la fel.

¹ Migne, Patr. Gr. t. V, col. 724.

² Migne, Patr. Gr. t. V, col. 1005.

³ Migne, Patr. Gr. t. VI, col. 560.

⁴ Migne, Patr. Gr. t. V, pag. 1014.

⁵ Migne, Patr. Gr. t. VII, col. 1126.

⁶ Migne, Patr. Gr. t. VII, col. 1276.

⁷ Migne, Patr. Gr. t. XI, col. 201.

⁸ Migne, Patr. Lat. t. II, col. 532, 544—547.

⁹ Philosoph. V, 7, 8.

¹⁰ Id. VII, 26.

¹¹ Id. VI, 34, 35.

¹² Clem. Alex. Excerpt. Theod. XIX, 48, 85, cfr. Migne, Patr. Gr. t. IX, col. 668.

Discutând problema mărturiilor Sf. Tradiții, Hort¹ ajunge la concluzia, că epistola către Efeseni „a fost, aproape sigur, cunoscută pe la anul 95, și e absolut cert, că ea exista 15 ani mai târziu”. Insuși Renan recunoaște, că dintre epistolele care poartă numele marelui apostol al neamurilor nici una n'a fost citată mai de timpuriu ca epistola către Efeseni.

Cu toate acestea autenticitatea niciunei epistole nu a fost mai viu contestată de critica modernă. O preumblare prin labirintul ipotezelor zămislite în jurul acestei probleme este aproape imposibilă.² Le vom aminti deci numai pe cele mai importante pentru a le examina în lumina obiectivității și pentru a arăta fragilitatea lor științifică.

O premisă: toate obiecțiunile făcute împotriva originii pauline a epistolei către Efeseni pornesc din cercetarea fondului și formeii epistolei noastre. Sunt „întemeiate” deci pe motive interne; întrucât, dupăcum am văzut, tradiția creștină exclude orice discuție în această privință.

Aceste obiecțiuni se pot rezuma în următoarele:

1. Pentru cazul că epistola ar fi adresată Efesenilor, ea are un cuprins prea general, prea impersonal. Pavel nu putea vorbi astfel adresându-se unei comunități, cu care printr'o activitate misionară de aproape trei ani de zile își statornicise raporturi dintre cele mai intime. Apoi autorul crede de cuviință să se mai recomande ca apostol, ceea ce nu era de lipsă, pentru că Efesenii îl cunoșteau îndeajuns pe Pavel. E imprudența falsului autor.

2. Multe idei din epistola către Efeseni sunt împrumutate deadreptul din epistola către Coloseni. O asemenea repetiție nu e în obiceiul lui Pavel. El e mult mai bogat în idei, mult mai inepuizabil decât să se preteze la un procedeu prin care ar face dovada indirectă a sărăciei sale

¹ Prolegomena to Saint Paul's Epistles to the Romans and Ephesians p. 118, cit. după Jaquier o. c. p. 302.

² Pentru autenticitate sunt, pe lângă teologii ortodocși și catolici, teologii protestanți: Bleck, Reuss, B. Weiss, Wieseler, Lunemann, Sabatier, Klöpper, Haupt, Jülicher, Knopf, Harnack, Vischer, Deissmann, Dibelius, ș. a. Cfr. Br. A. Schäffer — Dr. M. Meinertz, Einleitung in das N. T. Padeborn, 1913 p. 190.

duhovnicești. Pentru care pricină epistola către Efeseni trebuie socotită drept o prelucrare a celei către Coloseni, făcută mai târziu de vr'un zelos aderent al marelui Apostol.

3. Epistola vizează o stare a Bisericii, în care sectele de tot felul [îndeosebi gnostice] amenințau unitatea acestei Biserici. În general veacul apostolic este un veac de luptă acerbă, nu de așezare, de victorie epică, așa cum se desprinde din epistola către Efeseni.

4. Autorul epistolei dovedește că e prins în rețeaua montanismului și a gnosticismului. A intrat în orbita ideologică a diferitelor secte, pe cari vrea totuși să le împace întreolaltă. Cât despre Pavel — noi îl știm refractar, vrășmaș implacabil al oricărei „înțelepciuni omenești“, al oricărei filosofii. El propoveduește doar taina cea necuprinsă, Crucea lui Hristos — sminteală pentru Jidovi și nebulie pentru Elini.

5. Tot adversarii autenticității epistolei către Efeseni susțin, că epistola cuprinde idei pe cari nu le mai găsim în restul literaturii pauline, iar ideologia caracteristică a acestei literaturi lipsește din epistola către Efeseni. Concluzia: epistola către Efeseni nu pornește din aceeaș sursă personală cu celelalte epistole pauline.

6. Anumite idei ne fac să conchidem, că epistola către Efeseni este într'o vădită atârnare de epistola I a Sf. Petru. Pentru cine cunoaște independența Apostolului neamurilor și'n special atitudinea lui față de tovarășul său întru apostolie — care prea se lasă rob de legea jidovească — concluzia este firească.

7. Dar poate cea mai serioasă obiecție împotriva autenticității epistolei către Efeseni este cea în legătură cu caracterul literar al ei. Stilul și vocabularul acestei epistole vădesc deosebiri incontestabile față de celelalte epistole pauline. Îndeosebi trebuie subliniată verbozitatea umbroasă, bombasticismul întortochiat din introducere [cap. I]¹ Peste tot stilul ei este neobicinuit de greoiu de încărcat, de

¹ Ed. Norden a numit periodul din cap. I vers 3—14 „cel mai monstros conglomerat de propoziții“ din literatura greacă. Crf. Meinertz-Tillmann, o. c. pag. 57.

prolix. Abia poți înainta printre bolovanii sinonimelor și ai construcțiilor participiale, cari înlocuiesc simplitatea aproape barbară cu care ne-a obicinuit Sf. Pavel în celelalte epistole ale sale.

Afară de aceasta epistola către Efeseni are 42 *hapax legomena*, pe cari nu le mai întâlnim nicăiri în scrierile Noului Testament, iar 30 de cuvinte, pe cari chiar dacă le întâlnim în Noul Testament, nu fac parte din vocabularul Sf. Pavel. În total deci 72 cuvinte proprii epistolei către Efeseni. Ba mai mult din acest număr de cuvinte, 11 nu le mai întâlnim la nici un scriitor grec prepaulin, nici în Septuaginta. În plus, unele cuvinte întrebuințate în epistola către Efeseni au alt sens decât în celelalte epistole pauline. Se citează mai ales cuvintele *carne* [sarx] și *Biserică* [Ekklesia] — pe lângă alte vr'o zece. Ori apoi, pentru aceeași noțiune în epistola către Efeseni Sf. Pavel folosește alte cuvinte decât în celelalte epistole.

De-o pildă Diavolul [Diabolos] în loc de Satana [Satanas]. Ceeace însemnează că Pavel nu e egal cu sine însuși. În epistola către Efeseni vorbește altul, nu Pavel din epistolele cu adevărat pauline.

Firește, toate aceste obiecțiuni — și altele mai fără importanță, neamintite de noi — le fac adversarii autenticiității epistolei către Efeseni, nu noi.

Cel puțin unele din ele îți fac impresia unor argumente cuceritoare. Supuse însă unei cercetări serioase, ele nu rezistă. Să încercăm deci a le arăta, în aceeași ordine, caducitatea.

1. Adevărat că ideile cuprinse în epistola către Efeseni au un caracter general, că ele nu pot fi socotite ca îndrumări date unei comunități anumite, că nu vizează situații locale; precum tot atât de adevărat este, că aceste idei nu sunt expuse cu căldura pe care ar reclama-o, în chip firesc, raporturile personale atât de intime, pe cari le-a avut Sf. Pavel cu Efesul. De aici însă nu urmează decât că epistola n'a fost adresată Efesenilor, ci mai multor comunități, de credința și viața cărora autorul e informat numai din auzite.¹

¹ Efeseni I, 15.

Obiecțiunea nu atinge deci câtuș de puțin autenticitatea epistolei.

2. Asemănarea ideologică și stilistică dintre epistola către Efeseni și cea către Coloseni este incontestabilă.¹

Numai cât cu această constatare încă nu s'a spus totul. În special asemănarea aceasta nu implică dependența epistolei către Efeseni de cea către Coloseni. Cu aceeaș dreptate s'ar putea afirma contrarul. Toată chestiunea se reduce la problema priorității cronologice. Iar aceasta este o problemă insolubilă. Dar nici măcar atât. Cele două epistole stau în raportul unei epistole originale față de altă epistolă originală. Ele sunt ca două surori gemene, cari nu pot fi despărțite una de alta. Se cheamă, și își răspund reciproc. Se înțeleg, deși discret, de minune. Își fac reciproc aluzii și se lămuresc într'o divină armonie.²

Amândouă epistolele au acelaș substrat teologic, aceeaș inspirație. Fiindcă au fost scrise între aceleași împrejurări și adresate aceluiaș fel de credincioși, pentru a lămuri aceleași probleme și a combate sau a preveni aceleași erezii dogmatice și morale. De aceea, ori contestă cineva originea paulină a amânduror epistole — și nu e motiv pentru aceasta — ori nu contestă autenticitatea nici uneia. În orice caz soarta lor este aceeaș. În bine sau în rău. Iată pentruce este absolut fără temeiu părerea celorce văd în epistola către Efeseni o monotonă repetiție a cuprinsului epistolei către Coloseni.

Deissmann³ are toată dreptatea, când zice: „Nu înțeleg câtuș de puțin motivul pentru care Pavel n'ar putea repeți într'o epistolă ceea ce a spus odată în alta; mai mult: orice nedumerire dispare când ne dăm seama, că aici e vorba despre un misionar care în aceeaș situație trimite

¹ Cu toate că tot atât de incontestabilă este deosebirea tezelor centrale ale celor două epistole: în centrul expunerilor din epistola către Coloseni este Hristos — capul Bisericii. Câtă vreme în epistola către Efeseni se arată mai mult importanța Bisericii și postulatul unității acesteia.

² A. Sabatier, *L'Apotre Paul*, Paris 1912, Pag. 240.

³ Licht von Osten, Tübingen 1923, pag. 171.

epistole simultan la două comunități, de cari se interesează, tratând esențial aceleași probleme".¹

3. Sectele [îndeosebi gnostice] nu s'au ivit numai de odată cu creștinismul. Originea lor e mult mai veche. Ele au existat și în iudaismul și păgânismul precreștin. Adevărat că de un gnosticism mai intens, mai înfloritor se poate vorbi abia în veacul al doilea al erei creștine. Dar epistola către Efeseni nu vizează o prea amenințătoare primejdie gnostică. Ea propoveduește, fără să polemizeze, doctrina despre unitatea Bisericii lui Hristos. Iar de această unitate era nevoie și în veacul apostolic, fiindcă ereziile dogmatice și morale n'au lipsit nici atunci, dupăcum n'au lipsit nici micile frecări dintre iudeo și păgâno-creștini (împotriva lui Baur și a școalei sale!). Pentru care pricină plasarea epistolei în veacul al doilea este arbitrară.

4. Urme de gnosticism sau montanism în epistola către Efeseni? E o iluzie! Dovadă și faptul că cei mai mulți critici au găsit în această epistolă tocmai contrarul: o acerbă campanie împotriva ereziilor gnostice. Cât despre montanismul de aici, e destul să amintim, că în epistola către Efeseni Pavel nu vorbește decât foarte rar despre *duh* [pneuma], întrebuițând pentru această noțiune de preferință formula „în domnul”. Iar despre parusie — nici o vorbă!

5. Tot atât de arbitrară este obiecțiunea, că epistola către Efeseni ar cuprinde idei pe cari nu le mai găsim în restul literaturii pauline. Am văzut doar, că unii critici găsesc chiar prea multe asemănări între această epistolă și celelalte. Într'adevăr învățăturile principale din epistola către Efeseni își au paralelele lor numeroase în celelalte epistole ale lui Pavel. Câteva exemple: Învățătura despre planul mântuirii oamenilor, din Efeseni I, 4—11 o regăsim în Romani VIII, 28—30; IX, 8—24; XVI. 25—26; I Cor. II, 7; Galateni IV. 4—3; reunirea tuturor lucrurilor în Isus Hristos din Efeseni I, 10 își are corespondente măcar

¹ Nici nu mai discutăm ipoteza complicată a lui Holzmann, după care epistolele către Coloseni și către Efeseni ar fi amplificări ale unei epistole originale pauline, pe care n'o cunoaștem.

parțiale în Romani VIII, 34; IV, 9—16; XI, 23—32; I Cor. XII, 27; Fil. II, 9 etc. Yülicher¹ constată cu dreptate, că epistola către Efeseni ne evocă, pas de pas, până în amănunte, felul de a gândi și a se exprima al lui Pavel.

6. Tot atât de riscată este observarea după care epistola noastră, prin anumite învățături ce le cuprinde, ar dovedi o atârnare de epistola I a Sf. Petru. Tot ce putem admite în ceea ce privește raportul dintre cele două epistole este un limitat număr de idei comune, cari se pot explica ușor prin identitatea izvorului din care purced: doctrina Evangheliei propoveduite de Mântuitorul și păstrată de tradiție. Apoi epistola I a Sf. Petru a fost scrisă mai mult pentru a pregăti Biserica de suferința, de prigoana care o amenința. Câtă vreme epistola către Efeseni este străină de problema suferinței, pe care direct n'o atinge prin nici un cuvânt. Dar asemănările dintre cele două epistole se pot lămuri și prin raporturile personale în cari au stat autorii lor întrelolaltă. Iar aceste raporturi ne dau dreptul să conchidem mai de grabă în favorul priorității epistolei către Efeseni. Că Sf. Petru a cunoscut măcar un număr din epistolele pauline, este cert. Dovadă II Petru 3, 16. Prin urmare dacă-i vorba de atârnare, aceasta este, mai verosimilă în sens invers: Petru s'a putut inspira din epistola lui Pavel către Efeseni. Nici într'un caz însă nu suntem îndreptățiți să presupunem, că această epistolă ar fi o tardivă prelucrare a epistolei I alui Petru. Prea este dintr'o bucată — și prea e paulină!

7. Adversarii autenticității epistolei către Efeseni constată mai departe că stilul din această epistolă e prea bombastic, prea îmbelșugat în sinonime, prea încărcat cu atribute, prea abondent în construcții neobicinuite la Sf. Pavel, stilul căruia se caracterizează printr'o deosebită sobrietate. Ceice susțin, cu o oarecare dreptate, aceste lucruri uită însă, că epistola către Efeseni cuprinde câteva părți (tocmai cele vizate!) cari pot fi socotite drept imnuri de o superioară inspirație. Belșugul de simțire din aceste imnuri se cerea turnat într'o formă adecvată, poetică. Im-

¹ Einleitung in das Neue Testament, Tübingen 1905. Pag. 124.

nurile refuză stilul de tratat. Ele cer haină sărbătorească, împodobită. Și Sf. Pavel le-a putut-o da, pentru că el însuși mărturisește în epistola I către Corinteni (XIV, 18) că „grăiește în limbă mai mult decât ei toți”. Iar a grăi în limbă însemnează a vorbi în extaz: a vorbi „bombastic”, încărcat, încurcat, chiar neînțeles [de către ascultători]. De aceea și pretinde Sf. Pavel în aceeaș epistolă,¹ ca asemenea vorbire să fie tâlcuită ascultătorilor, pentru ca și ei „să se zidească”, nu numai celce vorbește. O asemenea grăire „în limbă” vădesc pericopele din Efeseni I, 3—14; II 10; II, 19—22; III, 13—22. De aceea li s'a părut unora așa de bombastic stilul din aceste părți ale epistolei. Aici, în Asia Mică, unde harul lui Dumnezeu s'a arătat în toată bogăția lui mai ales față de păgânii răscumpărați prin sângele lui Hristos, aici era locul potrivit să cânte Pavel psalmi de preamărire la adresa Dumnezeului milei — ca să n'țeleagă cu inima această milă, toți ceice s'au împărtășit de binefacerile ei neprețuite.

În epistola către Efeseni vorbește deci Pavel — profetul, [poetul] nu vr'un ucenic al său de mai târziu.

În acelaș fel se explică și cele 42 *hapax legomena* din epistola noastră, pe cari nu le mai întâlnim în celelalte cărți ale Noului Testament, precum și altele pe cari nu le mai întâlnim în restul literaturii pauline. De altfel asemenea cuvinte se găsesc și în alte epistole de ale Apostolului Pavel. Așa de pildă, epistola către Galateni, a cărei autenticitate n'o mai contestă nimeni, are peste 50 de cuvinte proprii [*hapax legomena*].

Cât despre noțiunile exprimate prin cuvintele *carne*² [sarx-izvorul concret al poftelor și păcatului], *Biserică*³ [ca organism universal, corpul mistic al lui Hristos, nu ca Biserică locală] etc., ele își au corespondentele lor în epist. către Romani VIII, 3; Galateni V, 13, 16, 19; I Corinteni I, 13; Filipeni III, 6.

E de prisos să continuăm. Nedumeririle cari mai

¹ I Cor., XIX, 27

² Efeseni II, 3.

³ Efeseni, în mai multe locuri.

rămân după aceste lămuriri în chestia autenticității epistolei către Efeseni, sunt așa de mici, încât ele pot fi socotite ca o cantitate neglijabilă față de argumentele numeroase și puternice cari ne constrâng să recunoaștem originea paulină a acestei epistole.

5. *Motivul și scopul epistolei.* Dat fiind caracterul general al epistolei, atât în ceea ce privește doctrina ei dogmatică cât și morală, precizarea motivului din care ea a fost zămislită este o întreprindere destul de anevoioasă. Tot ceea ce se poate spune în această privință este de domeniul probabilității, nu al certitudinii. Epistola către Coloseni, scrisă în aceleași împrejurări cu cea către Efeseni, ne ajută în măsură considerabilă să găsim probabila soluție a problemei pe care ne-am pus-o.

Odată cu știrile ce le va fi primit Sf. Pavel, fiind captiv în Roma, prin Epafrodit, despre viața religioasă și morală a creștinilor din Colose, își va fi câștigat oarecari informații și asupra situației celorlalte biserici din Asia Mică. Dacă aceste informații n'au fost alarmante, ele nu vor fi fost nici prea trandafirii. Căci păgânii și iudeii din aceste părți, convertiți prin activitatea misionară a Sfântului Pavel și a ucenicilor săi, intrați odată în sânul Bisericii lui Hristos, nu s'au lepădat integral de obiceiurile, tradițiile, credințele și purtările vechi. Ei nu par a se fi topit cu totul în acea unitate desăvârșită a Bisericii, pe care a propovduit-o Mântuitorul și marele său apostol, deopotrivă.

Păgâno-creștinii aveau orgoliul inspirat de grația nemăsurată de cari i-a învrednicit Răscumpărătorul, iar iudeo-creștinii își manifestau privilegiul de a fi fost fiii „poporului ales” și, implicit, beneficiarii „făgăduinții” date de Dumnezeu. Și încă ceva: Poate nici o parte a lumii n'a fost teatrul unei încrucișeri de culturi mai diferite decât Asia Mică. Aici, mai mult decât oriunde, se întâlnea filosofia greacă și teosofia orientală. Din întrepătrunderea acestor două tendințe, la fel de puternice și de complexe, au izvorât subtilele speculații despre Dumnezeu, despre ființele mijlocitoare între divinitate și om, despre suflet, despre materie, despre creație etc., pe cari apostolul Pavel

pare a le viza — combătându-le — în epistola către Coloseni în măsură mai mare, iar în cea către Efeseni în măsură mai mică. Și tot combaterea acestor erezii dogmatice și morale alcătuește în mare parte și cuprinsul epistolelor pastorale, trimise mai târziu de acelaș apostol ucenicilor săi Timoteiu și Tit.

Combaterea aceasta însă nu se face atât prin largă expunere a erorilor de tot felul, cari denaturau credința și viața credincioșilor din Asia Mică, cât mai vârtos prin înfățișarea pozitivă a căilor de urmat pentru zidirea adevăratei vieți în Hristos. De altfel aceasta e metoda misionarismului paulin pretutindeni și totdeauna.

El se adresează păgâno- și iudeo-creștinilor deopotrivă. Aceia trebuie să fie conștienți de binecuvântările mântuirii venite „în dar” și să slujască Domnului cu smerenie, mulțumitoare, dar și cu deplină nădejde, iar aceștia să nu se mai trufească, să nu se mai laude că sunt fii ai lui Avram, căci dacă Domnul voia, și din pietri putea să facă asemenea fii (trupești). Păgânii și iudeii convertiți sunt mădulare scumpe ale aceleiași Biserici, trupul mistic al lui Hristos. Iar dacă sunt mădularele aceluiaș trup, se cade să viețuiască și în acelaș duh, având „un domn, o credință, un botez”.¹

Domnul acesta, Isus Hristos, este mai presus decât toate făpturile din cer și de pe pământ, din veacul de acum și din celce va să vie. Lui i se cade deci toată mărirea, cinstea și închinăciunea. Credința în El este mai presus decât toate amăgitoarele filosofii omenești, iar botezul întru numele Lui mai curățitor decât toate jertfele de curățire și de împăcare — iudaicești sau păgânești deopotrivă.

Biserica este mama iubitoare a tuturor, atât a iudeilor, cât și a păgânilor. În atmosfera iubirii ei fără de margini se cade să viețuiască deci și fiii ei, — nu în atmosfera neprielnică a împărecherilor corintiene. Pentru a combate falsul ascetism propovedit, probabil, de unele secte iudaizante, apostolul Pavel accentuiază originea divină și caracterul mistic al familiei, în cadrul căreia băr-

¹ Efeseni IV, 5.

batul și femeia trebuie să trăiască uniți în dragoste, așa cum unit în dragoste desăvârșită este Hristos cu Biserica Sa.

În esență, rostul pastoral al acestei epistole a fost să îndemne pe credincioși a păstra — împotriva tuturor prejudecăților și tentațiilor prezente și viitoare — „unirea duhului întru legătura păcii”.¹

6. *Locul și timpul compunerii epistolei* se poate stabili aproape cu precizie. Fiindcă epistola noastră a fost zămislită în aceleași condiții ca și epistolele către Coloseni, Filipeni și Filimon. Ca și 'n acestea' apostolul Pavel vorbește despre lanțurile sale, despre captivitatea sa.² Acelaș Tihic duce epistola destinatarilor. Iată pentru ce nu ne putem gândi decât la captivitatea romană a Sf. Pavel. Tradiția mărturisește aproape unanim, că epistola către Efeseni (ca și celelalte trei) a fost scrisă în prima captivitate romană a apostolului. Argumentele pe cari le putem culege din epistolele pauline și din Faptele Apostolilor, ne duc la aceeaș concluzie. Într'adevăr numai în Roma s'a bucurat captivul de o suficientă libertate pentru a propovădui „cu toată îndrăsneala și fără nici o piedică”⁴ cuvântul Evangheliei; numai aici îi era îngăduit să aibă contact nestânjenit cu numeroșii prieteni pe cari îi amintește în epistolele sale (Timotei, Tihic, Onesim, Aristarh, Marcu, Iust, Epafrodit, Luca, Dima). Captivitatea din Cesarea, la care se gândesc unii teologi, a fost mult mai aspră. Aici era exclus orice contact dintre Sf. Pavel și ucenicii săi. Iată pentru ce nici n'a putut scrie de aici epistole. Îndee-sebi epistola către Efeseni nu. Dar nici celelalte trei. În cea către Filimon e vorba de un rob evadat: Onisim. Ei bine, acesta fugind din Colose nu putea să se ascundă în Cesarea (orașul era prea mic și prea apropiat), ci în marea și îndepărtata Romă, adăpostul tuturor făpturilor dubioase, cari căutau un mai sigur loc de refugiu.⁵

¹ Efeseni IV, 3.

² Cfr. Coloseni IV, 3; IV, 10; IV, 18; Filipeni I, 13; I, 7; Filimon 9, 23.

³ Efeseni III, 1; VI, 21.

⁴ Fapte 28, 31.

⁵ Cfr. N. Colan, Sf. Pavel către Filimon, Sibiu, 1925, pag. 11—12.

Apoi în toate patru epistolele avem indicii, uneori mai discrete, alteori mai evidente, că înțemnițatul își simțea apropiată ziua judecării și implicit a achitării sale, care-i va da puțința să-și revadă pe scumpulii săi fii duhovnicești din Răsărit. De așa ceva nu poate fi vorba în captivitatea din Cesarea. În epistola către Filimon scrie chiar să i se pregătească locuință în Colose căci se va întoarce în curând. Din Cesarea? Nu, căci despărțirea de bătrânii din Efes era foarte recentă și-apoi în timpul acesta, al captivității din Cesarea, era ispitit de gândul de a merge la Roma și chiar în Spania, nu în Asia Mică.

Adevărat că scriind Colosenilor¹ Pavel nu amintește decât de trei prieteni, tăiați împrejur, ai săi, câtă vreme de ceilalți [cei amintiți în epistola către Romani² și de ceice l-au întâmpinat la Trei Taverne³ nici o vorbă. Aceasta însă nu exclude tovărășia altor prieteni, de origine păgână. În orice caz din această reticență nu se poate trage concluzia, că epistola către Coloseni n'ar fi fost scrisă din Roma. Toate argumentele desprinse din tradiție sau din unele cărți ale Noului Testament ne dau dreptul să afirmăm aproape cu certitudine, că epistola către Efeseni [ca și cele către Coloseni, Filipeni și Filimon] a fost scrisă din prima captivitate romană a Sf. Apostol Pavel Ceeace însemnează cam pe la anul 58—59.⁴

*

Prin bogăția și adâncimea ideilor, ca și prin tonul sărbătoresc, profetic, în care sunt expuse aceste idei, epistola către Efeseni este una dintre cele mai prețioase monumente ale literaturii pauline și ale Noului Testament peste tot. Adâncirea ei este o întreprindere dintre cele mai folositoare, pentru că fiecare cuvânt al ei deschide minții și inimei omului, privești nevăzute spre împărăția lui Dumnezeu.

Prof. N. Colan.

¹ Coloseni IV, 10, 4.

² Romani XVI.

³ Fapte XXVIII, 15?

⁴ După calculul nou al cronologiei pauline, care ține seamă de inscripția dela Delphi. Cfr. Deissmann, Paulus, eine kultur- und religionsgeschichtliche Skizze, Tübingen, 1911, pag. 159—177; Dr. Gr. Pișculescu, revista „Bis. Ort. Rom.” Febr. 1923 ș. a.

I

DATE ȘCOLARE.

PERSONALUL DIDACTIC ȘI ADMINISTRATIV.

1. *Eusebiu R. Roșca*, doctor în drept, arhimandrit, profesor definitiv și rector.¹ Ani de serviciu 35, ca rector 34.

2. *Nicolae Colan*, profesor ordinar definitiv și rector.² Ani de serviciu 7.

3. *Aurel Crăciunescu*, doctor în teologie, protoiereu, profesor ord. definitiv. Ani de serviciu 26.

4. *Ilie Beleuță*, protopresbiter, profesor ordinar definitiv. Ani de serviciu 8.

5. *Grigorie I. Cristescu*, doctor în teologie și licențiat în litere, econom-stavrofor și protoiereu, profesor tit. definitiv. Ani de serviciu 10, dintre cari 5 la Academia teologică și 5 la alte școli.

6. *Iosif Hradil*, doctor în teologie, presbiter, profesor titular provizor și duhovnicul internatului Academiei. Ani de serviciu 5.

7. *Nicolae Terchilă*, doctor în filozofie, presbiter, profesor titular provizor. Ani de serviciu 4.

8. *Nicolae Neaga*, licențiat în teologie, profesor tit. provizor. Ani de serviciu 1.

9. *Nicolae Ittu*, doctor în medicină, profesor de igienă și medical Academiei teologice. Ani de serviciu 19.

10. *Candid Popa*, profesor suplinitor.

¹ Până la 1 Octomvrie 1928.

² Dela 1 Octomvrie 1928.

11. *Nicolae Oancea*, profesor suplitor.

12. *Spiridon Câdea*, presbiter, economul Academiei.
Ani de serviciu 2.

Tot la acest loc amintim că preotul *Alexandru Popa* din Lisa (județul Făgăraș) a ținut în decursul anului școlar mai multe lecții de apicultură cu studenții din anul al IV-lea și anume în zilele de 13 și 14 Noemvrie 1928, și în zilele de 7 și 8 Maiu 1929.

Activitatea literară a profesorilor

în decursul anului școlar 1928—1929.

Nicolae Colan :

1. Cărți tipărite: Biblia și intelectualii.

2. A redactat „*Revista Teologică*” organ pentru știința și viața bisericească, a colaborat la diferite ziare, a scris un studiu despre *Academiile teologice ortodoxe din Ardeal* în cartea comemorativă, „*Transilvania, Banatul. Crișana și Maramurașul*” [1918—1928], publicată cu prilejul serbărilor unui deceniu dela Unire și un studiu introductiv la epistola Sf. Pavel către Efeseni, în acest anuar.

3. Conferințe :

a) „*Creștinismul și sclăvia*”, sub patronajul „*Astrei*”, Sibiu. b) „*Solidaritatea creștină în lumina Evangheliei*”, Orăștie. c) „*Crâmpee din viața creștinismului primar*”, Societatea femeilor ortodoxe, Sibiu. d) „*Misiunea culturală a bisericii*”, Ocna-Sibiului.

Ilie Beleuță :

1. A publicat un studiu în acest anuar.

2. A colaborat la „*Revista Teologică*”.

Dr. Gr. Cristescu :

1. Cărți tipărite :

a) *Misionarism cultural*, b) *Vino și vezi*. c) *Fă lucrul Evanghelistului*. d) *Învățători și Sfinți din veacul al IV-lea*. e) *Predică și Cateheză*. f) *Jertfe, datorii și răspunderi de ieri, de azi și de mâine*.

2. Conferințe :

a) *Tipuri de tineri din N. T.* — Săliște. b) *Misionarismul Soc. religioase, pentru tineret.* — Arad. c) *Educația spiri-*

tuală a tineretului. — Dumbrăveni. d) Concepția creștină despre lume și viață. — Sibiu și Dumbrăveni. e) Viața Sf. Nicolae. — Sibiu. f) Taina sfintei Euharistii. — Sibiu. g) Cuvinte de îndemn la apostolat. — București [Internatul Teologic]. h) Comemorația unirii naționale. — Deva. i) Caracterul moral în viața noastră națională. — Sibiu. j) Misiunea creștină a femeii române. — Orăștie.

Dr. N. Tărchilă :

1. A colaborat la „Revista Teologică.”

Dr. Iosif Hradil :

1. A colaborat la „Telegraful Român”.

Nicolae Neaga :

1. A colaborat la „Revista Teologică”.

Materiile de învățământ.

Anul I.

1. *Arheologia biblică*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu până la 8 Ianuarie, iar dela această dată prof. N. Neaga.

2. *Introducere în cărțile T. V.*, 3 ore pe săptămână, Dr. A. Crăciunescu până la 8 Ianuarie, iar dela această dată prof. N. Neaga.

3. *Comentar la T. V.*, 3 ore pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu până la 8 Ianuarie, iar dela această dată prof. N. Neaga.

4. *Ermineutică biblică* 1 oră pe săptămână prof. Nicolae Colan.

5. *Istoria bisericească universală*, până la 1054, 4 ore pe săptămână, prof. I. Beleuță.

6. *Introducerea în filozofie*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. N. Tărchilă.

7. *Istoria filozofiei*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. N. Tărchilă.

8. *Literatura română*, 2 ore pe săptămână, prof. Nicolae Colan.

9. *Limba ebraică*, 3 ore pe săptămână, prof. Dr. I. Hradil.

10. *Cântări bisericești*, 2 ore pe săptămână, prof. C. Popa.

11. *Tipic*, 1 oră pe săptămână, prof. C. Popa.

12. *Muzica vocală*, 4 ore pe săptămână, împreună cu anii II, III și IV, prof. N. Oancea.

13. *Seminar biblic*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu până la 8 Ianuarie, iar dela această dată prof. N. Neaga.

Anul II.

1. *Introducere în cărțile T. N.*, 4 ore pe săptămână, prof. Nicolae Colan.

2. *Comentar la T. N.*, 3 ore pe săptămână, prof. Nicolae Colan.

3. *Comentar la T. V.*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu până la 8 Ianuarie, iar dela această dată prof. N. Neaga.

4. *Istoria bisericească universală*, 3 ore pe săptămână, prof. I. Beleuță.

5. *Istoria bisericii ort. române*, 3 ore pe săptămână, prof. Dr. N. Tărchilă.

6. *Patrologia și Patristica*, 3 ore pe săptămână, prof. I. Beleuță.

7. *Filozofia creștină*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. N. Tărchilă.

8. *Istoria religiunilor*, 1, oră pe săptămână, prof. Dr. N. Tărchilă.

9. *Limba greacă*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. Gr. Cristescu.

10. *Cântări bisericești*, 2 ore pe săptămână, prof. C. Popa.

11. *Tipic*, 1 oră pe săptămână, prof. C. Popa.

12. *Muzica vocală*, 4 ore pe săptămână, la olaltă cu anii I, III și IV, prof. N. Oancea.

13. *Seminar istoric*, 1 oră pe săptămână, prof. Ilie Beleuță.

Anul III.

1. *Comentar la T. N.* 2 ore pe săptămână prof. N. Colan.
2. *Teologia fundamentală (Apologetica)* 5 ore pe săptămână, prof. Dr. I. Hradil.
3. *Teologia dogmatică* [partea I], 3 ore pe săptămână prof. Dr. I. Hradil.
4. *Teologia morală*, 3 ore pe săptămână, prof. Dr. Gr. Cristescu.
5. *Catehetica*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. N. Terchilă.
6. *Omiletica teoretică*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu.
7. *Pedagogia și Istoria pedagogiei*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. N. Terchilă.
8. *Secte*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. I. Hradil.
9. *Arheologia creștină*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. Dr. A. Crăciunescu.
10. *Cântări bisericești*, 2 ore pe săptămână, prof. C. Popa.
11. *Tipic*, 1 oră pe săptămână, prof. C. Popa.
12. *Muzica vocală*, 4 ore pe săptămână la olaltă cu anii I, II și IV, prof. N. Oancea.
13. *Seminar dogmatic*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. I. Hradil.
14. *Seminar moral*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. Gr. Cristescu.

Anul IV.

1. *Comentar la T. N.*, 1 oră pe săptămână, profesor N. Colan.
2. *Teologia dogmatică*, [partea II], 3 ore pe săptămână prof. Dr. I. Hradil.
3. *Dreptul bisericesc*, 4 ore pe săptămână, prof. Dr. E. Roșca până la 1 Octomvrie, iar dela această dată prof. Dr. A. Crăciunescu.
4. *Teologia Pastorală*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu.
5. *Liturgica*, 3 ore pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu.

6. *Predici*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. Gr. Cristescu.
7. *Morală*, 3 ore pe săptămână, prof. Dr. Gr. Cristescu.
8. *Organizația bisericească*, 2 ore pe săptămână, prof. Dr. E. Roșca, până la 1 Octombrie, iar dela această dată prof. Dr. A. Crăciunescu.

9. *Cântări bisericești*, 2 ore pe săptămână, prof. C. Popa.

10. *Tipic*, 1 oră pe săptămână, prof. C. Popa.

11. *Muzica vocală*, 4 ore pe săptămână, laolaltă cu anii I, II și III, prof. N. Oancea.

12. *Seminar biblic*, 1 oră pe săptămână, prof. Nicolae Colan.

13. *Seminar practic*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. A. Crăciunescu.

14. *Seminar catehetic-pedagogic*, 2 ore pe săptămână prof. Dr. N. Terchilă.

15. *Igienă*, 1 oră pe săptămână, prof. Dr. N. Ittu.

Tot la acest loc amintim, că profesorul-spiritual Dr. I. Hradil, în posturile Nașterii și Învierii Domnului, în săptămânile în cari studenții s'au mărturisit și împărtășit, a ținut studenților mai multe meditații religioase.

Tablou rezumativ.

Nr. curent	Numele profesorului	A propus materiile de învățământ	În anul	Nr. orelor săptămânale		
				Din obiectele de învățământ în special	Total	Notă
1	Dr. E. Roșca	Dreptul bisericesc Organizația bis.	IV IV	4 2	6	Până la 1 Octombrie
2	N. Colan	Ermineutica bibl. Intr. în cărțile T. N. Comentar la T. N. " " " " Literatura română Seminar biblic	I II II III IV I IV	1 4 3 2 1 2 1	14	
3	Dr. Aurel Crăciunescu	Arheologia biblică Intr. în cărțile T. V. Comentar la T. V. Seminar biblic Comentar la T. V. Omiletica Liturgica Pastorala Arheologia creștină Dreptul bisericesc Seminar practic Organizație bis.	I I I I II III IV IV III IV IV IV	1 3 3 1 2 2 3 2 1 4 1 2	18 15	Până la 8 Ianuarie De la 1 Oct.
4	I. Beleuță	Istoria bis. univers. " " Patrologia și Patrist. Seminar istoric	I II II II	4 3 3 1	11	
5	Dr. Gr. Cristescu	Limba greacă Teologia morală Mor. și sociologia Seminar moral	II III IV III	2 3 4 1	10	

Nr. curent	Numele profesorului	A propus materiale de în- vățământ	În anul	Nr. orelor săptămânale		
				Din obiectele de învățământ în special	Total	Notă
6	Dr. I. Hradil	Limba ebraică Apologetica Dogmatica Seminar dogmatic Secte Dogmatica	I III III III III IV	3 5 3 1 1 3	16	
7	Dr. N. Terchilă	Introd. în filosofie Istoria filosofiei Ist. bis. ort. române Filosofia creștină Istoria religiunilor Catihetica Ped. și Ist. pedag. Seminar cat.-ped.	I I II II II III III IV	2 2 3 2 1 2 2 2	16	
8	N. Neaga	Arheologia biblică Intr. în cărțile T. V. Comentar la T. V. "Seminar biblic"	I I I II I	1 3 3 2 1	10	Dela 8 Ianuarie
9	Dr. N. Ittu	Igiena	IV	1		
10	C. Popa	Cântări bisericești " " " " " Tipic " " " " " "	I II III IV I II III IV	2 2 2 2 1 1 1 1	12	
11	N. Oancea	Muzica vocală-cor	I-IV	4	4	

CONSPPECTUL

studenților înmatriculați pe anul școlar 1928/29.

Anul I.

1. Aurel Barbu din Doștat.	18. Nicolae Daneș din
2. Miron Băcilă din Sân-	Câineni.
tioana-săsească.	19. Aurel Dăncilă din Ră-
3. Augustin Băilă din	chita.
Dârlos.	20. Valeriu Dordea ¹ din
4. Valer Beleuță din	Țapu.
Mândra.	21. Ioan Enescu din Șimon.
5. Gheorghe Benea din	22. Vasilie Floruța din
Brad.	Țărățel.
6. Laurențiu Boca din	23. Romulus Gheaja din
Hetur.	Feleag.
7. Vasilie Bogdan din	24. Ioan Ghindea din
Arpașul-de-jos.	Ucea-de-sus.
8. Emil Brândușă din	25. Remus S. Haneș din
Daneș.	Hărtăgani.
9. Nicolae Bucur din,	26. Dumitru Hămbășan din
Șeica-mare.	Sadu.
10. Gheorghe Buzea din	27. Simion Iacob din
Cohalm.	Dăișoara.
11. Dumitru Călugăr din	28. Ioan Langa din Daneș.
Saschiz.	29. Victor Laurențiu din
12. Dumitru Ciuleiu din	Dumbrăveni.
Fântâna.	30. Gheorghe Maxim din
13. Vasile Cinăzan din	Sâmbăta-de-jos.
Armeni.	31. Dionisie Mărunt din
14. Alexandru Coman din	Rapoltul-mare.
Sebeșel.	32. Nicolae Medeșan din
15. Petru Comaniță din	Dârlos.
Grid.	33. Gheorghe Miclea din
16. Ștefan Corpadia din	Șibot.
Roșia-Montană.	34. Nicolae Micu din
17. Pompiliu Dan din	Ghijasa-de-sus.
Alma.	

¹ A părăsit Academia.

35. Roman Milea din Șelimbăr.	52. Nicolae Popa din Beșineu.
36. Aurel Moga din Hărțăgani.	53. Andrei Prunea din Agnita.
37. Ioan Moldovan din Sălcud.	54. Victor Rondolean din Sighișoara.
38. Nicolae Moldovan din Idiciu.	55. Petre Roșu din Sebeș-Alba.
39. Pavel Morariu din Hundorf.	56. Ioan Tr. Scorobeț ¹ din Sibiu.
40. Ioan G. Muntean din Tâmpa.	57. Virgil E. Scutea din Păucea.
41. Ioan T. Muntean din Criț.	58. Gheorghe Șoima din Sibiu.
42. Simion Nan din Chin-ciș.	59. Ieremia Stângaciu din Laslăul-mic.
43. Sorin Nistor din Arpătac.	60. Nicolae Stângu ¹ din Cincul-mare.
44. Elie Onofreiu din Șoroștin.	61. Aurel Străuț din Bulzești.
45. Alexandru Opriș din Armeni.	62. Gheorghe Tatu din Sebeșul de-sus.
46. Simion Păcurariu din Zlaști.	63. Pompeiu Trif din Aita-mare.
47. Viorel Paul din Bulzești.	64. Ioan Triștiu ¹ din Gurarâului.
48. Mihail A. Pepenariu din Biscaria.	65. Alexandru Urdea din Grid.
49. Tiberiu Perian din Mesteacăn.	66. Simion Vecerzan din Coveș.
50. Ilie Popa ¹ din Beșineu.	
51. Ioan Popa din Beșineu.	

Anul II.

1. Ioan Beju ¹ din Apoldul-mare.	3. Ioan Bunea din Romos.
2. Nicodim Belea din Șomfalău.	4. Valeriu Ciora din Dridif.
	5. Iosif Cornilă din Lisa.

¹ A părăsit Academia.

6. Ilie Crihălmean din Cu-
ciulata.	18. Aron Muntean din
Tâmpa.
7. Alexandru Cucu din
Brezoiu.	19. Ioan Nicoară din Apol-
dul-de-jos.
8. Gheorghe Dreglici din
Ciugud.	20. Ioan Olariu din Dâncul-
mare.
9. Traian Faur din Orăștie.	21. Chirion Păcurariu din
Șaroșul.
10. Eugen Florea din
Buceș.	22. Nicolae Pântea din
Drajna-de-sus.
11. Nerva Florea din Rîșca.	23. Ioan Prie din Săcădate.
12. Ilie Geleriu din Alămor.	24. Simion Radu din Mohu.
13. Teodor Goga din Cră-
ciunelul-de-sus.	25. Nicolae Rențea din
Poiana-sărată.
14. Dionisie Harhoiu din
Ațel.	26. Vasile Șteff din Boziaș.
15. Virgil Hamzea din
Brețcu.	27. Ieronim Suciș din Săcel.
16. Miron Maier din Ernea.	28. Alexandru Vâjdea din
Abrud-sat.
17. Gheorghe Marcu din
Șaroșul.	29. Vasile Vulcu din Ră-
hău.

Anul III.

1. Octavian Armean din
Ohaba-de-sub-Peatră.	9. Silviu Flocă din Zlagna.
2. Ioan Badiu din Balomir.	10. Silvestru Garcea din
Agoștin.
3. Nicolae Bogorin din
Ocna-Sibiului.	11. Nicolae Grebenea din
Râșinari.
4. Ioan Boiu din Sibiu.	12. Nicolae Hantău din
Hendorf.
5. Marian Breaz din Mi-
halț.	13. Aurel Iancu ¹ din Poiana.
6. Ioan Costoviciu din Li-
vezeni.	14. Ioan Lascu din Râșnov.
7. Emilian Demian din
Nucet.	15. Ioan Lazar din Sebeș.
8. Cornel Doroga, Pricaz.	16. Ioan Luca din Ocna-
Sibiului.
	17. Nicolae Neamțu din
Săliște.

¹ A decedat la 20 Martie 1929 la casa părintească; iar la înmormântare a luat parte o delegație de studenți, cari au depus o cunună pe mormântul colegului lor.

18. Eusebiu Oprean din Booz.	23. Severian Stelea din Voivodenii-mici.
19. Ștefan Păcurariu din Zlaști.	24. Ilie Ștefănie din Beriș.
20. Nicolae Petri din Hundorf.	25. Ioan Telea din Proștea-mare.
21. Ioan Rafiroiu din Cernatul-de-jos.	26. Constantin Tipuriță din Vale.
22. Ioan Stelea din Voivodenii-mici.	27. Cornel Vraciu din Stanița-de-jos.

Anul IV.

1. Nicolae Balca din Tohanul-nou.	13. Gheorghe Neagoș din Valendorf.
2. Iacob Bologa din Marpod.	14. Nicolae Oancea din Hârja.
3. Victor Briotă din Tohanul-nou.	15. Alexandru Popa din Poplaca.
4. Iosif Bularca din Întorsura-Buzăului.	16. Ioan Popița din Comana-de-jos.
5. Ioan Buligan din Călnic.	17. Emil Pora din Nadeșul-săsesc.
6. Teofil Chifa din Soporul-de-câmpie.	18. Daniil Purcăroiu din Tohanul-nou.
7. Octavian Dragoș din Vlădeni.	19. Terente Radu din Ruja.
8. Petru Gherman din Săliște.	20. Ioan Scurtu din Râșnov.
9. Ioan Ghicășan din Sibiu.	21. Ioan Șoșu din Băcel.
10. Vintilă Greceanu din Negoști.	22. Ioan Tudur din Ocna-Sibiului.
11. Ioanid Merișescu din Pietrari.	23. Traian Țiței din Măieruș.
12. Ioan Muntean din Ludușul-mare.	24. Nicolae Vintilă din Măgurele.

Tabloul
studenților din arhidieceză, pe protopopiate.

Nr. crt.	Protopresbiteratul	Cursul				No t ă
		I	II	III	IV	
1	Agnita	4	—	1	2	
2	Avrig	3	1	—	—	
3	Băița	—	—	—	—	
4	Bran	1	—	1	5	
5	Brașov	—	—	—	—	
6	Cohalm	3	—	1	1	
7	Deva	2	1	1	—	
8	Dobra	—	—	—	—	
9	Făgăraș	1	2	2	—	
10	Geoagiu	1	—	—	—	
11	Hațeg	—	—	2	—	
12	Hunedoara	1	—	1	—	
13	Ilia	—	—	1	—	
14	Jiu	—	—	1	—	
15	Mediaș	4	1	1	—	
16	Mercurea	5	1	—	1	
17	Oltuz	—	2	1	—	
18	Olt	3	1	—	1	
19	Orăștie	1	3	3	—	
20	Săliște	1	1	2	1	
21	Sebeș	3	1	2	—	
22	Sfântul-Gheorghe	1	—	—	2	
23	Sibiu	4	1	5	3	
24	Sighișoara	4	1	1	—	
25	Târnava	2	3	—	—	
26	Târnava-mare	6	3	1	1	
27	Zerand	5	2	1	—	

Tabloul
studenților după starea socială a părinților lor.

Nr. curent	A n u l	Preoți	Învățători	Funcționari	Comercianți	Meseriași	Economi	Notă
1	I.	7	3	3	—	2	49	
2	II.	2	1	2	1	1	22	
3	III.	7	1	—	1	—	16	
4	IV.	2	3	—	—	3	15	
Total . .		18	8	5	2	6	102	

Starea bibliotecii Academiei la finea anului școlar 1928/1929.

În decursul anului școlar 1928—1929, din mijloacele materiale disponibile, cu mult mai reduse față de cele din anii anteriori, nu s'au putut procura decât puține cărți teologice, în vederea augmentării bibliotecii Academiei și a bibliotecilor de cursuri. Acestea din urmă, spre a putea corespunde destinațiunii lor de a servi cu mijloacele științifice necesare seminariile înființate prin regulamentul cel nou al Academiei, trebuiesc larg înzestrate cu toate cărțile clasice din domeniul diferitelor discipline teologice, cărți dintre cari unele lipsesc și din biblioteca societății de lectură „Andrei Șaguna” și din cea a corpului profesoral.

Membrii corpului profesoral au avut la dispoziția lor următoarele reviste teologice și științifice, străine și indigene: „Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses”, Strasbourg; „Foi et Vie”, Paris; „Le Cristianisme social”, Paris; „Die Christliche Welt”, Gotha; „Religiöse Besinnung”, Stuttgart; „Der Prediger und Katechet”, Regensburg; „Biserica Ortodoxă Română”, București; „Revista Teologică”, Sibiu; „Luminătorul”, Chișinău; „Mitro-

polia Moldovei", Iași; „Renașterea", Craiova; „Tomis", Constanța; „Cronica Romanului", Roman; „Renașterea", Cluj; „Buletinul Episcopiei Argeș", Argeș; „Noua Revistă Bisericească", București; „Crucea", București; „Revista generală a învățământului", București; „Societatea de mâine", Cluj; „Infrățirea Românească", Cluj, precum și gazetele: „Neamul Românesc", București; „Telegraful Român", Sibiu și „Lumina Satelor", Sibiu.

Starea bibliotecii Academiei și cea a bibliotecilor de cursuri este — după grupe — următoarea:

1. Biblioteca Academiei:

	spor în 1928/9			
	opuri	vol.	opuri	vol.
I. Teologie	667	891	13	22
II. Filosofie și Pedagogie	83	87	2	2
III. Limbă și literatură	81	88	2	2
IV. Istorie și Geografie	180	280	1	1
V. Matematică și științe nat.	4	4	—	—
VI. Agricultură și industrie	1	1	—	—
VII. Jurisprudență	57	106	—	—
VIII. Protoc. sinod. și congr.	40	42	—	—
IX. Enciclopedie	17	53	—	—
X. Diverse	162	273	—	—
	1292	1825	18	27

Analele Academiei:

I. Memor. secțiunii științif.	15	15	—	—
II. " " literare	11	11	1	1
III. " " istorice	21	21	1	1
IV. " " administr.	24	24	1	1
V. Public. fondului Adamachi	4	4	—	—
VI. Discursuri de recepție	37	37	4	4
VII. Studii și cercetări	12	12	2	2
	124	124	9	9

Colecțiunea I. P. Migne:

I. Series Graeca	167 tomuri.
II. Series Latina	222 tomuri.
	389 tomuri.

III Bibliotecile de curs:

Biblioteca anului	I . . .	21	25	3	6
"	II . . .	38	44	2	5
"	III . . .	23	24	11	11
"	IV . . .	30	34	2	2
		112	127	18	24

Donații.

1. Dela Academia Română:

1. Alexandru Vasiliu: Povești și legende, București 1928.

2. G. F. Ciușanu, G. Fira și C. M. Popescu: Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi. Cu un glosar. București 1928.

3. Anale. Debateri. Tomul XLVIII [1927—1928]. București 1928.

4. Memoriile secțiunii literare: Seria III. Tomul IV.

1. Viața și opera lui Ioan Barac, de Ion Colan.

2. Fiore di Viotti în literatura românească, de N. Car-tojan.

3. Glosar Dialectal, alcătuit după material lexical cules de corespondenți din diferite regiuni, de Ștefan Pașca.

4. Două epoci din literatura română, de I. A. Basa-rabescu.

5. Memoriile secțiunii istorice: Seria III. Tomul VIII.

Mem. 7. Contribuții la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir, de P. P. Panaintescu.

Mem. 8. Regulamentul infanteriei franceze din 1 Au-gust 1791 și influința lui asupra regulamentelor de cari s'au servit oștirile românești sub regimul regulamentului organic [1830—1860], de Generalul R. Rosetti.

Mem. 9. Notele unui ofițer norvegian înainte și în timpul războiului de neatrănare 1876—1878, de Generalul R. Rosetti.

Mem. 10. Patru documente dela Ștefan-cel-Mare, de Grigore Naudriș.

Mem. 11. Rătăcirile în Apus ale unui pretendent român, Ioan Bogdan, în secolul al XVI-lea, de N. Iorga.

Mem. 12. Francmasoni și Conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea, de N. Iorga.

Mem. 13. Nunții apostolici în Ardeal [1592—1600], de Dr. Andrei Veress.

Mem. 14. Din originile politicianismului român: O acțiune de opoziție pe vremea Fanarioților, de N. Iorga.

Mem. 15. Informații spaniole despre războiul nostru pentru independență, de N. Iorga.

Mem. 16. Colonizarea orientală în Illyricum, de George Cantacuzino.

Memoriile secțiunii istorice: Seria III. Tomul IX.

Mem. 1. Cronicile turcești ca izvor pentru istoria Românilor, de N. Iorga.

Mem. 2. Portretele domnilor noștri la muntele Athos, de N. Iorga. București 1928.

Mem. 3. Românii și Ungurii în trecut. Relațiunile lor politice în desvoltarea Statului român și a Românilor de peste munți, de Dimitrie Onciul. București 1928.

Mem. 4. Bibliografia Dobrogei 425 a. Hr.—1928 d. Hr., de S. Greavu-Dunăre. București 1928.

Mem. 5. Portrete și lucruri domnești nou descoperite, de N. Iorga. București 1928.

Mem. 6. Comemorarea lui Francesco-Petrarca, de N. Iorga. București 1929.

Mem. 7. Un boier de provincie în timpul eteriei și regulamentului organic, de N. Iorga. București 1929.

Mem. 8. Mărturii omenesti despre Români: Valahia și Moldova. Eialetele guvernate de principii străini, de Păr. Hugas Ingigiau [1758—1843]. București 1929.

Mem. 9. Rapoarte daneze asupra războiului din 1877—1878, de Generalul R. Rosetti. București 1929.

6. Memoriile secțiunii științifice: Seria III. Tomul V.

Mem. 1. Viața și operele doctorului Dimitrie Brândza 1846—1895, de Zach. C. Panțu.

Mem. 2. La formation des pigments antocyaniques, par St. Ionesco.

Mem. 3. O stațiune paleolitică în Dobrogea-Topalu, de Nicolai Nic. Moroșan.

Mem. 4. Materiale pentru fauna microlepidopterelor Basarabiei. Studiu biogeografic, de Alexe Alexinschi. Buc. 1928.

Mem. 5. Contribution a la connaissance de la structure des Gellées, par. P. Thomas et M. Sibi. București 1929.

Mem. 6. Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României, continuate de D. M. Cădere. Buc. 1928.

Mem. 7. Studiul anthocyanidinelor și pseudobazelor în organele plantelor, de Dr. St. Ionescu. București 1928.

Mem. 8. Recherches statistiques sur la résistance a la marche des navires, par Paul Popooatz. Buc. 1929.

Mem. 9. O insectă din Moldova descrisă de marele Linné de Constantin I. Caradja. București 1929.

Studii și Cercetări :

1. Politica externă a României între anii 1873—1880 privită de agenția diplomatică din Roma, de R. V. Bossy. București 1928.

1. Studii istorice asupra Românilor din peninsula balcanică de Ioan Caragiani [n. 1840—†1921]. Publicare postumă însoțită de notă biografică de Pericle Papahagi. București 1929.

1. G. Fira: Nunta în județul Vâlcea cu raport-prefață de Constantin Brăiloiu. București 1928.

2. N. I. Dumitrescu: Strigoii din credințele, datinele poporului român. București 1929.

II. Dela Ministerul Cultelor :

1. Victor I. Popescu: Cauzele conflictului politic între biserica creștină și Statul roman sub împărații Severi [193—235] Vol. I. București 1929. Două exemplare.

2. Dr. Grigorie Gh. Comșa, Episcopul Aradului: Credința, Morala și Neamul. Arad 1929. Două exemplare.

3. Gh. V. Butnariu: Pe drumuri uitate și sfinte. Roman 1928.

4. Alex. Lapedatu: Noul regim al cultelor în România. București 1928.

5. N. Russu Ardeleanu: Biserica noastră și Cultele minoritare. București 1928.

6. Nicu Borgovan: Pe muntele „Solaro”. București.

III. *Dela dl Spiridon Moian, cons. on. și cassier la Consiliul arhiep. ort. rom. Sibiu.*

1. George Moian: Activitatea simțurilor în învățământ. Sibiu 1924.

2. George Moian: Șederea în școală și urmările ei. Sibiu 1929.

Sibiu, în 31 Maiu 1929.

Prof. Ilie Beleuță,
bibliotecar.

Întreținerea studenților.

Cu excepția studenților: Gh. Șoima din anul I, I. Boiu și N. Neamțu din anul III, A. Popa și N. Vintilă din anul IV, toți studenții au fost interni.

Pentru întreținerea în internat studenții au solvit, după starea materială, sporul în studii și conduita lor morală, o taxă care a variat între 2000 și 7000 Lei.

II.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

DIN CRONICA ANULUI.

Schimbări în corpul didactic și administrativ.

Cu ordinul Preaveneratului Consiliu Arhiepiscopesc Nr. 9640 din 17 Septemvrie 1928, I. P. C. Sa Arhimandritul Dr. Eusebiu Roșca, rectorul Academiei teologice, a fost trecut în stare de pensie; iar prin ord. P. V. Consiliu Arhiepiscopesc Nr. 10157 din 3 Octomvrie 1928 a fost numit în aceeaș demnitate profesorul titular definitiv *Nicolae Colan*, fiind instalat în oficiu în conferința Consiliului profesoral ținută în 5 Octomvrie 1928 sub prezidiul I. P. S. *Sale Mitropolit Nicolae*. On. Minister al Cultelor, prin adresa Nr. 44,674 din 7 Nov. 1928, a luat act de această schimbare în conducerea Academiei teologice.

Cu ordinul P. V. Consiliu Arhiepiscopesc Nr. 10,625 din 16 Octomvrie 1928, dl *Nicolae Neaga* a fost numit profesor suplinitor la catedra de studiul biblic al V. T.

Profesorul titular provizor Dr. I. Hradil este numit spiritual al Academiei teologice prin decusul P. V. Consiliu Arhiepiscopesc Nr. 9436 din 13 Septemvrie 1928.

Fostul profesor suplinitor în anul școlar 1927/8, C. Popa, prin decusul P. V. Consiliu Arhiepiscopesc Nr. 9362 din 11 Septemvrie 1928 este numit profesor suplinitor de cântări bisericești și tipic.

Predarea muzicei vocale și conducerea corului Academiei teologice a fost încredințată anul acesta profesorului de muzică Nicolae Oancea.

Amintim la acest loc că dl Dr. Horia Petra Petrescu, secretarul literar al societății culturale „Astra”, a ținut studenților dela Academia teologică trei conferințe și anume: în 9 Noemvrie 1928 „Mănăstirile românești” [cu proiecțiuni luminoase]; în 22 Februarie 1929: „Morală în literatura dramatică”; în 19 Martie 1929: „Goethe” [viața și opera lui].

Deasemenea, dl căp. T. Niculiu, dela Școala mil. Inf. Nr. 2 din Sibiu a ținut în zilele de 30 și 31 Maiu 1929 patru conferințe despre „Apărarea împotriva gazelor”, pentru studenții an. IV.

Vizite.

Ca și în anii trecuți *I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae* a cercetat personal Academia teologică, interesându-se direct de mersul învățământului și de viața studenților în internat.

În ziua de 23 Oct. 1928 a asistat la ora de Comentar la N. T. [anul II].

În 24 Oct. 1928 a asistat la ora de Drept bisericesc [anul IV].

În 30 Ianuarie 1929 a asistat la orele de: Drept bis. și Morala [anii III—IV].

În 31 Ianuarie 1929 a asistat la orele de: Filosofie creștină și Istorie bisericească universală [anul II].

În 1 Februarie 1929 a asistat la orele de Istoria bisericească univ. și Introducere în N. T. [anul I. și II.] și Cant bisericesc [anul III—IV].

În 5 Februar 1929 a asistat la orele de Drept bisericesc, Predici și Morala [anul IV].

Ședințele Consiliului profesoral.

În anul școlar 1928—29 Consiliul profesoral a ținut 9 ședințe ordinare și 7 extraordinare, rezolvind chestiunile aparținătoare sferei sale de competență.

Starea sanitară a studenților.

În tot decursul anului școlar starea sanitară a studenților a fost pe deplin mulțumitoare.

Festivități.

Inaugurarea anului școlar 1928/9 s'a făcut în ziua de 17 Septembrie prin serviciul divin al „Chemării Duhului Sfânt” săvârșit în biserica catedrală din loc.

Academia teologică a sărbătorit și în anul acesta cu solemnitățile cuvenite toate zilele de praznic menite să ne reamintească marile momente din istoria noastră bisericească și națională.

Încheierea festivă a anului Academiei s'a făcut în ziua de 9 Iunie 1929, cu următorul program :

1. Rugăciune de mulțumită.
 2. C. Kreutzer: „E ziua Domnului” [Corul Acad. teol.].
 3. Discurs ocazional [Prof. I. Beleuță].
 4. S. Drăgoiu: „Pe tine te laudăm” [Corul Acad. teol.].
 5. Cuvânt de încheiere [Rectorul N. Colan].
 6. S. Drăgoiu: „Sfânt”.... [Corul Acad. teol.].
- Corurile au fost conduse de Prof. N. Oancea.

Colaborarea Academiei teologice la manifestări culturale organizate de alte instituții.

Academia teologică — profesorii și studenții deopotrivă — și-a dat concursul său la manifestările culturale organizate de alte instituții, oricâte ori i-a fost solicitat acest concurs. Profesorii au ținut mai multe conferințe în diferite sate și orașe ale țării, iar studenții au contribuit în mai multe rânduri cu program artistic (cor și recitări) la festivaluri cu scop cultural sau caritativ. Amintim în deosebi concursul pe care l-au dat studenții noștri Reu-

niunii de muzică „Gh. Dima” din Sibiu, la repetițiile și concertele căreia au participat regulat și activ.

Vacanțe.

Timpul de vacanțe în decursul anului școlar a fost cel prescris de Regulamentul Academiei teologice „Andreiane”.

Conform normelor regulamentare, studenții și-au justificat conduita morală în timpul vacanțelor de sărbătorile Nașterii și Învierii Domnului, prin certificate dela oficiile parohiale cărora le aparțin.

Examenе.

Sesiunea de toamnă a examenelor s'a ținut în luna Septemvrie a anului 1928, iar sesiunea de primăvară, în luna Iunie 1929.

Fonduri.

Consiliul profesoral administrează două fonduri:

1. Fondul pentru excursiuni. Starea lui la sfârșitul anului școlar a fost de Lei 32,957.

2. Fondul „Preotul Basiliu Necșa”. Starea fondului la sfârșitul anului școlar a fost de Lei 1,206.

Rectoratul.

III.

Raportul general

al societății «Andrei Șaguna» a studenților Academiei teologice «Andreiane» din Sibiu pe anul școlar 1928/9.

I. Activitatea societății în general.

În ședința din 22 Septemvrie 1928, condusă de I. P. C. Sa Dr. E. Roșca, pe atunci rectorul Academiei, societatea s'a constituit astfel:

Președinte: Dr. Grigorie Cristescu, profesor.

Membrii în comitet: Ioan Șoșu, curs IV, vice-președinte. Terente Radu, curs IV, notar I. Nicodim Belea, curs II, notar II. Ilie Ștefănie, curs III, casier. Nicolae Popa, curs I, controlor. Ioan Lascu, curs III, bibliotecar. Ștefan Corpadia, curs I, vice-bibliotecar. Gheorghe Dregheci, curs II, econom.

Membrii în comisia literară: Teofil Chiffa, curs IV. Ioan Muntean, curs IV. Ioan Badiu, curs III. Nicolae Grebenea, curs III. Ioan Beju, curs II [plecând la altă școală a fost ales: Ilie Crihălmean, curs II]. Ilie Geleriu, curs II. Gheorghe Buzea, curs I. Gheorghe Popa, curs I [plecând la altă școală, a fost ales: Gheorghe Șoima, curs I].

Astfel constituită societatea, își începe activitatea, ținând în decursul anului 16 ședințe dintre cari 1 publică.

Ședința publică s'a ținut în 28 Noemvrie (în preseara sf. Andrei), în sala „Urania” din Sibiu, întru pomenirea de Dumnezeu luminatului arhiepiscop și mitropolit Andrei Baron de Șaguna, patronul societății. Programul ședinței care s'a desfășurat în fața unui public numeros și ales, în frunte cu I. P. S. Sa Nicolae Bălan, arhiepiscop și mitropolit al Ardealului, a fost următorul:

1. Prof. Dr. Gr. Cristescu: Cuvânt de deschidere.
 2. Sabin V. Drăgoiu: „Pe Tine te laudăm”, cor bărbătesc.
 3. Corneliu Moldovan: Fragment din „Cetatea Soarelui”, poezie decl. de P. Gherman, din anul IV.
 4. Fr. Schubert: „Sfânt e Domnul”, cor bărbătesc.
 5. Andrei Apostolul, Andrei Criteanu și Andrei Șaguna, disertație de I. Șoșu, din anul IV.
 6. Sabin V. Drăgoiu: „Sfinte Dumnezeule”, cor bărbătesc.
 7. I. Brătianu: „Cântec de leagăn”, cor bărbătesc.
 8. I. Brătianu: „Noapte de vară”, cor bărbătesc.
 9. Petre Dulfu: „Muncitorul”, poezie decl. de N. Belea, din anul II.
 10. Rütten: „Tinerii cântăreți”, cor bărbătesc.
 11. Renè Bazin: „Gloria patriei”, cor bărbătesc.
- Piese corale au fost executate sub conducerea prof. N. Oancea.

Numărul membrilor societății în anul acesta a fost 176, dintre cari: a) fondatori 8; b) onorari 25 și c) ordinari.

II. Activitatea societății în special.

a) activitatea literară:

În anul acesta s'au cetit în comisia literară 38 lucrări dintre cari au fost primite și cetite în fața societății 34.

Lucrările cari s'au cetit în ședințele societății sunt ale următorilor studenți din cursul

I:

1. A. Coman: Contribuția școalei la promovarea moralei sociale.

2. Ș. Corpadia: Păcatul este o iluzie sau o realitate? trad. din limba franceză după Fr. Thomas.

3. G. Șoima: a) Rugăciune; b) Schintei, ambele poezii originale.

II:

1. S. Radu: Spicuri și impresii din zilele noastre.

III:

I. Badiu: a) Către noi înșine; b) Combaterea lui „Filioque” din punct de vedere dogmatic.

2. I. Boiu: a) Hristos a înviat; b) De ziua Domnului.

3. M. Breazu: Necesitatea socială a religiunii creștine.

4. I. Lascu: a) Apologia Sf. Atanasie cel Mare, trad. din limba franceză după Eugène Tialon; b) Plugușorul; c) Rugăciune; d) Viața Sf. Ioan Gură de aur, traduse din limba franceză după Marcel și Schmidt.

5. I. Rafiroiu: a) Câteva din datoriile preotului; b) Meditații pentru 1, 2, 3, 4, 5, 6 și 7 Ianuarie, trad. din limba italiană după Capecelatro Alfonso; c) Valoarea socială a Evangheliei, trad. din limba italiană după L. Garriguet; d) Scopul preoțimii, trad. după Sadhu Sundar Singh.

IV.

I. Buligan: a) Contemplație; b) Isus Hristos și Evanghelia lui în lume; c) Evocare; d) Prin munți; e) Gânduri. Cele cuprinse sub c), d) și e) sunt poeziile originale.

2. T. Chiffa: Meditație de Crăciun.
3. I. Merișescu: Viața în Hristos, trad. din limba franceză după Fr. Thomas.

4. T. Radu: Calendarul și Pascalia.

6. I. Șoșu: a) Andrei Apostolul, Andrei Criteanul și Andrei Șaguna; b) Predică pentru ziua de Crăciun, trad. din limba franceză după Bourdaloue; c) Despre smerenie; d) Iuda; e) Pânea vieții. Cele de sub d) și e) sunt trad. din limba franceză după A. Westphal. f) 10 Maiu.

Pe lângă aceste lucrări au declamat în ședințele societății:

1. A. Coman din cursul I, poezia: Isus, de P. Cerna.

2. N. Belea: din cursul II, poezia: Fragment din Sătira I, de M. Eminescu.

În ședințele societății s'a cântat la vioară și pian:

1. N. Vintilă din cursul IV, a cântat la vioară: Sonata în Si minor, de I. S. Bach și „Doina ciobanului”.

2. V. Preda, elev în cl. VII-a la liceul „Gh. Lazăr”, a cântat la pian: Nunta pe Trolldhagen, de E. Grieg.

Tot N. Vintilă a cântat la vioară, acompaniat la pian de V. Preda: Aria, de I. S. Bach și Tema cu variațiuni pentru concert în Re major, de Bellini Dancla.

b) activitatea administrativă:

Comitetul societății a ținut 13 ședințe în decursul anului, îngrijindu-se de bunul mers al afacerilor administrative conform prevederilor statutare și regulamentare.

III. Averea societății.

În anul acesta s'au primit donațiuni de cărți pentru bibliotecă, dela:

1. I. P. C. Sa Dr. E Roșca: 10 calendare ale bunului creștin pe anii 1918—1927.

2. Dr. A. Gâlea: Noul regim al cultelor în România, de A. Lapedatu.

3. Dr. Horia P. Petrescu: a) Abatele Zavoral și Institutul cehoslovac român din Praga, b) Ceva despre Cehoslovacia. Ambele lucrări sunt ale donatorului.

4. Dnul N. Colan, rectorul Academiei: 2 exemplare din Noul regim al cultelor în România, de A. Lapedatu.

5. Alex. Popa, șeful regiunii a V-a agricole: a) Care-i pentru noi cel mai bun sistem de stupi și b) Matca stupului, ambele scrise de domnia sa.

6. Dr. Gr. Cristescu: Misionarism cultural, lucrarea donatorului.

7. A. Nanu: Cruci de țințirim — poemele eroilor, — lucrarea donatorului.

8. I. Rafiroiu, stud. curs III: La creatione e il mondo primitivo, traductione e note di Feruccio Valente.

9. Școala comercială din Sibiu: Anuarul ei pe anul 1927/8.

10. Societatea „Junimea” din Cernăuți: Anuarul pe anul 1927/8.

11. Ministerul cultelor și artelor: Credința, morala și neamul, de P. S. Sa Grigorie, episcopul Aradului.

12. Ministerul cultelor și artelor: Cauzele conflictului politic între biserica creștină și statul Roman sub împărații Severi, de V. N. Popescu.

13. D. Comșa: Nana Zamfira, lucrarea donatorului.

14. Universitatea din Iași: Annales scientifiques de L'université de Iassy, Tom. XV, fasc. III și IV.

15. Academia română: Memoriile secțiunii istorice seria III, Tomul VIII, 1927—28.

16. Academia română: Strigoii, de N. I. Dumitrașcu, 1929.

17. Academia română: Nunta în județul Vâlcea, de G. Fera, 1928.

18. Academia română: Anale, Tomul XLVIII, 1928.

19. Academia română: Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi, de G. F. Crișanu, G. Fira și C. M. Popescu, 1928.

20. Academia română: Povești și legende, culese de Alex. Vasiliu, 1928.

21. Academia română: Politica externă a României între anii 1873—1880, de R. V. Bossy, 1928.

Starea bibliotecii la încheierea anului:

		opuri în vol.
Grupa	I Teologie	667 „ 792
„	II Literatură	799 „ 860
„	III Istorie și geografie	509 „ 602
„	IV Filosofie și Pedagogie	199 „ 233
„	V Științele naturale și economie	120 „ 123
„	VI Jurisprudență	91 „ 92
„	VII Protocole sinodale și congresuale	71 „ 71
„	VIII Rapoarte anuale și Anuare	12 „ 14
„	IX Enciclopedice	25 „ 35
„	X Diverse	155 „ 163
„	XI Muzicale	36 „ 86
„	XII Publicațiuni periodice. Reviste	445 „ 493
Analele Academiei Române:		

		opuri
I	Memoriile secțiunii administrative	52
II	„ „ literare	33
III	„ „ științifice	56
IV	„ „ istorice	83
V	Discursuri de recepție	23

Reviste, ziare și foi. În sala de lectură a Academiei în decursul anului au stat la dispoziția membrilor societății următoarele reviste, ziare și foi:

A) abonate: a) reviste: 1. Biserica ortodoxă. 2. Candela. 3. Căminul. 4. Fântâna darurilor. 5. Gândirea. 6. Logos. 7. Minerva. 8. Natura. 9. Raze de lumină. 10. Revista filosofică. 11. Sănătatea. 12. Societatea de mâine. 13. Viața românească; b) ziare: 1. Universul; c) foi: Crucea.

B) Gratuite: a) reviste: 1. Apostolul. 2. Buletinul episc. Argeșului. 3. Buletinul episc. Hușilor. 4. Cronica Romanului. 5. Înfrățirea Românească. 6. Luminătorul. 7. Mitropolia Moldovei. 8. Năzuința. 9. Noua revistă bisericească. 10. Propilee literare. 11. Ramuri. 12. Răsăritul. 13. Renașterea. 14. Revista economică. 15. Revista istorică. 16. Revista teologică. 17. Revista soc. tin. rom. 18. Roma. 19. Studentul. 20. Transilvania. 22. Arhivele Olteniei; b) ziare: 1. Biruința. 2. Galații noi. 3. Glasul Bucovinei; d) foi: 1. Alba Iulia. 2. Apărarea națională. 3. Avântul. 4. Cultura poporului. 5. Cuvântul Moldovenesc. 6. Cuvântul poporului. 7. Dreptatea din Deva. 8. Dumineca poporului. 9. Foaia Diecezană. 10. Foaia interesantă. 11. Foaia parohială. 12.

Gazeta Bistriței. 13. Gazeta Dorohoiului. 14. Gazeta Făgărașului. 15. Gazeta Oficială. 16. Gazeta Transilvaniei. 17. Glasul monahilor. 18. Indreptarea. 19. Legea românească. 20. Libertatea. 21. Lumea și Țara. 22. Lumina Satelor. 23. Pământul strămoșesc. 24. Noua revistă bisericească. 25. Primăvara. 26. Renașterea. 27. Românul. 28. Sentinela. 29. Solia dreptății. 30. Solia Moldovei. 31. Telegraful Român. 32. Țara noastră. 33. Țărănismul. 34. Unirea. 35. Vestitorul. 36. Viitorul Albei. 37. Voința poporului. 38. Gânduri creștinești.

Fonduri:

1. Fondul administrativ:

Percepte	Lei 28,620.25
Erogate	„ 15,067.75
Sald	Lei 13,552.50

2. Fondul de ajutoare și pentru premii:

Percepte	Lei 24,511.—
Erogate	„ 2,000.—
Sald	Lei 22,511.—

Mulțumită publică.

Societatea își ține de plăcută datorință să-și exprime și în acest an adânca sa mulțumită și recunoștință autorității bisericești, pentru acordarea localurilor necesare societății; I. P. C. Sale Dr. E. Roșca, pentru conducerea ședinței de constituire și sprijinirea societății; dlui rector N. Colan, pentru supraveghierea de peste an a societății; On. corp profesoral pentru sprijinul și interesul arătat societății, și Preaestimatlui domn profesor Dr. Gr. Cristescu, care a binevoit a lua și în acest an sarcina de conducător al societății.

Asemenea societatea își exprimă adânca sa mulțumită tuturor celorce au contribuit la mărirea bibliotecii prin donațiuni de cărți și la sporirea fondurilor prin oferte în bani, precum și On. Redacțiuni, cari ne-au sprijinit în ajungerea scopurilor culturale urmărite, prin trimiterea gratuită a revistelor, foilor și ziarelor ce redactează.

Sibiu, din ședința societății ținută la 29 Maiu 1929.

Ioan Șoșu,
vice-președinte.

Terente Radu,
notar I.

Andrei Apostolul, Andrei Criteanul și Andrei Șaguna.¹

Istoria înregistrează în fiecare epocă evenimentele mari petrecute în viața popoarelor. Astfel ele rămân pururea neșterse și neuitate și sunt transmise de generațiile cari au asistat la desfășurarea lor, generațiilor nouă. Așa sunt evenimentele extraordinare ivite fie în domeniul religios, fie în cel politic și național. Aceste evenimente au fost și sunt zile mari la toate popoarele, și ele au fost sărbătorite cu deosebită solemnitate.

Dar, dintre toate, cele ivite în domeniul religios au fost și vor fi totdeauna mai adânc înrădăcinate în memoria popoarelor. Este adevărat, că și evenimentele politice și naționale au răsunat puternic în memoria popoarelor, și contribuie la închegarea raporturilor culturale și sociale, însă niciodată ele nu au avut o influență atât de adâncă, atât de hotărâtoare, asupra vieții popoarelor, societăților și statelor, ca evenimentele religioase.

Biserica creștină ortodoxă, păstrătoare credincioasă și interpretă obiectivă a istoriei religioase, a impus conștiinței popoarelor care-i aparțin, *sărbătorile Noului Testament*. Aceste sărbători sunt spre mărirea lui Dumnezeu și spre aducerea noastră aminte despre tot ce a făcui El prin aleșii Săi pentru omenire. Una din aceste sărbători este și cea de astăzi. Ea ne trezește în memorie personalitatea sfântului Andrei cel întâiu chemat la apostolie de Mântuitorul nostru Isus Hristos. Personalitatea acestui bărbat care este din veacul întâi al erei creștine, involuntar readuce în memorie — vom vedea pentru ce — încă două personalități cu acelaș nume sfânt: pe *Andrei Criteanul*, unul din

¹. Disertație ținută la ședința festivă din 29 Noemvrie 1928.

cei mai mari imnologi ai bisericei ortodoxe¹ și pe *nemuritorul Andrei Șaguna*, cel mai mare ierarh pe care l-a avut biserica noastră dreptmăritoare de dincoace de Carpați.

Prin hotărîrea adusă de Sinodul arhidiecezan din 10 Aprilie 1874 Nr. 19, numele celui din urmă îl poartă Academia teologică ortodoxă română din Sibiu.

De atunci studenții Academiei teologice din Sibiu constituiți în societate de lectură au serbat în fiecare an în mod solemn aniversarea onomasticei lui. Mai în urmă a fost serbat alături de el și Sf. Andrei Apostolul și Sfântul Andrei Criteanul, inspiratorii și pilduitorii lui Șaguna.

1. *Andrei Apostolul*. Era fiul unui oarecare Iona sau Ioan care locuia în Betsaida, un orașel în Galilea, situat pe marginea lacului Ghenizaret din Palestina. Datorită situației geografice a orașelului, Iona sau Ioan se ocupa cu pescuitul. Din câștigul acestei profesii destul de sărăcăcioase, a putut el să-și crească fiii: pe Andrei și pe frațele lui, Simon, cunoscut mai târziu sub numele de Petru.

Andrei a fost contemporan cu Sf. Ioan Botezătorul. Activitatea misionară a acestuia, sintetizată în imperativul etic: „*pocăiți-vă că s'a apropiat împărăția cerurilor*”, mișcă adânc inima lui Andrei și îl făcu nu numai ascultător înfocat ci și ucenic al său. Sarcină grea, dar pe care Andrei o luă asupră-și cu mult entuziasm. Pentru această faptă exemplară, biserica îl laudă cu cuvintele:

„Cela ce cu lumina Mergătorului înainte te-ai împodobit, când raza cea ipostatică a slavei Tatălui s'a arătat, neamul omenesc pentru *milostivire*, vrând să-l mântuiască. Atunci întâiu tu mărite, la dânsul ai alergat, fiind strălucit la minte, cu strălucirea cea desăvârșită a Dumnezeirii lui.”²

Andrei rămase puțin timp ucenic al Sfântului Ioan Botezătorul. După ce acesta botează în Vitavara, Isus veni cătră dânsul; Ioan văzându-l, zise: „*iată Mielul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatul lumii*”.³ A doua zi Ioan

¹ Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavski: Liturgica bis. dreptcred. răsărit., Cernăuți 1909, pag. 316.

² Mineiul lunii Noemvrie, București, 1908, pag. 456.

³ Sft. Evanghelie cea dela Ioan 1, 29.

repetă acelaș text, fapt, care determină pe ucenicul său Andrei, precum și pe un tovarăș al lui deasemenea ucenic și al cărui nume este necunoscut până acum, să-l părăsească și să urmeze¹ Celui ce ridică păcatele lumii adevăat lui Isus.

Văzându-i, Isus îi întrebă: „ce căutați?” iar ei răspunseră: ... „învățătorule unde locuești?” Isus le răspunse: „... Veniți și veți vedea”² Mai erau două ceasuri din zi, pe cari cei doi ucenici ai lui Ioan Botezătorul le petrecură cu El. Mulți Sf. părinți spun, că ei au fost cu El și noaptea următoare acelei zile, când cele mai mari adevăruri li se descoperise lor. Este momentul cel mai memorabil din viața sfântului Andrei: este noaptea fericirilor și bucuriilor sale nu numai vremelnice ci și eterne. Este noaptea când hărul lui Dumnezeu îi străbătuse toată ființa și-l făcu adevărat cetățean al împărăției cerești.

În această noapte a înțeles Andrei odată pentru totdeauna, că Isus era Mesia cel vestit de profeți. Iubindu-L, se alipi de El pentru a-l urma. Pentru că el a fost cel dintâi chemat dintre ucenici, biserica îl numește *întâi chematul*.

Andrei iubea foarte mult pe fratele său Simon. De aceea el nu întârzie să câștige și pe acesta ca tovarăș la ucenicia sa.³ Pentru această faptă vrednică de imitat, unii îl numesc pe Andrei *mijlocitorul*.

Zilnic nedespărțiți unul de altul, cei doi frați ascultară cu multă râvnă învățăturile Mântuitorului.

Dupăce Isus propovedui în Nazaret veni în Capernaum, în un orășel situat lângă lacul Ghenizaretului și umblând pe lângă mare, îi văzû arucându-și mrejele lor. Fiindcă avea trebuință de oameni pentru a zidi împărăția cerească, despre care vorbea, știind că ei nu sunt din tagma coruptă și perversă a fariseilor și a saduceilor, sau a sinedriștilor din Ierusalim, nici din tagma Iudeilor contaminată de aceeaș corupție și pervesitate a cărturarilor, alese pe cei doi pes-

¹ Sf. Evanghelie dela Ioan, 1, 37.

² Sf. Evanghelie dela Ioan, 1, 28.

³ Sf. Evanghelie dela Ioan 1, 33—40.

cari să-i crească în societatea Sa, ca apoi să-i trimită în lume pentru a propovedui *vestea cea bună a Impărăției*. „Veniți după mine și vă voi face pe voi vânători de oameni” — le zise Isus. „Iar ei îndată lăsându-și mrejele lor au mers după dânsul”¹ Această faptă a lor biserica o laudă cu cuvintele: „... lui Hristos îndată au urmat... Andrei și Chiffa, pe tatăl lor lăsând și luntrea și mrejele, ca niște apărători ai credinței”².

De aici înainte cei doi pescari deveniți apostoli sunt nedespărțiți de Isus până la Înălțarea Lui la cer. Așa îi găsim în Cana Galileei, martori oculari la cea dintâi minune săvârșită de Isus;³ în Iudeea, botezând în numele Lui, și în Capernaum martori la vindecarea soacrei lui Petru, care suferia de friguri.⁴ De asemenea în câmp, martori la săturarea celor 5000 de oameni, numai cu 5 pâni și 2 pești.

Andrei fratele lui Petru predică în Nordul Asiei Mici și apoi în Nordul Mării Negre, în Scitia — zice Origen.

Tradiția, precum și unii istorici români și ruși spun, că în laturile dela gurile Dunării și Marea Neagră, deci: în cupripsul Eparhiei Dunării de jos, mai ales în Dobrogea a predicat sfântul Apostol Andrei și că cele mai vechi urme despre o viață creștină și despre o organizație bisericească, cu o episcopie și mai târziu o mitropolie în părțile acestea, au fost în vechiul Tomis de atunci, adică: orașul Constanța de azi. De aceea, în anul 1908 când s'a înființat seminarul din Galați, P. S. Sa episcopul Pimen de atunci și actualul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, în dorința de a-i da un patron, alege pe Sf. Andrei Apostolul, sub ocrotirea căruia ideea de creștinătate și naționalitate „să se întrupeze neîncetat în năzuința acestui seminar”.

După părerea din urmă cele dintâi semințe ale creștinismului la Români, au fost aruncate de Sf. Andrei; prin urmare el este apostolul neamului românesc.

¹ Gherasim Timuș: Dicționarul Aghiografic, București 1888, pag. 66.

² Sf. Evanghelie dela Ioan 1, 42.

³ Sfânta Evanghelie dela Matei 4, 18—20.

⁴ Mineiul lunii Noemvrie, București 1908, pag. 468.

Dupăcum afirmă Teodoret,¹ istoric bisericesc din sec. 5, Andrei a propovedit și în Elada [Grecia]. Trecând prin Tracia — spune o scriere apocrifă — ajunse la Patras în Ahaia, unde tămăduind pe bogatul Sosie, pe femeea Maximila și pe mulți alții, converti cetatea întreagă. Afirmatia aceasta o dovedește și aghiografia când cântă: „Cetatea Patrelor pe tine păstor te-a câștigat, și dumnezeesc folositor... mântuitor din toate nevoile și păzitor înțelepte Andrei”.²

Sf. Andrei își pecetlui cu însuși sângele său întreaga sa activitate misionară, căci fu răstignit pe cruce la Patras, ca și fratele său Petru la Roma. Deosebirea era numai între cruci. Crucea lui Andrei nu era dreaptă, ci în formă de X, pe care Romanii o numiau „cruce decussata” și care mai târziu fu numită „crucea lui Andrei”.

În fața crucii Andrei spune următoarele cuvinte: „Te salut cruce prețioasă, care ai fost sfințită prin trupul Dumnezeului meu și împodobită cu brațele sale, ca cu niște pietre scumpe. Mă apropiu de tine, plin de bucurie, primește-mă în brațele tale. O, cruce mântuitoare, care ai fost înfrumusețată prin trupul Domnului! Cu foc te-am iubit; de mult te doresc și te caut. Dorința mi s'a împlinit, primește-mă în brațele tale și scoțându-mă din mijlocul oamenilor, mă du la stăpânul meu. Acel ce s'a servit de tine spre a mă răscumpăra, să mă primească tot prin tine”.³

2. *Sfântul Andrei Criteanul*, monahul din Ierusalim. S'a născut în Damasc în jumătatea a doua a sec. 7 din părinți creștini, cari la vârsta de 14 ani îl duseră la învățătură. Având aceeași fire blândă dar și energică, când împrejurările cereau, ca și Sf. apostol Andrei, câștigă o deosebită trecere la patriarhul sfintei cetăți, Teodor. După ce își termină studiile, acesta îl luă la curte și îl făcu cleric și secretar al său.

Sub Constantin al IV-lea Pogonatul (668—685) a luptat împotriva ereziei monotelite; iar la 680, când se

¹ E. Popoviciu: Ist. bis. univ., trad. de A. Mironescu, vol. I, București 1925, pag. 174.

² Mineiul lunii Noemvrie, 1908, pag. 180.

³ Dr. Gh. Timuș: Dicționarul Aghiografic, pag. 67—68.

ținu al șaselea sinod ecumenic în Constantinopol, patriarhul îl trimise ca locțiitor al său. Il găsim apoi ca diacon și sprijinitor al săracilor, iar la 711¹ arhiepiscop al Cretei. În această calitate conduce el biserica după unii până la anul 720, după alții până la 728, când trecu la cele eterne.

Cu cuvioșie și după voia lui Dumnezeu viețuind a lăsat bisericii multe scrieri de folos spre îndreptarea vieții omenești, precum și cuvântări și canoane multe; mai ales s'a distins în panegirice.² Dupin, istoric francez spune, că în anul 1644 Combefis a publicat în grecește și latinește 17 panegirice ale lui Andrei Criteanul. Primul tratează despre: 1. Nașterea sfintei Fecioare. 2. Bunavestire. 3. Tăerea împrejur și sf. Vasile. 4. Schimbarea la față. 5. Omilie la învierea lui Lazăr. 6. Dumineca Floriilor. 7—8. Înălțarea sf. Cruci. 9—11. Moartea Fecioarei. 12. Panegiric despre Tit. 13. Sf. George. 14. Panegiric despre Sf. Nicolae din Mira Lichiei. 15. Viața și minunile unui anahoret. 16. Panegiric, nu se știe sigur dacă e scris de Andrei sau de un ucenic al său. 17. Instrucții despre necazurile și nestatornicia vieții omenești.

Andrei Criteanul este și unul dintre cei mai mari imnologi ai bisericii ortodoxe. Imnele lui sunt pline de duh, de doctrină și de morală; ele nu sunt lipsite nici de elocință și nobleță.³ Unii spun, că Andrei a încercat să imiteze pe Roman cântărețul, dela care a împrumutat o cântare din canonul cel mare.

Intr'adevăr, ce inimă să fie aceea, care să nu se zgudue, când aude cetindu-se: „Suflete al meu, suflete al meu, scoală-te! Pentruce dormi? Sfârșitul se apropie și vrei să te turburi. Deșteaptă-te dar, ca să se milostivească spre tine Hristos Dumnezeu, Celce este pretutindenea și toate le plinește“.⁴

Lucrarea cea mai însemnată dar și cea mai lungă a Sf. Andrei, este *canonul cel mare*. Cuprinde 250 imne „și

¹ Otto Bardenhewer: Patrologie, Freiburg 1901, pag. 500.

² Triodul 1902, București, pag. 123.

³ Dupin, trad. în manuscris de dl prof. I. Beleuță.

⁴ Triodul, București, 1922, pag. 423.

se numește mare nu numai pentru mulțimea stihurilor... ci și pentru cuprinsul lui, pentru sublimitatea ideilor, pentru profunditatea simțămintelor ce le expune și pentru puterea... expresiunii".¹ Acest canon se cântă întreg în Joia a 5-a din postul Paștilor, iar unele părți se cântă de 2 ori în acest post. Adunând toată istoria Testamentului Vechi și Nou, și strângându-o la un loc, a alcătuit cântarea aceasta de acum"... Prin canonul acesta îndeamnă tot sufletul să iubească tot ce este folositor sufletului; iar de ce este rău să se ferească și pururea să alerge la Dumnezeu prin pocăință, prin lacrimi și prin mărturisirea păcatelor. Așa de frumos este limpezit în vorbă și cu tocmeală așezat, încât este a muia chiar și sufletul cel mai împietrit și a-l deștepta spre umilință și spre întoarcerea la virtute; numai dacă îl cântă cineva cu inima umilită și cu bună chibzuială".²

Biserica laudă cântările lui Andrei cu cuvintele: „Indreptând prin bunătate viața ta cuvioase și unindu-te cu Dumnezeu prin dumnezeiasca dragoste, te-ai arătat organ cuvântător, luminând toată lumea cu versuri de cântare”³... sau: „Făcându-te organ dumnezeiesc al Duhului, cu prea dulce glăsuire îndulcești totdeauna inimile tuturor”.⁴

3. Creștinismul semănat pentru prima oară pe pământul românesc de Sf. Andrei Apostolul și apoi înfățișat în imnuri de slavă de marele imnolog Andrei Criteanul, a avut un puternic răsunet în viața apostolului de mai târziu, Andrei al Românilor. În ființa acestuia, spre norocul și fericirea neamului românesc, el germinase așa de puternic, încât te face să crezi, că este unul din cei 2 Andrei reînviați în veacul al 19-lea în mijlocul poporului românesc. În ființa lui Andrei Șaguna se întrupase armonic și adânc ideile sublime ale celor 2 Andrei amintiți. În special ideea de creștinătate și naționalitate îi stăpâneau întreaga lui ființă

¹ Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavski: Liturgia bis. dreptcredincioase răsăritene, pag. 317.

² Sinaxarul zilei, Triod, București 1922, pag. 423—424.

³ Mineiul lunii Iulie, București 1903, pag. 40.

⁴ Mineiul lunii Iulie, 1910, pag. 41.

și ea era principiul fundamental și călăuzitor în toate faptele lui și care făcu din el o personalitate istorică reprezentativă a neamului românesc.

Nu voi stărui asupra vieții extraordinare a lui Șaguna, pentru că ea este zugrăvită cu toată pietatea cuvenită în monumentală operă a dlui prof. universitar și membru al Academiei române I. Lupaș, ci voi inzista asupra rezultatelor epocale produse din combinarea armonică a creștinismului cu naționalismul în sufletul marelui mitropolit.

Mai întâi el a fost un convins și adânc creștin; în acelaș timp, un bun și hotărât Român. Cea mai mare faptă a lui este: câștigarea independenței naționale-bisericești pe seama Românilor ortodocși din Transilvania, faptă prin care biserica a fost eliberată de sub jugul ierarhiei sârbești aproape în acelaș timp, când Mihail Kogălniceanu, primul sfetnic al lui Cuza, reuși să elibereze biserica din Principate de amestecul ierarhiei grecești în toate afacerile ei.

Dar atât n'a fost destul. Pentru a ne da posibilitatea să ne cultivăm a înființat instituțiuni naționale, culturale și religioase, școli diferite, Asociațiunea „Astra” pentru literatura română și cultura poporului român, tipografie, în care el însuș publică o serie de cărți de o reală valoare. Toate dăinuesc până azi și prin ele sufletul lui Șaguna este zilnic în mijlocul nostru.

Bunăoară, cine nu cunoaște *Tipografia arhidiecezană* [înființată la 1850], *Telegraful Român* [înființat la 1852] fiind în al 75-lea an al existenței sale, cari până azi sunt mijloace de progres cultural-bisericesc? Cine nu cunoaște *Academia teologică ortodoxă*? Apoi *Școala normală*, *liceul din Brașov* și *din Brad*, precum și *sutele de școli populare* puse sub ocrotirea autonomiei bisericești? Cine nu cunoaște *Asociațiunea transilvană*? Cine nu cunoaște *numeroasele fonduri*, din venitele cărora se împărtășesc bisericile și școlile sărace, vădulele preotese, orfanii și neajutorații zilelor de acum și de mâne? Și, în sfârșit, cine nu cunoaște *Biblia*, *Mineiele de peste an* și alte cărți bisericești, tipărite la stăruința lui? Apoi *manualele sale didactice*, cari se gă-

sesc în folosința altarelor și școalelor noastre precum și **Statutul organic** „în care mai mult decât în orice stă meritul vecinic al lui” ? Toate sunt rodul strădaniilor lui, izvorât din creștinismul și naționalismul lui Șaguna.

„Așa a fost mitropolitul Andrei Șaguna, acest baron din grația împăratului — cum zice Domnul Iorga — și din mila lui Dumnezeu unul din marii binefăcători ai națiunii sale... Puține nume sunt așa de populare în Ardealul românesc ca al lui Șaguna. Chipul lui cu ochii străbătători și larga barbă respirată e în mintea tuturor, și în conștiința generală a intrat faptul definitiv, că acest măiestros bătrân a fost de pe scaunul său de arhiereu, ca de pe un tron de rege, un cârmuitor de oameni”.

Acum, „nu se naște oare întrebarea că ceea ce trebuie să luăm ca pildă din viața unui Șaguna, este mai ales învățătura strânsului raport dintre creștinism și românism ? Când cercetăm vre-un fapt trecut, trebuie mai cu seamă aceasta să o căutăm. Să desprindem din fapta trecută semnificația vecinică pentru o mai bună călăuzire pe viitor. Și tâlcul cel deapurarea al ființei unui Șaguna este topirea, în unul și acelaș suflet a acestor două idei esențiale ale sufletului românesc: creștinism și românism. Cel puțin atâta să reținem când aducem prinosul nostru de recunoștință marelui mitropolit. Să știm că pentru noi Românii sunt nedespărțite ideile de creștinism și românism”.¹

Cu aceasta am terminat cele câteva momente din viața glorioasă, a celor trei luminători ai neamului românesc și omenesc Andrei, Apostolul, Andrei Criteanul și Andrei Șaguna. Mai subliniez doar câteva note caracteristice, prin cari acești apostoli se aseamănă unul cu altul.

Intâi este credința lor statornică din care a răsărit hotărârea neschimbată de a-i servi în orice împrejurări. Biserica și neamul. Alimentăți de lumina credinței, inteligența lor pătrundea și cunoștea real lucrurile din viață; erau capabili să deosebească binele de rău, să depărteze din inima lor tot ceea ce nu era bun sau curat:

¹ Marin Ștefănescu, prof. la univ. din Cluj, în „Rev. Teol.” 1923. pag. 201—202.

mândria și egoismul. Credința lor era așa de vie, încât toate acțiunile lor poartă pecetea unei mari personalități din care își trag puterea. Această personalizare făcea din toate funcțiunile vieții lor *«svâcniri de frumuseți creatoare și izvor nesecat de vrednicii sociale»*.

Inarmați cu duhul Evangheliei Mântuitorului și al bisericii Lui, ei luptau pentru răspândirea luminei sufletești și dându-și seama de darul ce-l au, îl păstrară și activară nu numai pentru mântuirea lor, ci și pentru a fraților lor. Priveghiau zi și noapte pentru mântuirea sufletelor. Ei erau adevărate faruri. La lumina lor biserica „creștea și se întărea”; toți se apropiau de dânsa, chiar și acei ce păreau nedumeriți de viața pământească și de cea cerească. Când, cu fețele lor blânde, smeriți și plini de bunătate; când cu vocea lor clară înălțau rugăciuni și cântări către cel Atotputernic, nu era inimă care să nu fi fost răpită în sfere mai înalte și să nu se îmbunătățească și să nu se îndrepteze.

Mângâind pe cei triști și asupriți, ajutând pe cei nenorociți, apărând pe cei nedreptățiți, dând exemplul răbdării, când de timpuri grele erau împresurați, stând neînfrânați și cu mintea întreagă la muncă și datorie, când cerul era senin, ca și când bătea vijelia, personalitatea lor s'a contopit în personalitatea poporului, din sufletul căruia au țâșnit apoi „ca din stânca lovită de toiagul lui Moise minunate izvoare de apă vie”, trezind energiile creatoare în toate domeniile vieții.

În mijlocul păstoritor trăiau o viață devotată datoriei și străluciau prin virtuțile lor. Slugi ale Domnului „n'au uitat niciodată că de aceea credincioșii numesc pe membrii clerului sfințiți cucernici, cuvioși, iar pe arhierei prea sfințiți și înalt prea sfințiți, pentru că biserica și poporul au convingerea, că prin puterea darului care i-a însuflețit, întreaga lor viață e sfințită”.

Pentru viața lor neprihănită, pentru munca lor eroică și pentru jertfele lor fără păreche, ei sunt venerați și respectați nu numai în patria lor, ci renumele lor a răsunat până la marginile lumii.

Și acum, dacă considerăm și timpurile grele în cari au trăit acești bărbați, piedecile ce li se puneau în calea muncii lor, suferințele lor, pe cari — după cuvintele psalmistului — „cu inimă înfrântă și smerită” le-au primit și le-au luat asupra lor pentru a le învinge și a se face prin aceasta luminători și încurajatori tuturor, trebuie să credem, că acești bărbați au fost trimiși de Dumnezeu pentru biserica popoarelor. Precum Moise odinioară scăpă pe Israilteni din robia Egiptului și îi conduse în țara fericirii, tot așa și ei scăpară popoarele din robia întunerecului.

«Fă Doamne, ca viu să rămână sufletul acestor bărbați providențiali în slujitorii bisericii, în conducătorii neamului nostru până la sfârșitul veacurilor, îndrumându-i pe căile idealului creștinesc al credinței și moralității neșovăitoare, al devotamentului și sacrificiului mântuitor», căci numai așa poporul român va trăi spre slava lui Dumnezeu.

Ioan Șoșu,
stud. an. IV.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

CUPRINSUL.

	Pag.
+1. Scurtă privire istorică asupra bisericii răsăritene și celei apusene, de Prof. I. Beleuță — — — — —	5
+2. Sfântul Pavel către Efeseni, de Prof. N. Colan — — — — —	40
3. Date școlare — — — — —	73
4. Din cronica anului — — — — —	91
5. Societatea de lectură „Andrei Șaguna” — — — — —	94
+6. Andrei Apostolul, Andrei Criteanul și Andrei Șaguna, de I. Șoșu	101

